

Τ.Ε.Ι. ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ / ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

Πτυχιακή εργασία

**ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΤΗΣ
ΠΑΡΟΥΣΑΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ
ΝΟΜΟΥ ΛΕΣΒΟΥ**

**Αναγνωστοπούλου Μαρία ΑΜ 13689
Ασμάνης Νικόλαος ΑΜ 13697**

Επιβλέπων καθηγητής
Ντόβας Δημήτριος

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ 2014

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	4
Κεφάλαιο 1: Έννοια της κρίσης	5
1.1 Ορισμός της κρίσης	5
1.2 Ιστορική αναδρομή στις πρόσφατες κρίσεις	6
1.3 Στάδια οικονομικής κρίσης	10
1.4 Λόγοι διαφοροποίησης της σημερινής κρίσης	13
1.5 Αίτια σημερινής οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα.....	14
1.6 Επιπτώσεις τρέχουσας οικονομικής κρίσης.....	21
1.7 Καταναλωτική συμπεριφορά την περίοδο των κρίσεων	26
1.8 Ελληνικές επιχειρήσεις και κρίση	28
Κεφάλαιο 2: Οικονομικά μεγέθη Ελλάδος.....	32
2.1 Οι πρόσφατες κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις στην Ελλάδα.....	32
2.2 Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ)	32
2.3 Πληθωρισμός	33
2.4 Ανεργία – Απασχόληση	34
Κεφάλαιο 3: Μορφές απασχόλησης.....	41
3.1 Εισαγωγή	41
3.2 Έννοια της απασχόλησης	41
3.2.1 Μορφές Απασχόλησης.....	42
3.2.2 Ενεργητικές και παθητικές πολιτικές απασχόλησης	46
3.3 Έννοια της ανεργίας	49
3.3.1 Είδη της ανεργίας.....	49
3.3.2 Συνέπειες της Ανεργίας	53
3.3.3 Τρόποι αντιμετώπισης της ανεργίας.....	56
3.3.4 Η πορεία της ανεργίας	57
Κεφάλαιο 4: Έρευνα - Η περίπτωση της Λέσβου	58
4.1 Εισαγωγή	58
4.2 Κύριο μέρος της ανάλυσης	59
Α. Δημογραφικά στοιχεία.....	59
Β. Συναισθήματα – Στάσεις ως προς την οικονομική κρίση	63
Γ. Αντίκτυπος της οικονομικής κρίσης	69
Συμπεράσματα	78

Παράρτημα: Ερωτηματολόγιο	79
Βιβλιογραφία	86
Α. Ελληνική	86
Β. Ξενόγλωσση	88
Γ. Ιστοσελίδες	89

Εισαγωγή

Είναι γεγονός, ότι η οικονομική κρίση, που ξέσπασε σε διεθνές επίπεδο το 2008 και επεκτάθηκε στην συνέχεια στην Ευρώπη και στην Ελλάδα, οδήγησε στο να επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό η οικονομία, να στραγγαλιστεί η ανάπτυξη και οδηγηθούμε σε φαινόμενα κλεισίματος επιχειρήσεων, αύξησης της φορολογίας και της ανεργία, γεγονότα τα οποία δημιούργησαν ένα δυσμενές οικονομικό περιβάλλον για τα άτομα και για την κοινωνία στο σύνολό της.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη του πως η σημερινή οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τη καθημερινότητα και τη ζωή των ατόμων, σε μια νησιωτική περιοχή, όπως είναι η Λέσβος.

Για αυτό το λόγο, πέρα από το θεωρητικό κομμάτι, το οποίο βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό στη έννοια της κρίσης, στα αίτια, τις επιπτώσεις κλπ, κάνοντας επίσης αναφορά στις τρέχουσες οικονομικές εξελίξεις, παρουσιάζοντας τα σημαντικότερα οικονομικά στοιχεία που αφορούν την χώρα μας δημιουργήσαμε και ένα ερωτηματολόγιο το οποίο μοιράστηκε σε άτομα της περιοχής, έτσι ώστε να γνωρίζουμε από πρώτο χέρι, το βαθμό στον οποίο η οικονομική κρίση επηρέασε την καθημερινότητά τους.

Κεφάλαιο 1: Έννοια της κρίσης

1.1 Ορισμός της κρίσης

Με τον όρο οικονομική κρίση αναφερόμαστε σε εκείνο το φαινόμενο, μέσω του οποίου η οικονομία εμφανίζει χαρακτηριστικά διαρκής και αισθητής μείωσης των οικονομικών δραστηριοτήτων της, δηλαδή όλων εκείνων των μακροοικονομικών μεγεθών που σχετίζονται με αυτήν όπως είναι για παράδειγμα το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν, η απασχόληση, οι τιμές, οι επενδύσεις κλπ.

Παρόλα αυτά αξίζει να αναφερθεί, ότι με ο όρος οικονομική κρίση έχει αποδοθεί με το πέρασμα των χρόνων με διάφορους ορισμούς, γεγονός το οποίο έχει οδηγήσει στο να υπάρχουν διάφοροι ορισμοί γύρω από την έννοια αυτή.

Πιο συγκεκριμένα, οι Rosenthal, Charles και Hart, αναφέρουν ότι η κρίση είναι δεν είναι τίποτα άλλο από «μία σοβαρή απειλή κατά της υφιστάμενης δομής, των θεμελιωδών αρχών και κανόνων του κοινωνικού συστήματος, η οποία επιβάλλει τη λήψη κρίσιμων αποφάσεων εντός περιορισμένου χρόνου και υπό συνθήκες αβεβαιότητας» (Rosenthal, Charles & Hart, 1989; Πουρνάρα, 2012).

Επιπλέον, σύμφωνα με τον Sharpe, η κρίση αποτελεί στη πραγματικότητα μια χρονική περίοδο στην οποία εμφανίζεται μια σημαντική πτώση στην αγορά αγαθών και υπηρεσιών (Sharpe, 1963), ενώ σύμφωνα με τους Erol, Apak, Atmaca & Öztürk (2011), η αιτία εμφάνισης μιας οικονομικής κρίσης δεν είναι άλλη από την διατάραξη της οικονομικής ισορροπίας καθώς και της εμφάνισης συμπτωμάτων εξασθένησης μια σειράς οικονομικών παραγόντων, οι οποίες συντελέστηκαν λόγω ξαφνικών και μη αναμενόμενων γεγονότων, τα οποία έχουν τις ρίζες των αιτιών τους σε διοικητικά και οικονομικά προβλήματα της περιοχής, στην οποία εμφανίζεται η κρίση, όπως είναι η διαφθορά, τυχόν απροσδόκητες αναταράξεις του φορολογικού συστήματος, η δυσκολία αποπληρωμής του εξωτερικού χρέους, η μη ύπαρξη εξωτερικών κεφαλαίων για τη χρηματοδότηση του εσωτερικού της χώρας, τυχόν εμφάνιση υψηλών ποσοστών ανεργίας ενώ πιθανή αιτία μπορεί να είναι και η εμφάνιση φυσικών καταστροφών (όπως πλημμύρες ή σεισμοί) (Erol, Apak, Atmaca & Öztürk, 2011 Πουρνάρα, 2012).

1.2 Ιστορική αναδρομή στις πρόσφατες κρίσεις

Τον τελευταίο αιώνα έχουν κάνει την εμφάνιση τους στο κόσμο μια σειρά από οικονομικές κρίσεις, οι οποίες προκάλεσαν μικρά ή μεγάλα προβλήματα στις κατά τόπους περιοχές, που εμφανίστηκαν. Παρόλα αυτά, η κρίση που ξέσπασε το 1929 ή αλλιώς οικονομικό κραχ αποτέλεσε κομβικό σημείο στην ιστορία των οικονομικών κρίσεων του προηγούμενου αιώνα.

Αναφορικά με τα κυριότερα αίτια που οδήγησαν στην κρίση αυτή, πρέπει να τα συνοψίσουμε στα ακόλουθα:

1) Η ύπαρξη ανισορροπιών στην οικονομία των ΗΠΑ, απόρροια των παρακάτω γεγονότων:

α) Της σχετικής υπερπαραγωγής πρώτων υλών των γεωργικών προϊόντων, αποτέλεσμα του οποίου ήταν να μειωθούν σε μεγάλο βαθμό οι τιμές και αντίστοιχα αυξήθηκε σε μεγάλο βαθμό η αγοραστική δύναμη των αγροτών

β) στις βιομηχανικές επενδύσεις, οι οποίες διακατέχονταν από υψηλό βαθμό αισιοδοξίας και αφορούσαν κυρίως τομείς, όπως είναι η παραγωγή αυτοκινήτων αλλά και ηλεκτρικών συσκευών.

2) Στο γεγονός, ότι η διεθνής οικονομία χαρακτηριζόταν ως ιδιαίτερα ευάλωτη, λόγω μιας σειράς γεγονότων που αναφέρουμε παρακάτω:

α) Η διεθνής οικονομία ήταν εξασθενημένη από τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο

β) Ο αμερικανικός προστατευτισμός και η εμμονή για την αποπληρωμή του συνόλου των δανείων, απαίτηση του συνόλου των ευρωπαϊκών χωρών, οδήγησαν σε μια σημαντική χειροτέρευση των προβλημάτων που ήδη υπήρχαν στην παγκόσμια οικονομία από τον Α Παγκόσμιο πόλεμο. Όλα αυτά είχαν σαν αποτέλεσμα, να καταρρεύσουν οι επιχειρήσεις και οι τράπεζες, συνεπώς δημιουργήθηκε μια παγκόσμια κρίση, που όμοια της δεν είχε εμφανιστεί μέχρι εκείνη τη στιγμή.

Σημαντική παρατήρηση, για να κατανοηθεί το μέγεθος της κρίσης είναι το γεγονός, ότι στο κρισιμότερο σημείο της κρίσης, σε παγκόσμιο επίπεδο ο αριθμός των ανέργων άγγιξε τα 30.000.000, νούμερο τεράστιο αν λάβουμε υπόψη τα μεγέθη του πληθυσμού την περίοδο εκείνη.

(<http://users.hol.gr/~kokkonis/courses/interwar/depression.htm>)

Επιπλέον, ιδιαίτερα σημαντική κρίση ήταν αυτή που ξέσπασε τη δεκαετία του 1970 και αφορούσε το πετρέλαιο. Στην πραγματικότητα, στη δεκαετία αυτή ξέσπασαν δύο σημαντικές κρίσεις του πετρελαίου, απόρροια των οποίων ήταν να εμφανιστούν φαινόμενα που δεν είχαν εμφανιστεί στην ιστορία μέχρι τότε, όπως η ταυτόχρονη ύπαρξη πληθωρισμού και ανεργίας, φαινόμενο γνωστό ως στασιμοπληθωρισμός.

Χρονολογικά, η πρώτη κρίση του πετρελαίου ξέσπασε στις 17 Οκτωβρίου του 1971, όταν τα μέλη του Οργανισμού Αραβικών χωρών - Εξαγωγέων Πετρελαίου Οργανισμού Αραβικών Πετρελαιοπαραγωγών Κρατών) ή σε συντομογραφία ΟΑΡΕC, προχώρησαν στην ανακοίνωση, ότι δεν επρόκειτο στο άμεσο μέλλον να συνεχίζουν την προμήθεια πετρελαίου σε χώρες συμμάχους τους Ισραήλ στη διένεξη που είχε την περίοδο εκείνη με την Αίγυπτο και τη Συρία.

Όσον αφορά τις χώρες που αφορούσε η παραπάνω ανακοίνωση αυτές ήταν κατά βάση οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, καθώς και όλοι τους σύμμαχοι στην Δύση, αλλά και η Ιαπωνία. Εντούτοις, παρά την προσπάθεια για εμπάργκο στην προμήθεια πετρελαίου, οι χώρες οι οποίες αποτελούσαν το στόχο του εμπάργκο, βρήκαν τη δυνατότητα να περιορίσουν την εξάρτησή τους από τις χώρες του ΟΑΡΕC, λαμβάνοντας σημαντικές πρωτοβουλίες προς την κατεύθυνση αυτή.

Από την άλλη πλευρά, το 1979 έκανε την εμφάνισή της η δεύτερη κρίση στο χώρο του πετρελαίου. Πιο συγκεκριμένα, η κρίση αυτή εμφανίστηκε κυρίως στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, οι οποίες την περίοδο εκείνη βρίσκονταν στο απόηχο της επανάστασης στο Ιράν.

Προς την κατεύθυνση αυτή, οι χώρες του ΟΡΕC προχώρησαν στη λήψη μέτρων, ώστε να αντιμετωπιστεί αυτή η κατάσταση, μέσα στα οποία συμπεριλαμβάνονταν η

αύξηση της παραγωγής τους σε πετρέλαιο, έτσι ώστε η συνολικές τους απώλειες να περιοριστούν στο μόλις 4%

Παρόλα αυτά, όπως ήταν αναμενόμενο έκαναν έντονα την εμφάνισή τους φαινόμενα πανικού, τα οποία εκτίναξαν στα ύψη την τιμή του πετρελαίου, σε επίπεδα αρκετά υψηλότερα των αναμενόμενων.

Μέσα σε όλα αυτά, η ζήτηση του πετρελαίου μειώθηκε, γεγονός το οποίο σε συνδυασμό με την υπερβολική παραγωγή, που αναφέραμε παραπάνω, είχαν σαν συνέπεια την έλλειψη της ενότητας μεταξύ των χωρών του OPEC.

Από την άλλη πλευρά, χώρες με έντονη εξαγωγική δραστηριότητα σε πετρέλαιο, όπως είναι το Μεξικό, η Νιγηρία και η Βενεζουέλα προχώρησαν σε σημαντικές επεκτάσεις, με αποτέλεσμα οι χώρες της Ευρώπης και οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής να εισάγουν σημαντικές ποσότητες πετρελαίου από τη Βόρειο Θάλασσα και το Prudhoe Bay.

http://www.patris.gr/articles/188102?PHPSESSID=#.VC1dvhY0_oE

Αν θέλουμε να εντοπίσουμε την επόμενη οικονομική κρίση, μετά την κρίση του πετρελαίου θα πρέπει να φτάσουμε στην περίοδο 1998 – 1999, όπου έκανε την εμφάνισή της η ασιατική κρίση, μια κρίση η οποία επέδρασε αρνητικά στο τραπεζικό σύστημα, προκαλώντας σημαντικά προβλήματα, καθώς οι περισσότερες τράπεζες της Ασίας σχεδόν χρεοκόπησαν. Η κρίση αυτή δεν έχει τα παγκόσμια χαρακτηριστικά, που είδαμε να έχουν οι κρίσεις παραπάνω, καθώς αποτελεί στην ουσία μια κρίση η οποία ήταν εστιασμένη σε τοπικό επίπεδο, ενώ και από γεωγραφικής πλευράς μπορεί να χαρακτηριστεί ως περιορισμένη, στοιχεία τα οποία είναι τελείως διαφορετικά από το οικονομικό κραχ του 1929 αλλά και τη κρίση, που επικρατεί στην Ελλάδα τη δεδομένη χρονική στιγμή.

Άλλη μια κρίση, που εμφανίστηκε τη τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα, ήταν η κρίση στην Ιαπωνική οικονομία, μια κρίση η οποία στην προσπάθεια να γίνει διατηρήσιμη και να αντιμετωπιστεί ήταν αναγκαία η μερικής και σε ορισμένες περιπτώσεις πλήρης κρατικοποίηση των τραπεζών από πλευράς Ιαπωνικής κυβέρνησης. Ένα βασικό χαρακτηριστικό της κρίσης αυτής, ήταν το γεγονός ότι ήταν μια κρίση με μεγάλη διάρκεια και συνεχόμενη ύφεση, καθότι η Ιαπωνική κυβέρνηση άργησε πάρα πολύ στο να λάβει μέτρα για την ανακοπή της πορείας της κρίσης αυτής.

Όλα αυτά είχαν σαν αποτέλεσμα να οδηγηθούμε στο να έχουμε εκφάνσεις της κρίσης του 1929 στην περίπτωση της Ιαπωνίας, καθώς τα μέτρα για την αντιμετώπισή της άργησαν σημαντικά να ληφθούν. Παρόλα αυτά, και σε αυτή την περίπτωση, ο τοπικός της χαρακτήρας τη διαφοροποιεί σε μεγάλο βαθμό από την σημερινή κρίση αλλά και εκείνη του κραχ του 1929.

Στη συνέχεια, η επόμενη κρίση που εμφανίστηκε χρονολογείται στις απαρχές του 21^{ου} αιώνα και πιο συγκεκριμένα την περίοδο 2000 – 2001, όπου είχαμε το φαινόμενο της φούσκας του Internet, ένα φαινόμενο το οποίο δημιούργησε ραγδαία πτώση στις τιμές των μετοχών, πτώση η οποία μπορεί να χαρακτηριστεί ως παρόμοια με αυτής του 1929. Εντούτοις, το γεγονός ότι η κρίση αυτή του Internet έφτασε μέχρι τον πυρήνα του τραπεζικού συστήματος, επακόλουθο του οποίου ήταν οι πτωχεύσεις των τραπεζών, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η κρίση αυτή θεωρείται μια πιο ολοκληρωμένη μορφή της κρίσης του 1929.

Όσον αφορά τώρα, τη σημερινή οικονομική κρίση, που πλήττει την Ελλάδα, αυτή εμφανίζει σημαντικές ομοιότητες με αυτή του κραχ του 1929, καθώς άξιο αναφορά είναι το γεγονός, ότι σε μόλις τρεις εβδομάδες, οι μετοχές που ήταν εισηγμένες στο χρηματιστήριο απώλεσαν περίπου το 25% της αξίας που είχαν τρεις εβδομάδες πριν, ενώ τόσο η σημερινή κρίση όσο και αυτή του 1929 είναι παγκόσμιες κρίσεις, οι οποίες έπληξαν όλες τις χρηματοοικονομικές αγορές, σε αντίθεση με άλλες κρίσεις που αναφέραμε παραπάνω και είχαν τοπικό χαρακτήρα.

Επιπλέον, η σημερινή κρίση λόγω και του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης, που έχει κάνει έντονο την εμφάνισή του τις τελευταίες δεκαετίες, δείχνει ότι η κρίση αυτή είναι αρκετά πιο σοβαρή από την αντίστοιχη του 1929, καθώς λόγω του φαινομένου που προαναφέραμε, εντείνεται σε μεγάλο βαθμό η δυναμικότητα κάθε κρίσης, με αποτέλεσμα η παγκόσμια οικονομική δραστηριότητα να βρίσκεται πολύ πιο γρήγορα αντιμέτωπη με την κρίση και συνεπώς να επηρεάζεται από αυτήν.

Παρόλα αυτά, αν εξαιρέσουμε το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης, είναι απίθανο να βρεθούμε αντιμέτωποι με μια επανάληψη των όσων συνέβησαν στο κραχ του 1929, καθώς το σημερινό διεθνές περιβάλλον είναι πολύ διαφορετικό από αυτό που υπήρχε την περίοδο που συντελέστηκε το κραχ του 1929.

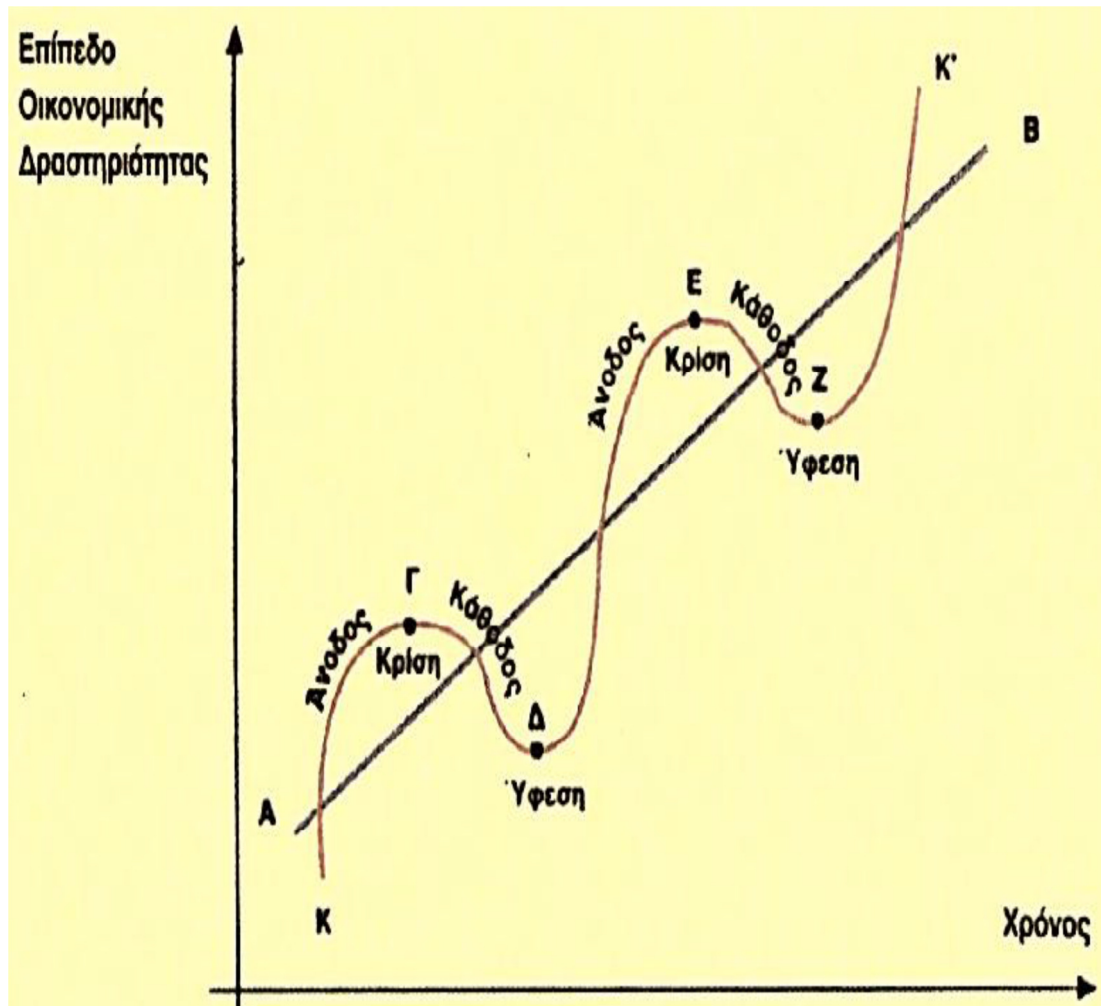
[\(http://www.makthes.gr/news/opinions/26646/\)](http://www.makthes.gr/news/opinions/26646/)

1.3 Στάδια οικονομικής κρίσης

Είναι γεγονός, ότι ένα από τα στάδια του οικονομικού κύκλου κάθε οικονομίας αποτελεί και η κρίση. Πιο συγκεκριμένα, με τον όρο οικονομικοί κύκλοι αναφερόμαστε σε όλες εκείνες τις μεταβολές, που εμφανίζει η κάθε οικονομική δραστηριότητα.

Κατά βάση υπάρχουν δύο σημαντικά στάδια, μέσα από τα οποία επέρχεται μια οικονομία, όσο διαρκεί ένας οικονομικός κύκλος. Τα στάδια αυτά είναι τα ακόλουθα δύο: Το στάδιο της ανόδου ή αλλιώς άνθησης και το στάδιο της καθόδου ή πιο απλά ύφεσης. Αναφορικά με το χρόνο, που απαιτείται για να πραγματοποιηθεί η μετάβαση αυτή από το ένα στάδιο στο άλλο, αξίζει να αναφέρουμε ότι δεν είναι κάτι που γίνεται από τη μια στιγμή στην άλλη, αλλά είναι κάτι που θέλει χρόνο.

Ενδιάμεσα των παραπάνω δύο σταδίων είναι το στάδιο της κρίσης, το οποίο είναι το ανώτερο σημείο (κορυφή) του οικονομικού κύκλου, ενώ αντίστοιχα για να φτάσει η οικονομία από την κάθοδο στην άνοδο περνάει μέσα από το στάδιο της ανάπτυξης.

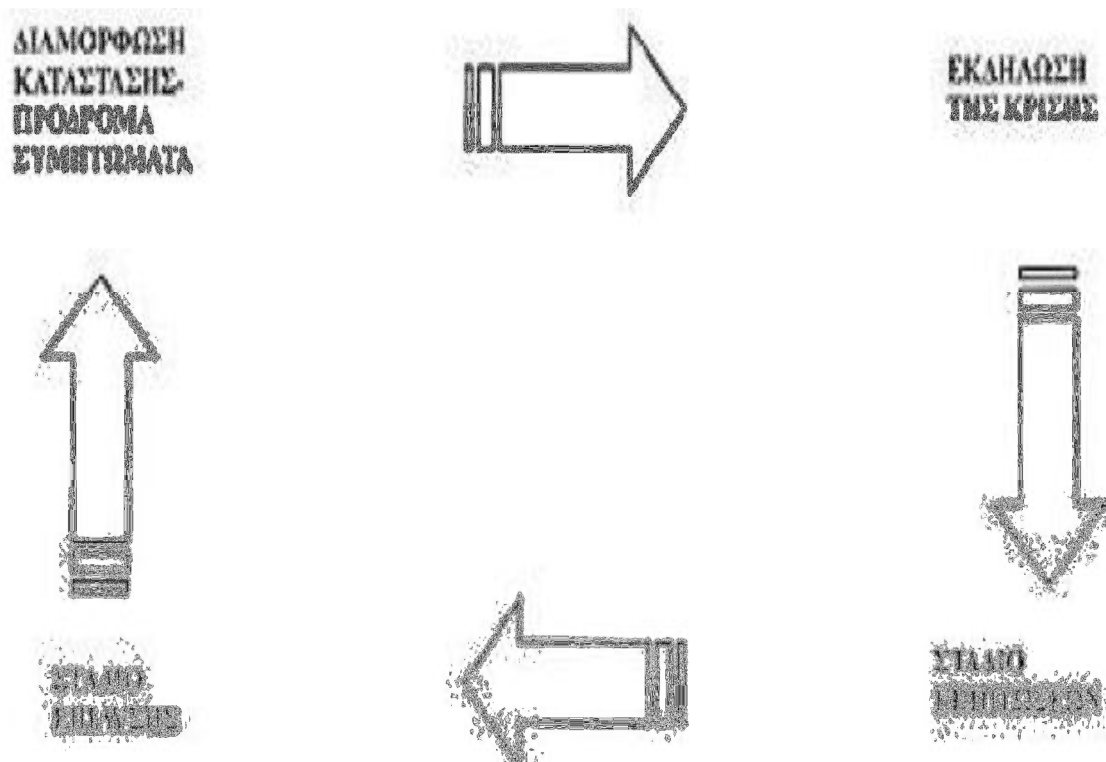

Σχήμα 1: Οι φάσεις του οικονομικού κύκλου

Στην πραγματικότητα, όταν η οικονομία είναι στο ανώτατο σημείο ενός οικονομικού κύκλου, τη λεγόμενη κορυφή, δηλαδή στο απώτερο σημείο ανόδου της, τότε είναι αρκετά πιο ευάλωτη από παράγοντες, οι οποίοι είναι πιθανόν να δημιουργήσουν προβλήματα, τα οποία θα ανακόψουν σε μεγάλο βαθμό τη πορεία ανόδου της οικονομίας.

Στις περισσότερες περιπτώσεις αυτό συμβαίνει με αποτέλεσμα να δημιουργούνται φαινόμενα κρίσεων, τα οποία οδηγούν την οικονομία να περνάει από την φάση ανόδου της στη φάση καθόδου, δηλαδή να επέρχεται κρίση στην οικονομία. Αναφορικά με τον κύκλο ζωής μιας οικονομικής κρίσης, αυτός περιλαμβάνει μια σειρά από στάδια, όπως αυτά περιγράφονται παρακάτω: (Σφακιανάκης, 1998):

- 1) Το πρώτο στάδιο μιας οικονομικής κρίσης είναι το λεγόμενο στάδιο της διαμόρφωσης της κατάστασης ή πιο συγκεκριμένα το στάδιο πρόδρομων συμπτωμάτων (Prodromal crisis stage), δηλαδή το στάδιο εκείνο στο οποίο αρχίζουν να κάνουν αισθητή την εμφάνισή τους μια σειρά από συμπτώματα, τα οποία μας προειδοποιούν για μια μελλοντική κρίση, που είναι πιθανόν να εκδηλωθεί στο άμεσο μέλλον.
- 2) Το στάδιο της εκδήλωσης ή κορύφωσης της κρίσης (Acute crisis stage), το οποίο είναι ένα στάδιο στο οποίο εμφανίζονται οι εκδηλώσεις όλων εκείνων των χαρακτηριστικών που εμφανίζονται σε μια οικονομική κρίση
- 3) Το στάδιο των επιπτώσεων (Chronic crisis stage), ένα στάδιο στο οποίο οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης γίνονται αρκετά εμφανείς, αποτέλεσμα του οποίου είναι δημιουργούν σοβαρά προβλήματα στο σύνολο της οικονομίας.
- 4) Τέλος, υπάρχει και το στάδιο επίλυσης ή ομαλοποίησης (Crisis resolution stage) ένα στάδιο στο οποίο η οικονομία εμφανίζει ξανά τους κανονικούς της ρυθμούς, στοιχείο που δείχνει ότι ομαλοποιείται η κατάσταση.

Σχήμα 2: Στάδια οικονομικής κρίσης

1.4 Λόγοι διαφοροποίησης της σημερινής κρίσης

Είναι γεγονός, όπως προαναφέρθηκε και παραπάνω, ότι η σημερινή κρίση διαφοροποιείται σημαντικά από τις προγενέστερες κρίσεις, σημαντικότερη των οποίων ήταν η κρίση του 1929.

Πιο συγκεκριμένα, οι κυριότεροι λόγοι διαφοροποίησης είναι οι ακόλουθοι:

α) Το πρώτο και βασικότερο στοιχείο της διαφοροποίησης είναι η οικονομική πολιτική που εφαρμόστηκε το 1929 σε σχέση με την οικονομική πολιτική που εμφανίστηκε σήμερα. Πιο συγκεκριμένα, μέσα από τις αντιδράσεις που υπήρξαν από τις δημοσιονομικές και τις νομισματικές αρχές σε παγκόσμιο επίπεδο, έγινε ξεκάθαρο ότι το μάθημα του κραχ του 1929 έγινε πάθημα σε όλους, καθώς στη σημερινή κρίση σε αντίθεση με αυτή του 1929 υπάρχουν αυξημένα επίπεδα συντονισμού των πολιτικών για την οικονομία σε παγκόσμιο επίπεδο, σε αντίθεση με το 1929, όπου όπως αναφέρθηκε και παραπάνω καθυστέρησαν σε μεγάλο βαθμό να ληφθούν όλα εκείνα τα μέτρα και να εφαρμοστούν οι πολιτικές που θα αντιμετώπιζαν αποτελεσματικά την κρίση.

β) Το δεύτερο στοιχείο που δείχνει τη αρκετά μεγάλη διαφορά, που υπάρχει μεταξύ των δύο οικονομικών κρίσεων είναι ότι σήμερα τα κράτη είναι πολύ μεγαλύτερα σε πληθυσμό σε σχέση με το 1929, με αποτέλεσμα τόσο οι δημόσιες δαπάνες που ξοδεύει ένα κράτος, όσο και οι φόροι που εισπράττει να είναι μεγαλύτερα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το γεγονός, ότι το μέγεθος των Ηνωμένων Πολιτειών το 1929 ήταν γύρω στο 10%, ενώ σήμερα ξεπερνά κατά πολύ το 30%.

γ) Ένα τρίτο χαρακτηριστικό, το οποίο δείχνει ότι υπάρχει σημαντική διαφορά μεταξύ σημερινής κρίσης και του 1929 είναι το γεγονός, ότι η σημερινή κρίση μάς επιβαρύνει με επιπλέον έναν κίνδυνο, ο οποίος έχει να κάνει με τον υψηλό βαθμό διείσδυσης των χρηματοπιστωτικών δραστηριοτήτων των ατόμων στην καθημερινότητά τους, καθώς το ποσοστό εκείνο των νοικοκυριών, το οποίο σήμερα έχουν άμεση πρόσβαση σε χορηγήσεις είναι πολύ υψηλότερο από εκείνο, που υπήρχε τη στιγμή που ξέσπασε το κραχ του 1929.

Για του λόγου το αληθές, αξίζει να σκεφτούμε τι ποσοστό των ατόμων στις χώρες της Δύσης έχουν τουλάχιστον μια πιστωτική κάρτα, ενώ αντίστοιχα, η σύμπραξη της χρηματοπιστωτικής και της πραγματικής οικονομικής δραστηριότητας είναι ιδιαίτερα υψηλή στη σημερινή εποχή. (<http://www.makthes.gr/news/opinions/26646/>)

Στην πράξη, η διεθνής χρηματοπιστωτική Κρίση, η οποία ξέσπασε το 2007 δεν ήταν τίποτα άλλο από μια κρίση, η οποία οδήγησε σε ύφεση την παγκόσμια οικονομία, δημιουργώντας προβλήματα τον ευρύτερο τραπεζικό και χρηματοπιστωτικό τομέα. Η κυρία πηγή εμφάνισης της κρίσης ήταν στις ΗΠΑ και ήταν η πρώτη κρίση μετά από περίπου 80 χρόνια που εμφάνισε στοιχεία ανάλογα της κρίσης που είχαμε το 1929.

Η κρίση αυτή ήταν απόρροια των προβλημάτων που υπήρχαν στην αγορά ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων, λόγω της υπερβολικής χορήγησης δανείων μειωμένης εξασφάλισης σε συνδυασμό με την χρήση δομημένων προϊόντων, τα οποία σχετίζονταν άμεσα με το κατά πόσον τα άτομα είχαν τη δυνατότητα να αποπληρώσουν τα δάνεια από τα οποία παράγονταν αυτά επενδυτικά προϊόντα.

Όλα αυτά οδήγησαν πολλούς επιστήμονες και ειδικούς στον τομέα των οικονομικών να υποστηρίξουν ότι ήταν αναγκαία η δημιουργία ενός νέου κρατικού παρεμβατισμού, ο οποίος θα δημιουργούνταν ταυτόχρονα με την δημιουργία σχεδίων για την επίλυση των φαινομένων της κρίσης προτού αυτά φτάσουν στις οικονομίες των κρατών, που επλήγησαν. (<http://el.wikipedia.org>)

1.5 Αίτια σημερινής οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα

Είναι γεγονός, ότι τη δεκαετία του 2000, τα βασικά χαρακτηριστικά που επικρατούσαν στην Ελλάδα, αναφορικά με την οικονομία ένα διάχυτο κλίμα συγκρατημένης έστω αισιοδοξίας, το οποίο συνδεόταν με ρυθμούς ανάπτυξης οι οποίοι ήταν παραπλήσιοι των πιο αναπτυγμένων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις ξεπερνούσαν τους αντίστοιχους δείκτες των χωρών αυτών.

Αντίστοιχα, το ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα ήταν σε επίπεδα τέτοια, που να μην δημιουργούν κανενός είδους ανησυχία, ακολουθώντας ταυτόχρονα καθοδική πορεία από τη χρονιά ορόσημο των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 και έπειτα, διατηρώντας με αυτό τον τρόπο υψηλά τα επίπεδα αισιοδοξίας μέχρι τη χρονική στιγμή εκείνη στην οποία φάνηκαν οι πρώτες ενδείξεις της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα.

Από την άλλη πλευρά, το γεγονός, ότι η ύφεση λόγω της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης δεν επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την Ελλάδα φαίνεται ξεκάθαρα από την ανάπτυξη που σημείωσε το 2008 η Ελλάδα, μια ανάπτυξη η οποία έφτασε στο 1,3%, σε αντίθεση με την Ευρωζώνη, στην οποία η ανάπτυξη κυμάνθηκε μόλις στο 0,4%, κάτι το οποίο πιθανότατα ήταν ο βασικός λόγος για τον οποίο στην Ελλάδα υπήρχε η πεποίθηση, ότι δεν θα επηρεαστεί η χώρα από την κρίση αυτή.

Άμεση συνέπεια της μεταφοράς της χρηματοπιστωτικής κρίσης στο πραγματικό τομέα της οικονομίας, ήταν να υπάρξουν αρνητικοί ρυθμοί παγκόσμιας ανάπτυξης, γεγονός το οποίο είχε περίπου 80 χρόνια να συμβεί, δηλαδή από το ξέσπασμα του κραχ του 1929. Σε μια προσπάθεια να αντιμετωπιστεί η αρνητική αυτή συγκυρία, οι κυβερνήσεις και οι κεντρικές τράπεζες (Ευρωπαϊκή και Αμερικανική) προχώρησαν σε άμεση επέμβαση μειώνοντας τα επιτόκιά τους, ενώ παράλληλα αύξησαν τα ελάχιστα ποσά για τις εγγυημένες τραπεζικές καταθέσεις, προσπαθώντας με αυτό τον τρόπο να συμβάλλουν και αυτοί στην τόνωση της ρευστότητας των τραπεζών και της οικονομίας. (Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών εξελίξεων - Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, 2011)

Στην πραγματικότητα, οι επεκτατικές αυτές δημοσιονομικές πολιτικές, οι οποίες εφαρμόστηκαν από τις κυβερνήσεις των χωρών που επλήγησαν από την κρίση, είχαν σαν αποτέλεσμα να αυξηθούν τα επίπεδα του δημοσίου χρέους των χωρών, ενώ σε συνδυασμό με την ευαισθητοποίηση των αγορών λόγω των γεγονότων του 2008 οδήγησαν στο να εξεταστούν τα επίπεδα φερεγγυότητας και πιστωτικού κινδύνου των χωρών αυτών.

Σε αντίθεση με τα όσα συνέβαιναν την περίοδο πριν το 2008, όπου η Ελλάδα κατατάσσονταν στην ίδια κατηγορία από πλευράς αξιοπιστίας σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη – μέλη της ευρωζώνης, από το δεύτερο μισό του 2009 και έπειτα η κατάσταση αυτή άλλαξε άρδην, λόγω και του υπερβολικού χρέους του Ελληνικού Δημοσίου, με αποτέλεσμα η Ελλάδα να λαμβάνει πολύ χαμηλό βαθμό αναφορικά με την πιστοληπτική της ικανότητα, καθώς θεωρήθηκε ότι το διογκούμενο χρέος της θεωρήθηκε εκτός ελέγχου από τους εταίρους της στην Ευρωζώνη.

Πιο συγκεκριμένα, το χρέος του ελληνικού δημόσιου τομέα παρουσίασε ιδιαίτερα αυξητικές τάσεις την περίοδο 1980 – 1990, μια αύξηση η οποία συνεχίστηκε και τις περιόδους 1990 – 2000 και 2000 – 2010.

Αντίθετα, τις περιόδους 1960 – 1970 και 1970 – 1980, η Ελλάδα παρουσίαζε ισοσκελισμένα έσοδα και δαπάνες, με αποτέλεσμα το δημόσιο έλλειμμα είχε το 1980 να αντιστοιχεί στο 8,1% του ΑΕΠ. Αντίστοιχα, λόγω των ιδιαίτερα αυξανόμενων ελλειμμάτων, το δημόσιο χρέος άγγιξε το 26% του ΑΕΠ στα τέλη του 1980, το 71% στα τέλη του 1990 ενώ το 2009, το δημόσιο χρέος έφτασε το 115,1% του ΑΕΠ, με αποτέλεσμα να θεωρηθεί εκτός ελέγχου από τα υπόλοιπα κράτη μέλη της ευρωζώνης. (Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών εξελίξεων - Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, 2011)

Στην πραγματικότητα, η αύξηση αυτή είχε σαν αποτέλεσμα να επηρεαστεί το σύνολο της ελληνικής οικονομίας, καθώς σε αντίθεση με τα όσα συνέβησαν την περίοδο 1970 – 1980, η κατανάλωση αυξήθηκε ενώ μειώθηκαν οι επενδύσεις.

Επίσης, το χρέος της Ελλάδος προς το εξωτερικό το 2009 έφτασε να αντιστοιχεί στο 82,5% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΑΕΠ) της Ελλάδος, ποσοστό το οποίο αντιστοιχούσε στην ουσία στο δημόσιο χρέος, της Ελλάδος, καθότι ο εξωτερικός δανεισμός αφορούσε κυρίως δανεισμό όχι από τον ιδιωτικό τομέα, αλλά από τις κυβερνήσεις.

Επιπλέον, αξίζει να αναφέρουμε, ότι τη δεκαετία 2000 – 2010, οι εισαγωγές στην Ελλάδα ήταν κατά πολύ περισσότερες από τις αντίστοιχες εξαγωγές, στοιχείο που υποδηλώνει σε μεγάλο βαθμό, ότι η Ελλάδα σαν χώρα έφτασε να παράγει λιγότερα από όσα αγόραζε από το εξωτερικό, στοιχεία τα οποία διόγκωναν το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών της, άρα και το δημόσιο χρέος.

Στην αύξηση του χρέους συντέλεσαν ακόμα και η μικρότερη εισροή χρημάτων στην Ελλάδα από τους κοινοτικούς πόρους, λόγω της ένταξης νέων κρατών – μελών στην Ευρωζώνη τα τελευταία χρόνια), μια μείωση που σε συνδυασμό με τους υψηλότερους τόκους που καλούνταν να πληρώσουν αύξαναν σημαντικά το δημόσιο χρέος της Ελλάδος. (Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών εξελίξεων - Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, 2011)

Αποτέλεσμα των παραπάνω γεγονότων ήταν να αυξηθούν οι ανάγκες για δανεισμό της Ελλάδας, λόγω του γεγονότος ότι οι αποταμιεύσεις της δεν ήταν αρκετές για να γίνουν αγορές κρατικών ομολόγων, ενώ από την άλλη πλευρά δεν πρέπει να ξεχνάμε τις υψηλές δαπάνες για επενδύσεις, που δημιουργήθηκαν στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2008, στοιχεία τα οποία αύξησαν ακόμα περισσότερο το χρέος της Ελλάδος προς το εξωτερικό.

Παρά το γεγονός, ότι τα παραπάνω στοιχεία ήταν δεδομένα και γνωστά σε όλους, αυτά ήλθαν στην επιφάνεια το 2009, χρονιά που εμφανίστηκαν τα πρώτα σημάδια κρίσης στην Ελλάδα, γεγονός το οποίο έγινε ορατό στα spreads (επιτόκια δανεισμού) της Ελλάδας σε σχέση με αυτά που προσφέρονταν από την Γερμανία (όπου τα επιτόκια δανεισμού περίπου ίσα με το μηδέν), καθώς και τα περιθώρια ασφάλισης έναντι των δανειστών της Ελλάδος (CDS). (Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών εξελίξεων - Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, 2011)

Έχοντας σαν δεδομένο το γεγονός, ότι οι δείκτες μετράνε εκτός των άλλων και το δημόσιο και ιδιωτικό χρέος κάθε χώρας, επίσης τη σταθερότητα του συνόλου του τραπεζικού συστήματος της Ελλάδος, καταδεικνύοντας με αυτό τον τρόπο την πιστοληπτική αξιοπιστία των χωρών, έδειξαν ότι η Ελλάδα ήταν εκείνη η χώρα της Ευρωζώνης, η οποία εμφάνισε το μεγαλύτερο βαθμό ρίσκου αναφορικά με την ικανότητα της να επιβιώσει σαν χώρα, συνεπώς τα κρατικά ελληνικά ομόλογα ήταν τα λιγότερο αξιόπιστα ομόλογα, με αποτέλεσμα να απαιτούν την μεγαλύτερη πληρωμή για ασφάλεια των κατόχων τους έναντι του πιστωτικού κινδύνου πτώχευσης της χώρας.

Πιο συγκεκριμένα, από το Νοέμβριο του 2009 και έπειτα, τα περιθώρια ασφάλισης έναντι του πιστωτικού κινδύνου (CDS) της Ελλάδας (τα επιτόκια των προθεσμιακών συμβολαίων ανταλλαγής πιστωτικού κινδύνου μακροπρόθεσμων ομολόγων πενταετούς διάρκειας της Ελλάδας), ενώ μέχρι εκείνη τη στιγμή ήταν στα ίδια επίπεδα με τα αντίστοιχα επιτόκια χωρών όπως η Ιρλανδία, δημιούργησαν μια ιδιαίτερα ανοδική τάση, η οποία παρά το γεγονός, ότι εμφάνιζε διακυμάνσεις, οδήγησε στο να εκτιναχτούν τα CDS σε πολύ υψηλότερα επίπεδα από αυτά χωρών που αντιμετώπιζαν και αυτοί προβλήματα από τη κρίση, όπως είναι η Πορτογαλία και η Ιρλανδία.

Έτσι, παρά το γεγονός ότι τον Οκτώβριο του 2009, τα CDs της Ελλάδος ανέρχονταν περίπου στις 130 μονάδες βάσης, δηλαδή για παράδειγμα ένας αγοραστής ενός ελληνικού ομολόγου 5ετών, το οποίο κόστιζε 1 εκατομμύριο ευρώ, θα έπρεπε να πληρώσει σε ετήσια βάση 13.000 ευρώ για την ασφάλεια, ενώ για να καταλάβουμε τη σημασία του προβλήματος στην Ελλάδα αξίζει να δούμε ότι το 2010 τα CDs ήταν περίπου στις 800 μονάδες βάσεις ξεπερνώντας σε ορισμένες περιπτώσεις και τις 1000 μονάδες βάσης.

Οι παραπάνω πιέσεις της αγοράς έφεραν στην επιφάνεια όλα τα προβλήματα, που αντιμετώπιζε η ελληνική οικονομία και τα οποία ήταν επιμελώς κρυμμένα και αφορούσαν κυρίως τα επίπεδα χρέους προς το εξωτερικό και δημόσιου χρέους, η μικρή ανταγωνιστικότητα των προϊόντων της Ελλάδος, τα προβλήματα γραφειοκρατίας και οργάνωσης, οδήγησαν στην υιοθέτηση μέτρων από την ελληνική κυβέρνηση, τα οποία αποσκοπούσαν στο να περιορίσουν τη σπατάλη και να

αυξήσουν τα κρατικά έσοδα, ενώ στη συνέχεια τον Οκτώβριο του 2009 κηρύχθηκαν πρόωρες εκλογές, με τελικό στόχο να εξασφαλιστεί η αποδοχή των μέτρων αυτών από τους πολίτες. (Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών εξελίξεων - Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, 2011)

Έτσι, παρά τις αντίθετου προεκλογικές εξαγγελίες του Γεωργίου Παπανδρέου, τον ίδιο μήνα μετά την εκλογή του, ήρθαν στη δημοσιότητα οι δηλώσεις του Υπουργού Οικονομικών Γεωργίου Παπακωνσταντίνου, ο οποίος ανέφερε στο ECOFIN ότι το έλλειμμα της Ελλάδας θα πλησίαζε στο 12,5% το 2009, ποσό πολύ υψηλότερο από το 6%, το οποίο η απερχόμενη κυβέρνηση είχε παρουσιάσει στο ECOFIN, τρεις εβδομάδες μόλις πριν τη διεξαγωγή των εκλογών.

Παραπλήσια ήταν και η εκτίμηση για το δημόσιο χρέος η οποία θα έφτανε από το 107,2% του ΑΕΠ στο 113,4% του συνόλου του ΑΕΠ της χώρας. Έπειτα από αυτές τις αρχικές παρουσιάσεις, η αναθεώρηση των στοιχείων έδειξαν, ότι το έλλειμμα της Ελλάδος για το 2009 θα έφτανε στο 15,4% του ΑΕΠ, ενώ το δημόσιο χρέος της θα ανερχόταν στο 126,8% του ΑΕΠ της χώρας. (Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών εξελίξεων - Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, 2011)

Όλα αυτά είχαν σαν αποτέλεσμα να έρθει ακόμα πιο έντονα στην επιφάνεια τα προβλήματα της Ελλάδος, καθώς απόρροια των παραπάνω ανακοινώσεων ήταν οι υποβαθμίσεις της χώρας από τους οίκους αξιολόγησης, μόλις μια μέρα αργότερα από την αναθεώρηση της εκτίμησης του δημοσίου χρέους, που έκανε λόγο για διπλασιασμό της, καθώς ο οίκος Fitch προχώρησε στην υποβάθμιση της Ελλάδας από τη βαθμίδα A σε A-, ενώ τον Δεκέμβριο την υποβίβασε ακόμα μία βαθμίδα, ενώ σε αντίστοιχους υποβιβασμούς προχώρησαν και οι άλλοι δύο πιο σημαντικοί οίκοι αξιολόγησης S&P και Moody's.

Το κλίμα που επικράτησε την περίοδο αυτή με τους συνεχόμενους υποβιβασμούς της πιστοληπτικής ικανότητας της Ελλάδος σε συνδυασμό με την γενικότερη ανησυχία για το μέλλον της χώρας, της Ευρωζώνης και γενικότερα του ευρώ οδήγησαν στο να εγερθούν ερωτήματα αναφορικά με τη δυνατότητα επιβίωσης της νομισματικής ένωσης.

Άμεση συνέπεια της ανησυχίας αυτής ήταν στο ξεκίνημα του 2010, η Ελληνική κυβέρνηση να ανακοινώνει την σύναψη του Πρόγραμματος Σταθερότητας και Ανάπτυξης, το οποίο θα προέβλεπε μια σημαντική μείωση του ελλείμματος σε ποσοστό 4% το 2010, με αντίστοιχη μείωση τον επόμενο χρόνο να κυμαίνεται σε ποσοστά σε κάτω του 3% έως το 2012, ενώ παράλληλα θα εφαρμόζονταν μια σειρά από μέτρα τα οποία περιλάμβαναν εκτός των άλλων και πάγωμα των προσλήψεων στο δημόσιο τομέα, αύξηση του ορίου ηλικίας για συνταξιοδότηση από τα 65 στα 67 έτη, την αύξηση του ΦΠΑ στο 23%, δημιουργία νέου φορολογικού συστήματος το οποίο θα απέβλεπε στο να περιοριστούν τα επίπεδα φοροδιαφυγής. (Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών εξελίξεων - Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, 2011)

Το παραπάνω πρόγραμμα έτυχε της έγκρισης από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το Φεβρουάριο του 2010, εντούτοις όμως αυτό δεν φάνηκε να ανακόπτει την πορεία ανόδου που είχαν εμφανίσει από τα τέλη του 2009, τα επιτόκια δανεισμού και τα περιθώρια ασφαλείας των CDS της χώρας.

Επιπλέον, ορισμένα σημαντικά στοιχεία, που επηρέασαν την πορεία της Ελλάδος ήταν οι φήμες που έκαναν το γύρο του κόσμου αναφορικά με την πιθανότητα πτώχευσης της Ελληνικής οικονομίας, γεγονός που επηρέασε αρνητικά την εικόνα της χώρας στις αγορές.

Επίσης, σημαντικό πλήγμα δέχθηκε και η αξιοπιστία της χώρας, καθώς δημιουργήθηκαν φήμες οι οποίες σχετίζονταν με τις ανταλλαγές που είχαν συνάψει οι ελληνικές κυβερνήσεις την περίοδο από το 2000 και μετά, αλλά και από την αμφισβήτηση των δεδομένων, που παρείχε η Εθνική Στατιστικής Υπηρεσία αναφορικά με τα επίπεδα του δημοσίου χρέους, ενώ δεν ήταν λίγοι και εκείνοι που διατύπωσαν την άποψη, ότι η χώρα μπήκε στο ευρώ παραποιώντας τα στοιχεία ώστε να πληροί τις προϋποθέσεις της συνθήκης του Μάαστριχτ, ενώ και το ίδιο το περιεχόμενο του προγράμματος αυτού απέτυχε να ικανοποιήσει τις αγορές, σχετικά με το κατά πόσον η Ελλάδα είχε την ικανότητα να διαχειριστεί το δημόσιο χρέος της. (Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών εξελίξεων - Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, 2011)

Στην πραγματικότητα, τα προβλήματα που έκαναν έντονη την εμφάνιση τους στα οικονομικά της Ελλάδος δεν ήταν τίποτα άλλο παρά απόρροια της οικονομικής κρίσης, αλλά και βαθύτερων προβλημάτων που αντιμετώπιζε η Ευρωζώνη και τα οποία σχετίζονταν με τη σειρά από χώρες, οι οποίες έχουν κοινό νόμισμα, χωρίς να αποτελούν στην ουσία μέρος μιας πραγματικής νομισματικής ένωσης.

Έτσι, από τα τέλη της προηγούμενης δεκαετίας μπήκε, μπήκε ένα οριστικό τέλος σε μια περίοδο λειτουργίας του ευρώ στην οποία δεν υπήρχαν σημαντικές διαφοροποιήσεις στις χώρες της ευρωζώνης, αποτέλεσμα του οποίου ήταν οι χώρες οι οποίες εμφάνιζαν τα υψηλότερα ελλείμματα και δημόσια χρέη να χαρακτηριστούν ως αφερέγγυες, γεγονός που τους περιόρισε σε μεγάλο βαθμό την πρόσβασή τους στις αγορές. (Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών εξελίξεων - Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, 2011)

1.6 Επιπτώσεις τρέχουσας οικονομικής κρίσης

Οι κυριότερες επιπτώσεις, οι οποίες είναι απόρροια της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα μπορούν να αναφερθούν συνοπτικά στα ακόλουθα:

A) Μείωση εισοδημάτων

Πιο συγκεκριμένα, αιτία της μείωσης για εισοδημάτων είναι η μείωση της ζήτησης για εργασία, η οποία είναι αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης και ύφεσης, γεγονός το οποίο συνδέεται με τα αυξανόμενα επίπεδα ανεργίας και τις μειώσεις των μισθών.

Παρά το γεγονός, ότι τα ανωτέρω είναι ο βασικός λόγος για τη μείωση του εισοδήματος των πολιτών, εντούτοις υπάρχουν και άλλοι παράγοντες, που οδηγούν στη μείωση των εισοδημάτων. Πιο συγκεκριμένα, η κρίση που έπληξε την Ελλάδα επηρεάζει και τα υπόλοιπα εισοδήματα των πολιτών με άλλους τρόπους, συνδεδεμένοι όμως μεταξύ τους.

Στην πράξη, η κρίση οδήγησε στο περιορισμό της πιστωτικής κάλυψης των μικρομεσαίων και ατομικών επιχειρήσεων από τη πλευρά των τραπεζών, ενώ αντίστοιχα και η ζήτηση για τις υπηρεσίες αυτές είχε υποχωρήσει σε σημαντικά επίπεδα.

Εκτός των άλλων, η κρίση οδήγησε στο να μειωθούν τα εισοδήματα των πολιτών από αυτοαπασχόληση, όπως επίσης και τα εισοδήματα από συντάξεις ή άλλες κοινωνικές παροχές, καθώς επίσης και η απασχόληση στο δημόσιο μειώθηκε απευθείας μέσω των μέτρων λιτότητας, τα οποία είχαν ως στόχο να μειώσουν τις κρατικές δαπάνες, συνεπώς και τα ελλείμματα του κρατικού προϋπολογισμού. (Τράπεζα της Ελλάδος, 2012)

B) Αίσθηση δυσπραγίας

Είναι γεγονός, ότι η αγοραστική δύναμη των πολιτών και των νοικοκυριών επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τα συνεχώς μειούμενα εισοδήματά τους, αλλά και από τα συσσωρευμένα χρέη των οικογενειών, τα οποία προέρχονταν τόσο από τα στεγαστικά δάνεια όσο και από τυχόν καταναλωτικά δάνεια, που έχουν.

Από την άλλη πλευρά, η κατανάλωση και η αποταμίευση επηρεάστηκαν σε μεγάλο βαθμό από την μείωση της αξίας των ιδιόκτητων κατοικιών, καθώς και τυχόν άλλων στοιχείων που έχουν στην κατοχή τους. Στην πράξη, η παραπάνω μείωση του εισοδήματος συνδυασμένη με την πτώση των αξιών των περιουσιακών στοιχείων των ατόμων και των νοικοκυριών, προκάλεσαν τα αισθήματα της δυσπραγίας και της στέρησης των υλικών.

Το παραπάνω είναι περισσότερο φανερό στα άτομα, τα οποία είναι μεγαλύτερης ηλικίας, τα οποία συνδυάζουν την αποταμίευση τους από τα εργασιακά τους χρόνια με το να αποκτήσουν περιουσιακά στοιχεία.

Επιπλέον, η αύξηση των βαρών που σχετίζονται με τα έξοδα για την κατοικία είτε αυτά αφορούν στεγαστικό δάνειο είτε θέρμανση, οδηγούν στο να επιβαρύνουν την αίσθηση δυσπραγίας των ατόμων.

Τέλος, η παραπάνω αίσθηση σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό και την συνεχώς αυξανόμενη τάση των τιμών, οι οποίες περιορίζουν ακόμα περισσότερο την αγοραστική δύναμη των νοικοκυριών, συνεπώς και την δυνατότητα βιωσιμότητάς τους. (Τράπεζα της Ελλάδος, 2012)

Γ) Κίνδυνοι για τη συνοχή της ελληνικής κοινωνίας

Αναφορικά με τους παράγοντες εκείνους, που μπορούν να επηρεάσουν την συνοχή της ελληνικής οικονομίας είναι πολλοί και σχετίζονται άμεσα με την χρηματοπιστωτική κρίση και την ύφεση της ελληνικής οικονομίας, καθώς επίσης και με την διογκούμενη πορεία της ανεργίας, που είναι και αυτή απόρροια της κρίσης.

Στους παράγοντες αυτούς μπορούμε να συμπεριλάβουμε το γεγονός ότι με το πέρασμα των χρόνων αποδυναμώθηκε ο θεσμός της οικογένειας, ενώ και η μη ύπαρξη ενός μηχανισμού για την αποτελεσματική κοινωνική προστασία, οδήγησαν τους νέους στην καλλιέργεια αισθημάτων ανασφάλειας, τα οποία μέχρι τη περίοδο αυτή δεν φαινόταν να συνδέονται με κοινωνικούς κινδύνους.

Τα θέματα αυτά είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με την εξασφάλιση της συνοχής του κοινωνικού συνόλου, στοιχείο το οποίο αποτελεί τη βασική προϋπόθεση αναφορικά με την σταθερότητα και την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας, γεγονότα τα οποία είναι κομβικής σημασίας σχετικά με το κατά πόσον είναι εφικτό η Ελλάδα να βγει από την ύφεση που βρίσκεται τη δεδομένη χρονική στιγμή, ανακάμποντας όσο είναι το δυνατόν πιο γρήγορα. (Τράπεζα της Ελλάδος, 2012)

Δ) Επιδράσεις στην ψυχική υγεία

Είναι αυτονόητο το γεγονός, ότι μια οικονομική κρίση σαν τη σημερινή επιδρά ιδιαίτερα αρνητικά στην ψυχική υγεία των ανθρώπων, καθότι οδηγεί στο να εμφανιστούν σημαντικές αλλαγές στο τοπίο στο κομμάτι των οικονομικών, το οποίο είχαν συνηθίσει μέχρι εκείνη τη στιγμή τα άτομα και το χειρότερο είναι ότι οι μεταβολές αυτές είναι προς το χειρότερο και όχι προς το καλύτερο. (Τράπεζα της Ελλάδος, 2012)

Πρακτικά, άμεση συνέπεια της κρίσης είναι πολλά άτομα να έρχονται αντιμέτωπα με φαινόμενα κατάθλιψης, τα οποία είναι συνυφασμένα με την αδυναμία να ανταποκριθούν στα τρέχοντα έξοδά τους, είτε λόγω της αύξησης της ανεργίας ανά νοικοκυριό, είτε λόγω της δημιουργίας χρεών, τα οποία τα άτομα δεν είναι σε θέση να εξοφλήσουν.

Αντίστοιχα, σε ορισμένες περιπτώσεις, τα φαινόμενα κατάθλιψης είναι πιθανόν να οδηγήσουν τα άτομα σε περιπτώσεις αυτοχειρίας, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις ραγδαίας επιδείνωσης της κατάστασης, στοιχείο το οποίο έκανε εμφανίστηκε έντονα τα τελευταία χρόνια, όπου τόσο η σωματική όσο και η ψυχική υγείας των πολιτών επηρεάστηκε αρνητικά σε μεγάλο βαθμό.

Τέλος, αξίζει να αναφέρουμε, ότι η η απώλεια εργασίας είναι ένα φαινόμενο το οποίο προκαλεί ιδιαίτερο άγχος και ανησυχία στο κόσμο, με αποτέλεσμα να είναι αρκετά συχνό το φαινόμενο, τα άτομα να στρέφονται σε διάφορες απαγορευμένες ουσίες, όπως τα ναρκωτικά ή στο αλκοόλ σε μια προσπάθεια να βρουν λύση, στοιχεία τα οποία δημιουργούν σημαντικά προβλήματα στους ίδιους και στο εργατικό δυναμικό της Ελλάδος. (Τράπεζα της Ελλάδος, 2012)

Ε) Πιθανός κλονισμός της εμπιστοσύνης των πολιτών προς τους θεσμούς, την πολιτική και την κρατική εξουσία.

Εκτός των άλλων, στην Ελλάδα της κρίσης παρατηρείται μια σημαντική υστέρηση των προσδοκιών των ατόμων σε σχέση με τις ανάγκες που επιδιώκουν να ικανοποιήσουν, κάτι το οποίο δεν ίσχυε τα προηγούμενα χρόνια, όπου ήταν έντονο το φαινόμενο του υπερβολικού καταναλωτισμού των ατόμων.

Επιπλέον, η έλλειψη των μέσων τα οποία θα χρησιμοποιούνταν για την ικανοποίηση των ιδιαίτερα αυξημένων τους αναγκών έχει σαν αποτέλεσμα να γίνονται ορατά στα νοικοκυριά τα αισθήματα στέρησης και αποκλεισμού τους από την υπόλοιπη κοινωνία.

Σε αντίθεση με τα όσα συμβαίνουν σήμερα, στα χρόνια πριν το ξέσπασμα της κρίσης, τα νοικοκυριά βασιζόμενα στο τραπεζικό δανεισμό τους είτε μέσω πιστωτικών καρτών είτε καταναλωτικών δανείων, είχαν τη δυνατότητα να χρηματοδοτήσουν ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα κατανάλωσης, γεγονός που τους έκανε να ζουν σε επίπεδα πολύ υψηλότερα από αυτά της φτώχειας, ενώ και η έκτασή τους ήταν σημαντικά υψηλότερη από την μέγιστη επιτρεπόμενη βάση του εισοδήματός τους.

Επιπλέον, σύμμαχος των νοικοκυριών στα παραπάνω ήταν η μείωση των επιτοκίων, που σχετίζονταν με τον τραπεζικό δανεισμό, γεγονός που ήταν απόρροια της εισόδου της Ελλάδος στο Ευρώ το 2001, κάτι το οποίο εκτός αυτού υπαγορεύονταν και από τον αυξανόμενο ανταγωνισμό μεταξύ τραπεζών, όπου για την προσέλκυση ολόενα και περισσότερων πελατών ήταν απαραίτητο να μειώσουν τα επιτόκιά τους.

Στη συνέχεια, ακολούθησε μια οικονομική σταθερότητα, λόγω της υιοθέτησης του ευρώ πιθανότατα, κάτι το οποίο τροφοδότησε τις προσδοκίες των νοικοκυριών σχετικά με τα μελλοντικά τους εισοδήματα, ενώ ενθάρρυναν τον κόσμο να στραφεί στο δανεισμό, ώστε να μπορέσουν να κρατήσουν ένα ιδιαίτερα υψηλό επίπεδο διαβίωσης.

Από την άλλη πλευρά, η σημερινή κρίση οδήγησε στο να αλλάξουν άρδην τα μέχρι τότε δεδομένα, καθώς τα νοικοκυριά έμειναν εκτεθειμένα στα ανοίγματα των προηγούμενων ετών τους, με αποτέλεσμα να βρεθούν μεμιάς με την πλάτη στον τοίχο.

Τέλος, ο πιθανός κλονισμός της εμπιστοσύνης των νοικοκυριών αναφορικά με τους θεσμούς και την πολιτική που εφαρμόζεται, καθώς και το γεγονός ότι το κράτος τεστάρει το ίδιο την κοινωνική του συνοχή, είχαν σαν αποτέλεσμα να κάνουν έντονη την εμφάνιση τους ακραίες καταστάσεις αποδοκιμασίας των πολιτικών, κάτι το οποίο επηρέασαν την σταθερότητα της κοινωνίας στην χώρα μας όσο και την σταθερότητα του πολιτικού σκηνικού της. (Τράπεζα της Ελλάδος, 2012)

1.7 Καταναλωτική συμπεριφορά την περίοδο των κρίσεων

Είναι γεγονός, ότι η καταναλωτική συμπεριφορά επηρεάζεται από τέσσερις κύριες κατηγορίες παραγόντων:

Οικονομικοί παράγοντες. Στην κατηγορία αυτή συμπεριλαμβάνονται μια σειρά από οικονομικά μεγέθη, όπως είναι τα περιουσιακά στοιχεία, το εισόδημα, το επιτόκιο δανεισμού για καταναλωτικά δάνεια και κάρτες, που χρησιμοποιούνται για την αγορά αγαθών και υπηρεσιών.

Βιολογικοί παράγοντες. Οι άνθρωποι έχουν την τάση να συσχετίζουν την κατανάλωσή τους ανάλογα με την ηλικία και το φύλο του ή και με συνδυασμό και των δύο. Για παράδειγμα, ένα κορίτσι στα 15 του δεν είναι δυνατόν να θέλει και να καταναλώνει τα ίδια αγαθά με μια γυναίκα στα 50 χρόνια, η οποία είναι εργαζόμενη και προφανώς έχει διαφορετικές ανάγκες.

Κοινωνικοί παράγοντες. Ο καταναλωτής, εκτός από βασική οικονομική μονάδα, αποτελεί και μέλος της κοινωνίας και επομένως ανήκει σε κάποια κοινωνική ομάδα, όπως είναι η οικογένεια, τα αθλητικά σωματεία κ.λπ.

Πολιτιστικοί παράγοντες. Είναι γεγονός, ότι κάθε χώρα έχει τον δικό της πολιτισμό και την δική της κουλτούρα, συνεπώς καθώς τα άτομα μεγαλώνουν και αναπτύσσονται σε διαφορετικά κοινωνικά περιβάλλοντα έχουν μεταξύ τους και διαφορετικές ανάγκες οι οποίες επηρεάζονται από τα διαφορετικά του θρησκευτικά πιστεύω, τις διαφορετικές παραδόσεις, ή την περιοχή που έχουν μεγαλώσει κλπ.

Ψυχολογικοί παράγοντες. Οι άνθρωποι έχουν ανάγκες και για να τις καλύψουν πρέπει να αποκτήσουν τα αγαθά που θα τους δώσουν τη δυνατότητα να έχουν ένα καλύτερο επίπεδο διαβίωσης.

Τεχνολογικοί και φυσικοί παράγοντες. Πιο συγκεκριμένα, η τεχνολογία έχει συμβάλει στο να δημιουργούνται συνεχώς νέα προϊόντα, τα οποία είναι δυνατόν να προκαλέσουν σημαντικές επιρροές στη συμπεριφορά των καταναλωτών, μια συμπεριφορά η οποία είναι πιθανόν να παρουσιάσει σημαντικές αλλαγές και λόγω διαφόρων φυσικών φαινομένων, όπως είναι σεισμοί ή πλυμμύρες.

[\(http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-B109/375/2503,9628/\)](http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-B109/375/2503,9628/)

Στην πράξη, οι παράγοντες αυτοί συνεχίζουν να υφίστανται και την περίοδο των κρίσεων, όπου παρατηρείται μια έντονη αλλαγή της συμπεριφοράς του καταναλωτή.

Για παράδειγμα, παρατηρείται ότι σε περιόδους κρίσεων, μια στροφή προς στις μάρκες, μια μείωση των δαπανών για κατανάλωση, μια επιλογή οικονομικότερων προϊόντων καθώς αντίστοιχα και μια αυξημένη κατανάλωση των υποκατάστατων σε σχέση με τα βασικά προϊόντα.

Οι κυριότεροι από τους λόγους που οδηγούν σε αυτή την αλλαγή είναι οι παρακάτω:

- ✓ Παρακίνηση
- ✓ Αντίληψη, η οποία αποτελεί μια πνευματική διαδικασία της αντίληψης, γνώσης και κρίσης, μια διαδικασία που παρέχει την ικανότητα στα άτομα να αντιληφθούν, να κατανοήσουν καθώς και να εξηγήσουν όλο τον κόσμο που τους περιβάλλει,.
- ✓ Καθοδηγητές κοινής γνώμης και ομάδες αναφοράς, που είναι τα άτομα που λόγω της θέσης ή των γνώσεων τους μπορούν και έχουν τη δυνατότητα να καθοδηγούν μία ομάδα ατόμων ή ένα κοινό ατόμων.
- ✓ Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
- ✓ Άγχος, Φόβος, Ανησυχία (Σφακιανάκης, 1998)

1.8 Ελληνικές επιχειρήσεις και κρίση

Είναι γεγονός, ότι η ελληνική οικονομία αυτή τη περίοδο βρίσκεται σε μια περίοδο βαθιάς κρίσης, χαρακτηριστικά των οποίων είναι η μείωση της οικονομικής δραστηριότητας ενώ η συνεχόμενη ύφεση, έχει σαν γεγονός να υπάρχει άμεσος αντίκτυπος στη λειτουργία αλλά και τις επιδόσεις όλων των επιχειρήσεων της χώρας.

Η επιδείνωση είναι πλέον διάχυτη σε όλες τις εμπορικές δραστηριότητες, καθώς το βασικό χαρακτηριστικό ήταν η μείωση του κύκλου εργασιών, τα προβλήματα με τις ζημιές, που ανέτρεψαν την κερδοφορία τους και τέλος η συρρίκνωση της βάσης του κεφαλαίου του εμπορίου (Ετήσια Έκθεση Ελληνικού Εμπορίου 2011).

Η κρίση όπως είναι φυσικό επηρέασε σε μεγάλο βαθμό και τις ελληνικές επιχειρήσεις δημιουργώντας μια σειρά από αρκετά προβλήματα. Συγκεκριμένα, η κρίση είχε δημιουργήσει άμεσο αντίκτυπο όχι μόνο στις πωλήσεις, αλλά και στα κέρδη, στα αποθέματα και στις επενδύσεις του παγίου κεφαλαίου αλλά και στην απασχόληση των εργαζομένων των επιχειρήσεων.

Το κυρίαρχο ερώτημα εστιάζεται στο πώς όμως αντιδρούν οι ελληνικές επιχειρήσεις στη σημερινή οικονομική συγκυρία; Σε αυτή την δύσκολη οικονομικά περίοδο που διανύουν οι επιχειρήσεις είναι απαραίτητη μια σωστή χάραξη στρατηγικής. (Πουρνάρα, 2012)

Παρόλα αυτά είναι γενικό αποδεκτό, ότι δεν υπάρχει στον ορίζοντα κανενός είδους σχέδιο ή στρατηγική οι οποίες να είναι δυνατόν να εφαρμοστούν από τις επιχειρήσεις με τέτοιο τρόπο που να μπορέσουν να μείνουν ανεπηρέαστες από την κρίση, ενώ από την άλλη πλευρά το περιβάλλον που είναι διαμορφωμένο είναι αρκετά δυσχερές με αποτέλεσμα να πρέπει να εφαρμοστούν άμεσες και καθοριστικές λύσεις.

Αντίστοιχα, οι επιχειρήσεις θα πρέπει από την πλευρά τους να έχουν να έχουν πλήρη και ολοκληρωμένη γνώση του περιβάλλοντος στο οποίο δραστηριοποιούνται, να είναι συνεχώς σε ετοιμότητα, ώστε να μπορούν να αντιλαμβάνονται και να αξιολογούν όλες τις αλλαγές του περιβάλλοντος, με τέτοιο τρόπο που να μπορούν να διαχειρίζονται τα φαινόμενα αβεβαιότητας, αποφεύγοντας παράλληλα τις απειλές του

περιβάλλοντος που υπάρχουν, ενώ προσπαθώντας να εκμεταλλευτούν όλες τις ευκαιρίες, που είναι διαθέσιμες από το εξωτερικό περιβάλλον τους.

Έτσι, προς την κατεύθυνση συνέχισης της λειτουργίας τους, οι επιχειρήσεις θα πρέπει να είναι σε θέση να διασφαλίσουν όλη εκείνη την ρευστότητα που απαιτείται, μειώνοντας ταυτόχρονα τις δαπάνες, που μπορούν να χαρακτηριστούν ως περιττές, προβαίνοντας σε μια περισσότερο σωστή τιμολόγηση και αξιοποιώντας παράλληλα το σύνολο του προσωπικού τους στο μέγιστο βαθμό, υιοθετώντας ταυτόχρονα καινοτομικές ιδέες.

Από την άλλη πλευρά, οι επιχειρηματίες θα πρέπει να μπορούν να προβλέψουν πιθανές οικονομικές δυσκολίες σχετιζόμενες με τη μείωση των πωλήσεων, με τα προβλήματα απέναντι στους προμηθευτές τους, με φαινόμενα απώλειας πελατών, που μέχρι τότε ήταν σταθεροί, καθώς επίσης και με τη μη αξιοποίηση στο έπακρο του ανθρώπινου δυναμικού τους, και τέλος επίσης με καθυστερημένη εξόφληση των τιμολογίων τους.

Κατά συνέπεια, όλα τα μέτρα που καλούνται να λάβουν οι επιχειρήσεις στην προσπάθειά τους να αντιμετωπίσουν την κρίση θα πρέπει να έρχονται σε άμεση σύνδεση με την προσπάθεια να μειώσουν τις τιμές τους, να περιορίσουν τα κόστη λειτουργίας, να εξετάσουν το ενδεχόμενο τυχόν αλλαγής προμηθευτή, να μειώσουν το προσωπικό, επεκτείνοντας παράλληλα τις πωλήσεις τους στο εξωτερικό, καθώς επίσης και τη στροφή τους σε άλλες δραστηριότητες κλπ.

Από την άλλη πλευρά, μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τον IOBE σε συνεργασία με την McKinsey Company το 2009 κατέδειξε, ότι ο πιο πιθανός τρόπος που χρησιμοποιούν οι εταιρίες για να αντιμετωπίσουν την κρίση είναι η περικοπή των εξόδων λειτουργίας τους, καθώς σύμφωνα με την έρευνα το ποσοστό αυτό φτάνει στο 93% των επιχειρήσεων. Αντίστοιχα, στη δεύτερη θέση έχουμε τη μείωση των περιθωρίων κέρδους, με πολύ μεγάλη όμως διαφορά σε σχέση με τα κόστη λειτουργίας.

Όσον αφορά τα κόστη λειτουργίας αυτά περικόπτονται μέσω της μείωσης του μεταβλητού κόστους που συνδέεται με το εργατικό δυναμικό, όπως είναι για παράδειγμα τα μπόνους ή τα επιδόματα που συνδέονται με την παραγωγικότητα. Επιπλέον, η μείωση αυτή συντελείται μέσω της προσαρμογής του χρόνου της εργασίας, όπως για παράδειγμα μέσω της διευθέτησης του ωραρίου εργασίας, καθώς και του περιορισμού των υπερωριών κλπ), της περικοπής του απασχολούμενου προσωπικού τους, καθώς επίσης και τέλος μέσω της στασιμότητας ή συγκράτησης των αυξήσεων που προστίθενται στις τακτικές αποδοχές του προσωπικού.

Εντούτοις στις περισσότερες των επιχειρήσεων γίνεται επιλογή ενός συνδυασμού των επιμέρους δράσεων, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται τόσο η μείωση των τιμών όσο και η μείωση των παραγωγικών δραστηριοτήτων τους. (Ίδρυμα οικονομικών και βιομηχανικών ερευνών, 2009)

Αξίζει να σημειωθεί επίσης, ότι μια σειρά από μέτρα, τα οποία είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν σαν αντιστάθμισμα της κρίσης περιλαμβάνουν την μείωση των φόρων, καθώς επίσης και των επιτοκίων για δανεισμό, τη αποφυγή των φαινομένων της γραφειοκρατίας, την ενίσχυση της ρευστότητας στην αγορά καθώς και τέλος την ενίσχυση των δημοσίων επενδύσεων, από πλευράς κυβέρνησης.

Στην πραγματικότητα, το μέλλον των ελληνικών επιχειρήσεων τα επόμενα χρόνια μετά την έξοδο της ελληνικής οικονομίας από την ύφεση φαίνεται να είναι αβέβαιο. Αιτία είναι το γεγονός ότι λόγω της κρίσης, οι επιχειρήσεις κλήθηκαν να έρθουν αντιμέτωπες με τις δυνάμεις τους και να εντοπίσουν τα όρια που χαρακτηρίζουν την αντοχή τους. Όλα αυτά οδήγησαν στο να εμφανιστούν στο προσκήνιο, όλες εκείνες οι αδυναμίες, που μέχρι τότε κρύβονταν επιμελώς, με αποτέλεσμα να πρέπει οι ιδιοκτήτες των επιχειρήσεων να μην πανικοβληθούν αλλά να διαχειριστούν το όλο θέμα με ψυχραιμία, λαμβάνοντας όλες εκείνες τις αποφάσεις που θα αντιμετώπιζαν την αβεβαιότητα που έκανε έντονη την εμφάνισή της.

Προς αυτή την κατεύθυνση, οι επιχειρήσεις, οι οποίες έχουν καλή διορατικότητα και υψηλό βαθμό προετοιμασίας είναι σε θέση να εντοπίσουν όλες εκείνες τις ευκαιρίες που προσφέρει η κρίση, καθώς παρά το γεγονός ότι η κρίση δοκιμάζει τις αντοχές όλων των επιχειρήσεων εντούτοις, αποτελεί μια σπουδαία ευκαιρία για κάθε επιχείρηση στο να παρουσιαστεί καλύτερη και δυνατότερη στο άμεσο μέλλον.

Επίσης, δεν πρέπει να παραγνωρίζουμε το γεγονός, ότι εν μέσω της κρίσης, τα πρότυπα των καταναλωτών παρουσίασαν σημαντικές αλλαγές, καθότι ο καταναλωτής έγινε πλέον περισσότερο ευάλωτος σε θέματα που άπτονται των τιμών, χωρίς παράλληλα να επιδιώκει να συμβιβαστεί με κάτι λιγότερο από πλευράς ποιότητας προϊόντων ή υπηρεσιών. Έτσι έφτασε στο σημείο να υπολογίζει και το τελευταίο ευρώ των χρημάτων του, πραγματοποιώντας έρευνες αγοράς και αναζητώντας όλες εκείνες τις λύσεις, οι οποίες θα του δώσουν την δυνατότητα να αγοράσουν φθηνά προϊόντα με όσο το δυνατόν υψηλότερη ποιότητα.

Απόρροια των παραπάνω ήταν τα προϊόντα ιδιωτικής ετικέτας να εμφανίζουν ιδιαίτερα σημαντική άνοδο, ενώ από την άλλη πλευρά η πίστη στη μάρκα (brand loyalty) να έχει περιοριστεί σε μεγάλο βαθμό. Έτσι, οι επιχειρήσεις θα έπρεπε να είναι σε θέση να παρέχουν στους πελάτες του λύσεις οικονομικές και ποιοτικές, με τέτοιο τρόπο ώστε να διασφαλίζουν τα μέγιστα επίπεδα ικανοποίησης των πελατών τους.

Συνεπώς, σαν συμπέρασμα μπορούμε να εξάγουμε, ότι είναι αναγκαίο για τις επιχειρήσεις για να επιβιώσουν και να αντιμετωπίσουν την οικονομική κρίση να επιτύχουν υψηλά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα σε σχέση με αυτά των ανταγωνιστών τους, ώστε να είναι περισσότερο ευέλικτες, να εμφανίζουν μεγαλύτερο βαθμό προσαρμοστικότητας, να προχωρούν στην υιοθέτηση καινοτομιών και τέλος να αξιοποιούν στον υπέρτατο βαθμό τη τεχνολογικά και τα λοιπά μέσα που έχουν στη διάθεσή τους. (Ίδρυμα οικονομικών και βιομηχανικών ερευνών, 2009)

Κεφάλαιο 2: Οικονομικά μεγέθη Ελλάδος

2.1 Οι πρόσφατες κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις στην Ελλάδα

Είναι γεγονός, ότι το 2013 υπήρξε μια σημαντική βελτίωση των κυριότερων μακροοικονομικών δεικτών.

Πιο συγκεκριμένα, από την αρχή του έτους οι κυριότεροι οικονομικοί δείκτες παρουσίασαν μια σημαντική βελτίωση, γεγονός το οποίο δείχνει την αναστροφή του κλίματος ανασφάλειας και αβεβαιότητας, που ίσχυε τα προηγούμενα χρόνια, λόγω της οικονομικής κρίσης.

Στη συνέχεια θα αναφερθούμε στους σημαντικότερους οικονομικούς δείκτες, και πιο συγκεκριμένα στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, τον πληθωρισμό και την ανεργία – απασχόληση, θέλοντας με αυτόν τον τρόπο να δείξουμε την πορεία τους το 2013.

2.2 Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ)

«Αναφορικά με το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν της Ελλάδας το 2013, αυτό ανήλθε στα 181,1 δις. ευρώ έναντι 193,3 δις. ευρώ το 2012, όπως ανακοινώθηκε από την Ελληνική Στατιστική Αρχή.

Πιο συγκεκριμένα, η ΕΛΣΤΑΤ στις 12/3/2014 ανακοίνωσε την πρώτη εκτίμηση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος για το έτος 2013, καθώς και την αναθεωρημένη εκτίμηση για το έτος 2012.

Οι εκτιμήσεις αυτές έχουν υπολογιστεί από το άθροισμα των αντίστοιχων τριμηνιαίων αποτελεσμάτων. Σύμφωνα με τις ακολουθούμενες από την ΕΛΣΤΑΤ διαδικασίες, προβλέπεται και δεύτερη εκτίμηση του ΑΕΠ για το έτος 2013, η οποία είναι προγραμματισμένη να ανακοινωθεί στις 10 Οκτωβρίου 2014. Η δεύτερη εκτίμηση θα αντικατοπτρίζει την ολοκλήρωση των εν εξελίξει στατιστικών εργασιών αναθεώρησης των ετήσιων εθνικών λογαριασμών.

Ειδικότερα, το ΑΕΠ το 2013 ανήλθε σε 182,1 δις. ευρώ, έναντι 193,3 δις. ευρώ το 2012, σημειώνοντας μείωση κατά 5,8%.

Αυτή η μείωση οφείλεται σε επιμέρους μεταβολές που καταγράφηκαν ανά συνιστώσα του ΑΕΠ και συγκεκριμένα στη μείωση της ακαθάριστης προστιθέμενης αξία (σε βασικές τιμές) κατά 6,1%, στη μείωση των φόρων επί των προϊόντων (-3,5%), στην αύξηση των επιδοτήσεων επί των προϊόντων (+1%), στη μείωση της τελικής καταναλωτικής δαπάνης (-7,4%), στη μείωση του ακαθάριστου σχηματισμού κεφαλαίου (-10,5%), στην αύξηση των εξαγωγών (+0,5%), στη μείωση των εισαγωγών (-6,8%), στη μείωση των αμοιβών εξαρτημένης εργασίας κατά 10,8%, στην υποχώρηση του μικτού εισοδήματος κατά 3,4%, στη μείωση των φόρων επί της παραγωγής και των εισαγωγών (-2,5%) και στην αύξηση των επιδοτήσεων επί της παραγωγής (+0,1%). Το ΑΕΠ το 2013 σε σταθερές τιμές 2005 ανήλθε σε 161,0 δισ. ευρώ έναντι 167,4 δισ. ευρώ το 2012 (μείωση κατά 3,9%)». (<http://www.tanea.gr/news/economy/article/5096292/elstat-sta-181-1-dis-eyrw-anhlthe-to-aep-ths-elladas-to-2013/>)

2.3 Πληθωρισμός

Ο πληθωρισμός το 2013, συνέχισε την καθοδική του πορεία, ενώ ταυτόχρονα παρέμεινε ο μικρότερος ανάμεσα στις χώρες της ΕΕ – 27.

Πιο συγκεκριμένα, την περίοδο Ιανουαρίου – Οκτωβρίου, ο δείκτης τιμών καταναλωτή μειώθηκε κατά 0,6%, ενώ ο εναρμονισμένος δείκτης τιμών καταναλωτή μειώθηκε επίσης κατά 0,6%, έναντι αντίστοιχων αυξήσεων 1,6% και 1,2% την ίδια περίοδο για το 2012.

Επιπλέον, το μήνα Οκτώβριο ο εναρμονισμένος δείκτης τιμών καταναλωτή κατέγραψε τη μεγαλύτερη μείωση 1,9% σε δωδεκάμηνη μεταβολή, σε αντίθεση με τον εναρμονισμένο δείκτη τιμών της Ευρωζώνης, ο οποίος κατέγραψε αύξηση της τάξεως του 1,3%, καταγράφοντας μάλιστα στην Ελλάδα ένα ιστορικό χαμηλό, που για να βρούμε πάλι τέτοια μεταβολή πρέπει να ανατρέψουμε στο μακρινό 1968.

Επίσης, ο εναρμονισμένος δομικός πληθωρισμός συνεχίζει την πορεία αποκλιμάκωσής του, με αποτέλεσμα το μήνα Οκτώβριο να συνεχίζει την αποκλιμάκωσή τους, εμφανίζοντας μια μείωση της τάξεως του 2,3%, ρυθμός πολύ μικρότερος από το μέσο όρο του δομικού εναρμονισμένου ΔΤΚ της Ευρωζώνης (+1.0%)

Τέλος, σημαντική μείωση παρατηρείται και στον αποπληθωριστή του ΑΕΠ, όπου στο εννεάμηνο Ιανουαρίου – Σεπτεμβρίου 2009, μειώθηκε κατά 2,2 %, αντανακλώντας τη μεγάλη μείωση στο κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος, ενώ στο τέλος του 2013 αναμένεται ο αποπληθωριστής να κλείσει στο με μείωση 1,7%, και αντίστοιχα ο εναρμονισμένος και εθνικός θα διαμορφωθεί στο - 0,8%. (Υπουργείο Οικονομικών, 2013)

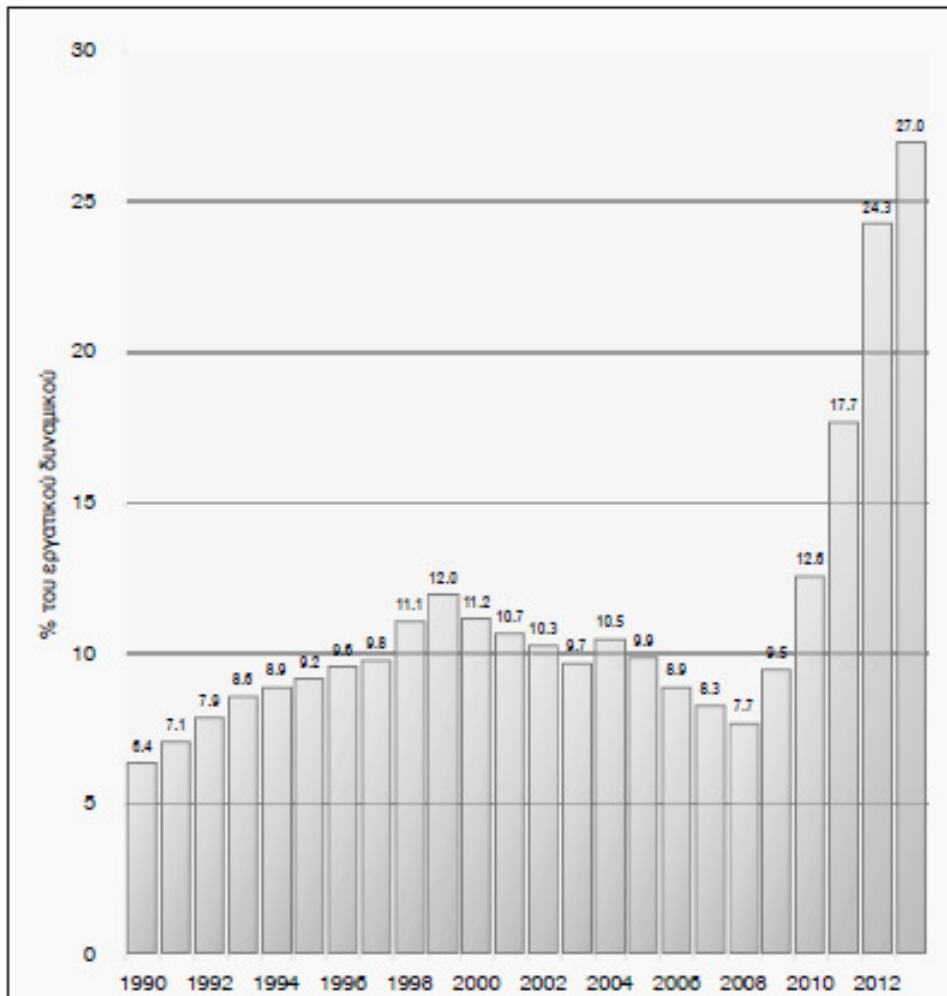
2.4 Ανεργία - Απασχόληση

Είναι γεγονός, ότι για το 2013 ο αριθμός των ανέργων έφτασε στα 1,35 εκατομμύρια άτομα, νούμερο το οποίο είναι υπερδιπλάσιο του αντίστοιχου αριθμού για το 2010, χρονιά που ξέσπασε η κρίση στην Ελλάδα

Όσον αφορά τις προβλέψεις για το 2014, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θεωρεί ότι τη χρονιά αυτή θα μειωθεί η ανεργία κατά περίπου 60.000 άτομα, εντούτοις είναι γεγονός που δεν πρέπει να λησμονηθεί ότι η μη επαλήθευση των εκτιμήσεων της Επιτροπής αναφορικά με τη μείωση της ανεργίας είναι κάτι το οποίο συμβαίνει συχνά. Πιο συγκεκριμένα, το 2013, το εργατικό δυναμικό στην χώρα μας ανερχόταν στα 5,02 εκατομμύρια άτομα, έναντι 5,05 εκατομμυρίων το 2010. (Ινστιτούτο εργασίας ΓΣΕΕ, 2013)

Με άλλα λόγια, τα παραπάνω δείχνουν, ότι αν και οι ευκαιρίες που είχαν στη διάθεσή τους τα άτομα για να απασχοληθούν παρουσίασαν σημαντικές μειώσεις, εντούτοις από την άλλη πλευρά η προσφορά της εργασίας ήταν σχεδόν η ίδια. Το γεγονός αυτό δείχνει, ότι τα νοικοκυριά κάνουν σημαντικές προσπάθειες στο να αντιμετωπίσουν τα μειωμένα εισοδήματά τους, τα οποία οφείλονται τόσο στην κρίση όσο και την διογκούμενη ανεργία, που συνεπάγεται αυτή, προτιμώντας να μείνουν στην αγορά εργασίας έστω και αν πρέπει να αναζητήσουν και δεύτερη απασχόληση για να τα βγάλουν πέρα. (Ινστιτούτο εργασίας ΓΣΕΕ, 2013)

Ποσοστό ανεργίας (1990-2013)

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΛΣΤΑΤ.

Διάγραμμα 1: Ποσοστό Ανεργίας

Επιπλέον, αξίζει να σημειώσουμε, ότι τα έτη 2008 και 2009 οι εργαζόμενοι στην Ελλάδα ανέρχονταν στα 4,8 εκατομμύρια, ενώ από την άλλη πλευρά το 2013 το αντίστοιχο νούμερο έφτανε μετά βίας τα 3,9 εκατομμύρια άτομα. Η συνεχής πτώση του ποσοστού ανεργίας η οποία πραγματοποιήθηκε την περίοδο 2001 – 2008, άλλαξε άρδην την περίοδο 2009 – 2013, όπου το ποσοστό της ανεργίας άγγιξε το 28%, την προηγούμενη χρονιά, κάτι το οποίο ισχύει και φέτος, όπου για τον Σεπτέμβριο το ποσοστό αυτό διαμορφώθηκε στο 26%. (Διάγραμμα 1). (Eurostat, 2012; Ινστιτούτο εργασίας ΓΣΕΕ, 2013).

Σύμφωνα με τις προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, το ποσοστό ανεργίας πρόκειται να μειωθεί κατά το 2014 στο 26,0% (σε μέσο ετήσιο επίπεδο).

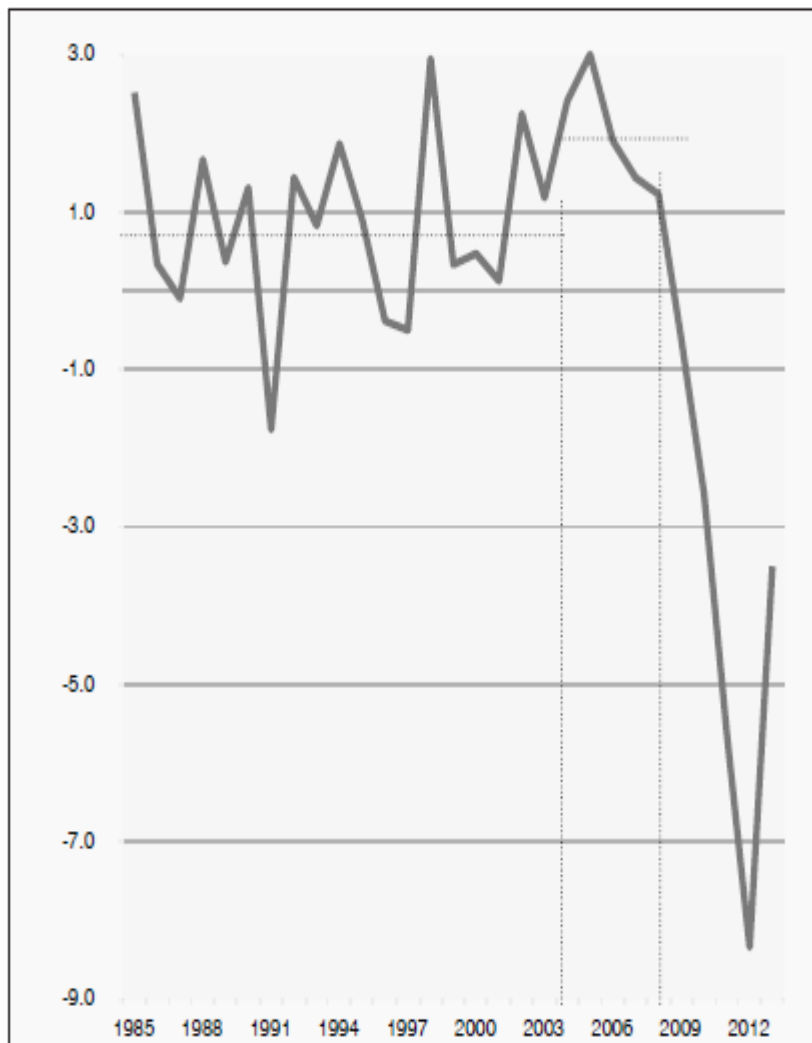
Οι εκτιμήσεις του ΙΝΕ/ΓΣΕΕ από την άλλη πλευρά, είναι ιδιαίτερα απαισιόδοξες, προβλέποντας την ανεργία θα φτάσει το 2014 στο 31,5%. (Ινστιτούτο εργασίας ΓΣΕΕ, 2013)

Παράλληλα, στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 27 και στην ευρωζώνη αυξάνεται η ανεργία, καθώς για την μεν ευρωζώνη φτάνει στο 12,1%, που ισοδυναμεί 19,2 εκατομμύρια ανέργους και 26,4 εκατομμύρια άνεργοι στην Ε.Ε. των 27, (Eurostat, Μάιος 2013)

Η παραπάνω αύξηση είναι αποτέλεσμα της συνεχιζόμενης εφαρμογής προγραμμάτων, τα οποία αποσκοπούν στο να επιβάλλουν τη λιτότητα, προγράμματα τα οποία εφαρμόζονται από το 2010 και μετά, έχοντας σαν άμεση συνέπεια την αύξηση της ανεργίας στην Ευρωζώνη εντός ενός μόλις έτους κατά 1,23 εκατομμύρια άτομα, και αντίστοιχα στην Ευρωπαϊκή Ένωση κατά 1,32 εκατομμύρια άτομα (Eurostat, 2013).

Αντίστοιχα, στην Ελλάδα η αναλογία των ανέργων προς τους απασχολούμενους ξεπερνά το 1/3, δηλαδή ένας άνεργος αντιστοιχεί ανά τρία άτομα τα οποία εργάζονται τη δεδομένη χρονική στιγμή. (Ινστιτούτο εργασίας ΓΣΕΕ, 2013)

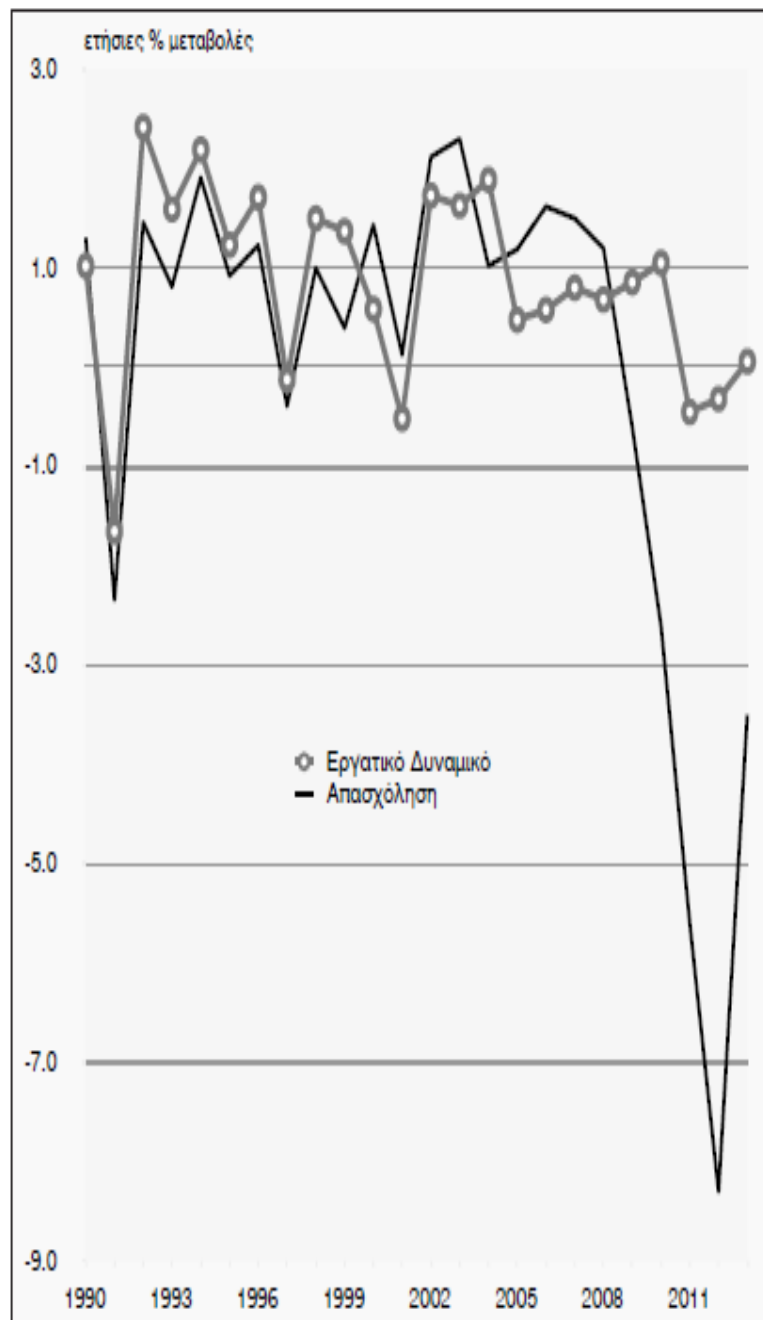
Ετήσιες μεταβολές αριθμού απασχολουμένων (1985-2013)

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΣΥΕ.

Διάγραμμα 2: Ετήσιες μεταβολές αριθμού απασχολουμένων

Εργατικό δυναμικό και απασχόληση, ετήσιες % μεταβολές (1990-2013)

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΣΥΕ.

Διάγραμμα 3: Εργατικό Δυναμικό και Απασχόληση (% μεταβολές 1990 – 2013)

Όσον αφορά την αιτία, που οδήγησε στην χειροτέρευση του ποσοστού της ανεργίας την περίοδο της κρίσης, σε σχέση με αυτή του 2008 (μια χρονιά πριν εμφανιστεί η κρίση), αυτή προέρχεται κατά βάση από τη μείωση της απασχόλησης (Διάγραμμα 2), κατά 932.000 άτομα. Δεν πρέπει να παραληφθεί να αναφερθεί ότι ο αριθμός των ατόμων που ήταν απασχολούμενα στην Ελλάδα εμφάνιζε μια ιδιαίτερα ανοδική τάση

την περίοδο 1992 – 2008, έτσι ώστε το τελικό αποτέλεσμα να φτάνει περίπου στο 24%.

Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα, ενώ ο αριθμός των απασχολουμένων το έτος 1991 να φτάνει στα 3,9 εκατομμύρια άτομα, την χρόνια πριν το ξέσπασμα της κρίσης, δηλαδή το 2008 να είχε φθάσει στα 4,8 εκατομμύρια. (Ινστιτούτο εργασίας ΓΣΕΕ, 2013)

Στην πραγματικότητα την περίοδο της συνεχούς ανάπτυξης στην Ελλάδα 1992 – 2008, δημιουργήθηκαν περί τις 930.000 νέες θέσεις εργασίας, μέσα σε ένα διάστημα μόλις 17 ετών, εντούτοις όλες αυτές οι θέσεις εργασίας που δημιουργήθηκαν εξαφανίστηκαν τα τελευταία 5 χρόνια της κρίσης (Ινστιτούτο εργασίας ΓΣΕΕ, 2013).

Παρά το γεγονός ότι με βάση τα όσα προέβλεπε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2011, ότι δηλαδή να ανακοπεί για το 2012 η συνεχής μείωση της απασχόλησης, εντούτοις η πραγματική κατάσταση τους διέψευσε όλους, με αποτέλεσμα όχι μόνο να μην ανακοπεί η μείωση της απασχόλησης αλλά αντίθετα να μειωθεί περαιτέρω κατά 370.000 εργαζόμενους. Παρόμοια λάθος πρόβλεψη έγινε και το 2012, όπου η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κάνοντας μια ακόμα λάθος πρόβλεψη περί ανακοπής της πτώσης της απασχόλησης, είχε σαν αποτέλεσμα να διαψευστεί και η απασχόληση να μειωθεί κατά 143.000 εργαζόμενους.

Αντίστοιχα με τα προηγούμενα χρόνια και φέτος η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θεωρεί ότι η απασχόληση θα αυξηθεί σημαντικά το 2014 με έναν αριθμό που θα φτάνει τα περίπου 25000 άτομα. Στην πραγματικότητα, οι προβλέψεις αυτές της σε σχέση με τις αντίστοιχες εκτιμήσεις του ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, θεωρούνται ιδιαίτερα υπεραισιόδοξες, με αποτέλεσμα τα μέτρα που εφαρμόζονται να έχουν έντονα υφεσιακά αποτελέσματα τα οποία ξεπερνάνε κατά πολύ το ένα έτος από την λήψη τους.

Σχετικά τώρα με την αύξηση του ποσοστού της ανεργίας για την περίοδο 2009 – 2013 αυτή δεν είναι αποκλειστικά λόγω της μείωσης της απασχόλησης αλλά σχετίζεται άμεσα και με την αύξηση του εργατικού δυναμικού, η οποία έφτανε στα 1,2%, ήτοι σε απόλυτους αριθμούς σε 60.000 άτομα.

Επιπλέον, από το παραπάνω Διάγραμμα 3, είναι κατανοητό, ότι η εκρηκτική μείωση του ποσοστού της απασχόλησης δεν συνδεόταν με μια αντίστοιχη μείωση του εργατικού δυναμικού, κάτι το οποίο αποτελεί ένα σημάδι ότι παρά τη κρίση τα νοικοκυριά δεν το βάζουν κάτω αλλά προσπαθούν να αντιμετωπίσουν τόσο την περιορισμένη πρόσβαση σε δανεισμό, όσο και τη μείωση των εισοδημάτων τους, λόγω και της μείωσης των μισθών, άρα και της αγοραστικής τους δύναμης, καθώς επίσης και αντιμετωπίσουν την συνολική ανασφάλεια στο συνολικό εργασιακό περιβάλλον που επικρατεί τη δεδομένη χρονική στιγμή. (Ινστιτούτο εργασίας ΓΣΕΕ, 2013)

Κεφάλαιο 3: Μορφές απασχόλησης

3.1 Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο θα εξετάσουμε τις κυριότερες μορφές απασχολήσεις και τα είδη ανεργίας, αναφερόμενοι στις συνέπειές της και σε τρόπους αντιμετώπισής της, έτσι ώστε στη συνέχεια σε επόμενο κεφάλαιο να γίνει έρευνα αναφορικά με το ποιες είναι οι μεταβολές στις μορφές απασχόλησης και για τις συνέπειες της ανεργίας, στην περιοχή της Λέσβου, που είναι και το βασικό μέρος της εργασίας μας.

3.2 Έννοια της απασχόλησης

Στην ενότητα αυτή θα προχωρήσουμε σε μια σύντομη περιγραφή των σημαντικότερων εννοιών που σχετίζονται με την έννοια της απασχόλησης.

Απασχολούμενοι

Με τον όρο απασχολούμενοι αναφερόμαστε σε όλα εκείνα τα άτομα, τα οποία απασχολούνται με σχέση εξαρτημένης εργασίας, δηλαδή στην ουσία αναφερόμαστε στους μισθωτούς, αλλά και σε όλα εκείνα τα άτομα, τα οποία απασχολούνται με σχέση μη εξαρτημένης εργασίας, δηλαδή εννοούμε τους αυτοαπασχολούμενους. (Αντζουλάτος, 2011 & Ελληνική στατιστική αρχή)

Απασχόληση

Ο όρος απασχόληση αναφέρεται σε εκείνο το ποσοστό του εργατικού δυναμικού, δηλαδή στα άτομα που αποτελούν τον ενεργό οικονομικά πληθυσμό για μια δεδομένη χρονική στιγμή, συμπεριλαμβάνοντας μέσα στον όρο εργατικό δυναμικό τόσο τους απασχολούμενους όσο και τους άνεργους. (Κατσανέβας, 2007)

Ποσοστό απασχόλησης

Προσδιορίζεται σαν το ποσοστό των απασχολουμένων ατόμων μέσα στον πληθυσμό των ατόμων που έχουν ηλικία άνω των 18 ετών, δηλαδή βάσει του νόμου δύναται να εργαστούν.

Οικονομικά ενεργός πληθυσμός

Όπως αναφέραμε και παραπάνω, με τον όρο οικονομικά ενεργός πληθυσμός αναφερόμαστε στο σύνολο των απασχολούμενων και ανέργων που βρίσκονται εντός της Ελληνικής επικράτειας. (Αντζουλάτος, 2011 & Ελληνική στατιστική αρχή)

3.2.1 Μορφές Απασχόλησης

Οι κυριότερες μορφές απασχόλησης είναι πέντε στον αριθμό και αναφέρονται παρακάτω:

α) Πλήρης απασχόληση

Ο όρος πλήρης απασχόληση νοείται στην περίπτωση εκείνη κατά την οποία ο εργαζόμενος ασχολείται με την εργασία τόσες ώρες όσες προβλέπονται από το νόμο. Επιπλέον, πλήρη απασχόληση έχουμε στην περίπτωση εκείνη που οι εργαζόμενοι έχουν συνάψει σχέση εξαρτημένης εργασίας με τον εργοδότη στον οποίον εργάζονται, συνεπώς εξαιρούνται από το καθεστώς της πλήρης απασχόλησης οι αυτοαπασχολούμενοι, οι οποίοι δεν συνάπτουν τέτοιου είδους σχέσεις.

β) Μερική απασχόληση

Εκτός της πλήρης απασχόλησης, στην οποία αναφερθήκαμε παραπάνω, τη δεκαετία του 1990 εισήχθη για πρώτη φορά η έννοια της μερικής απασχόλησης μέσω του νόμου Ν. 1892/1990 αναφορικά με τον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη άλλων διατάξεων.

Στην πραγματικότητα, η απασχόληση θεωρείται μερική σε περιπτώσεις εκείνες, που ο εργαζόμενος ασχολείται λιγότερες ώρες τη βδομάδα από τις ώρες που προβλέπονται στο ωράριό τους, λαμβάνοντας όπως είναι αναμενόμενο και μια χαμηλότερη αμοιβή από αυτή της πλήρης απασχόλησης.

Επιπλέον, ο νόμος 3846/2010, που ψηφίστηκε το 2010 αναφέρει ότι η μερική απασχόληση δεν είναι τίποτα άλλο από μια απασχόληση μικρότερης διάρκειας σε σχέση με την πλήρη ή κανονική εργασία σε εβδομαδιαία, ημερήσια και μηνιαία βάση, για χρονικό διάστημα, που μπορεί να είναι από ορισμένο μέχρι αόριστο.

Επιπλέον, είναι απαραίτητο η σύναψη συνεργασίας για μερική απασχόληση να έχει γνωστοποιηθεί εντός 8 ημερών στην Επιθεώρηση εργασίας έτσι ώστε να μην θεωρηθεί ότι πρόκειται για πλήρη απασχόληση (Ενημερωτικό δελτίο Ξενοδοχειακού επιμελητηρίου, 2010)

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 2 του νόμου 3846/2010 προβλέπονται για τη μερική απασχόληση τα εξής:

- 1) «Κατά τη κατάρτιση σύμβαση εργασίας μπορεί να συνομολογηθεί εγγράφως η μερική απασχόληση. Μέσα σε 8 ημέρες απαιτείται η αναγκαία γνωστοποίηση στο ΣΕΠΕ (Σύνδεσμος Επιχειρήσεων Πληροφορικής & Επικοινωνιών Ελλάδας)
- 2) Σε περίπτωση κατά την οποία η μερική απασχόληση έχει καθορισθεί με ημερήσιο ωράριο μικρότερης διάρκειας σε σχέση με το κανονικό, τότε η παροχή της συμφωνηθείσας εργασίας θα πρέπει να είναι συνεχόμενη και να παρέχεται μια φορά την ημέρα. Από τα παραπάνω υπάρχουν εξαιρέσεις, οι οποίες αφορούν τους οδηγούς αυτοκινήτων μεταφοράς μαθητών των ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων και των παιδικών σταθμών, καθώς επίσης και καθηγητών φροντιστηρίων ξένων γλωσσών
- 3) Αναφορικά με την καταγγελία για την άρνηση αποδοχής της μερικής απασχόλησης αυτή θεωρείται άκυρη.
- 4) Εάν η απασχόληση είναι μικρότερη των 4 ωρών, τότε η αντίστοιχη αμοιβή προσαυξάνεται κατά 7,5%.
- 5) Οι μερικώς απασχολούμενοι έχουν και αυτοί δικαίωμα άδειας, όπως και οι πλήρους απασχολούμενοι
- 6) Υποχρέωση παροχής πρόσθετης εργασίας, σε περίπτωση ανάγκης. Πιο συγκεκριμένα, αν παρασχεθεί εργασία πέραν της συμφωνημένης ο μερικώς απασχολούμενος δικαιούται πρόσθετη αμοιβή 10%. Ο μερικώς απασχολούμενος

μπορεί να αρνηθεί παροχή εργασίας πέραν της συμφωνηθείσης όταν η μερική απασχόληση λαμβάνει χώρα κατά συνήθη τρόπο.

- 7) Σε επιχειρήσεις 20 ατόμων και άνω ο πλήρως απασχολούμενος, έχει το δικαίωμα μετά τη συμπλήρωση 1 έτους εργασίας να ζητήσει τη μετατροπή της σύμβασης εργασίας από πλήρη σε μερική απασχόληση με δικαίωμα επανόδου σε πλήρη απασχόληση εκτός αν η άρνηση δικαιολογείται από τις επιχειρησιακές ανάγκες. Ο εργαζόμενος στην αίτηση πρέπει να προσδιορίζει τη διάρκεια της μερικής απασχόλησης και το είδος. Αν ο εργοδότης δεν απαντήσει εγγράφως μέσα σε ένα μήνα θεωρείται ότι το αίτημα του εργαζόμενου έχει γίνει αποδεκτό.
- 8) Λαμβάνεται υπόψη και η προϋπηρεσία.
- 9) Παρέχεται δυνατότητα συμμετοχής σε επαγγελματική κατάρτιση κοινωνικές υπηρεσίες.
- 10) Ο εργοδότης ενημερώνει τους εκπροσώπους των εργαζομένων για τον αριθμό των απασχολούμενων με μερική απασχόληση σε σχέση με την εξέλιξη του συνόλου των εργαζομένων καθώς και για τις προοπτικές πρόσληψης εργαζομένου με πλήρη απασχόληση». (Ενημερωτικό δελτίο Ξενοδοχειακού Επιμελητηρίου, 2010)

γ) Αυτοαπασχόληση

Η αυτοαπασχόληση σε αντίθεση με τα όσα αναφέραμε παραπάνω δεν αποτελεί μια τυπική μορφή απασχόλησης αλλά αποτελεί μια άτυπη μορφή, η οποία εμφανίστηκε τον προηγούμενο αιώνα στις χώρες με αναπτυσσόμενες οικονομίες, ενώ αφορά όλα εκείνα τα άτομα, τα οποία θέλουν να δημιουργήσουν την δική τους επιχείρηση.

Πιο συγκεκριμένα, στην Ελλάδα, η αυτοαπασχόληση είναι ιδιαίτερα υψηλή για αυτό το λόγο δεν πληροί τα κριτήρια αυτά για να θεωρηθεί άτυπη. Στην πραγματικότητα, η αυτοαπασχόληση σχετίζεται κατά βάση με τον τομέα των υπηρεσιών, και συνιστάται κυρίως σε τουριστικές ή άλλους είδους προσωπικές επιχειρήσεις. (Γιρβαλάκη & Σταμούλη, 2012)

Σύμφωνα με την έρευνα του Παρατηρητηρίου MME του EOMMEX, οι βασικοί παράγοντες, που κάνουν να άτομα να κατευθύνονται προς την αυτοαπασχόληση μπορούν να παρουσιαστούν στα ακόλουθα:

- ✓ Μορφωτικό επίπεδο
- ✓ Ιδιαίτερα καλή γνώση του αντικειμένου, λόγω προηγούμενης εμπειρίας τους σε αυτό.
- ✓ Επίπεδο χρηματικών δυνατοτήτων και χρηματοδοτήσεων
- ✓ Ευελιξία ωραρίου
- ✓ Εισόδημα
- ✓ Οικογενειακοί λόγοι
- ✓ Ανάπτυξη πρωτοβουλίας
- ✓ Ελευθερία στην οργάνωση και στη λήψη των αποφάσεων. (Ερευνα Παρατηρητηρίου MME του EOMMEX, 2007)

δ) Ετεροαπασχόληση

Όταν αναφερόμαστε στην έννοια της ετεροαπασχόλησης στην ουσία αναφερόμαστε στην τάση εκείνη που αναγκάζει ένα άτομο να μετακινηθεί για εργασία σε έναν κλάδο, ο οποίος δεν έχει καμία σχέση με τις σπουδές του ή με τις επιθυμίες, αλλά η ανάγκη για επιβίωση το αναγκάζει να στραφεί προς τα εκεί. (Γιρβαλάκη & Σταμούλη, 2012)

ε) Μόνιμη και προσωρινή απασχόληση

Η διάκριση μεταξύ μόνιμης και προσωρινής απασχόλησης δεν είναι τίποτα άλλο από μια διάκριση με βάση ένα κριτήριο αυτό της μονιμότητας, το οποίο αφορά όλους εκείνους τους εργαζόμενους, οι οποίοι απασχολούνται με συμβάσεις εξαρτημένης εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, όταν η σύμβαση εξαρτημένης εργασίας αναφέρει μια συγκεκριμένη ημερομηνία λήξης της, πέραν της οποίας παύει να υφίσταται η σχέση αυτή, τότε στην περίπτωση αυτή έχουμε να κάνουμε με προσωρινή απασχόληση, ή αλλιώς σύμβαση ορισμένου χρόνου ή έργου.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα εργαζόμενων που απασχολούνται με τέτοιου είδους συμβάσεις έχουμε στα διάφορα εποχιακά επαγγέλματα, όπως είναι τα επαγγέλματα του τουριστικού κλάδου, ενώ σε όλες τις υπόλοιπες περιπτώσεις, θεωρούμε, ότι ο εργαζόμενος έχει συνάψει με τον εργοδότη του μια συμφωνία για μόνιμη απασχόληση. (Γιρβαλάκη & Σταμούλη, 2012)

3.2.2 Ενεργητικές και παθητικές πολιτικές απασχόλησης

3.2.2.1 Ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης

Ιστορικά, οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης έκαναν για πρώτη φορά την εμφάνισή τους την δεκαετία του 1960, καλύπτοντας με αυτό τον τρόπο ένα μεγάλο φάσμα από προγράμματα και στόχους τόσο οικονομικούς όσο και κοινωνικούς.

Πιο συγκεκριμένα, την περίοδο αυτή δημιουργήθηκαν μια σειρά από προτάσεις πολιτικής, οι οποίες σχετίζονταν με την αναδιάρθρωση των δαπανών αναφορικά με τις πολιτικές απασχόλησης, οι οποίες θα ήταν προς όφελος των ενεργητικών πολιτικών. Αυτές οι προτάσεις προκάλεσαν μια ιδιαίτερη κινητικότητα όσον αφορά την προσφορά της εργασίας, ενώ από την άλλη πλευρά λειτούργησαν βελτιωτικά για το επίπεδο της ποιότητας των απασχολούμενων, ενδυναμώνοντας με αυτό τον τρόπο, το σύνολο των διαδικασιών, που σχετίζονταν με την αναζήτηση και εξεύρεση της εργασίας.

Προς αυτή την κατεύθυνση, αξίζει να αναφέρουμε ότι έχουν κατά καιρούς διατυπωθεί μια σειρά από ορισμούς, οι οποίοι στοχεύουν στο να δείξουν την έννοια που έχουν οι πολιτικές αυτές. Για παράδειγμα, ο Calmfors αναφέρει σε ένα πολύ γενικό πλαίσιο, ότι με τον όρο ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης, αναφερόμαστε σε όλα εκείνα τα μέτρα, που χρησιμοποιούνται έτσι ώστε να είναι εφικτή η βελτίωση των λειτουργιών της αγοράς εργασίας, παράλληλα όμως στοχεύοντας τους ανέργους για τους οποίους και προορίζονται τα μέτρα αυτά.

Επιπλέον, με βάση έναν περισσότερο ευρέως αποδεκτό ορισμό, κάτω από τον όρο ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης, αναφερόμαστε σε όλες εκείνες τις παρεμβάσεις που συντελούνται στην αγορά εργασίας, και οι οποίες στοχεύουν σε συγκεκριμένες ομάδες από το σύνολο των ομάδων που βρίσκονται στην αγορά εργασίας. Με βάση τον παραπάνω ορισμό, οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης διαφέρουν σημαντικά από τις γενικές, οι οποίες όπως λέει και το όνομά τους δεν απευθύνονται πουθενά.

Εκτός των άλλων, η χρησιμοποίηση των πολιτικών αυτών στοχεύει και στο να αυξηθούν στο μέγιστο βαθμό οι πιθανότητες απασχόλησης, ενώ παράλληλα θα βελτιωθούν και οι προοπτικές για εισοδήματα ατόμων, τα οποία σήμερα είναι στην ανεργία, αντιμετωπίζοντας λόγω αυτού πολλές δυσκολίες, έτσι ώστε μέσω των πολιτικών αυτών να καταστεί εφικτό να εισέλθουν στην αγορά εργασίας στο κοντινό μέλλον.

Πιο συγκεκριμένα, τα κυριότερα χαρακτηριστικά που εντοπίζει κανείς στις ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης είναι τα ακόλουθα:

- ✓ Η ανάπτυξη δεξιοτήτων συναφών με την εργασία μέσω της δημιουργίας προγραμμάτων τόσο κατάρτισης όσο και επανακατάρτισης των ανέργων.
- ✓ Η ενεργοποίηση της προσφοράς εργασίας μέσω προγραμμάτων, τα οποία σχετίζονται με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, μέσω επιδοτήσεων κλπ.,
- ✓ Των παρεχόμενων υπηρεσιών από τις δημόσιες υπηρεσίες απασχόλησης, όπως είναι ο ΟΑΕΔ καθώς και την παρέμβασή τους για τον εντοπισμό θέσεων εργασίας. (Γιρβαλάκη & Σταμούλη, 2012)

Καθώς όπως είναι φυσικό και ιδιαίτερα στη σημερινή δύσκολη οικονομική συγκυρία, οι κενές θέσεις εργασίας σπανίζουν, με αποτέλεσμα τα προγράμματα αυτά να λειτουργούν σαν υποκατάστατο για την απασχόληση των ανέργων ατόμων.

(Δημουλάς & Μιχαλοπούλου, 2008)

Κατά συνέπεια, οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης σχετίζονται με εκείνα τα μέτρα, που στοχεύουν στο να κινητοποιήσουν άμεσα την προσφορά εργασίας, ώστε αυτή να λειτουργήσει αυξητικά για την ένταξη των ανέργων στην αγορά εργασίας, συμβάλλοντας παράλληλα με αυτό τον τρόπο στο να αυξήσουν τα επίπεδα απασχόλησης των ατόμων. (Γιρβαλάκη & Σταμούλη, 2012)

3.2.2.2 Παθητικές πολιτικές απασχόλησης

Όπως είναι φυσικό δεν υπάρχουν μόνο οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης, αλλά εξίσου σημαντικές είναι και οι παθητικές πολιτικές, οι οποίες σχετίζονται με την διαχείριση των συστημάτων που σχετίζονται με το επίδομα ανεργίας, που δικαιούται ένας σημαντικός αριθμός ανέργων, προχωρώντας δηλαδή στην ουσία στο να δημιουργηθούν όλες εκείνες οι προϋποθέσεις για την εμφάνιση της διατηρήσιμης ανεργίας.

Στην πραγματικότητα, οι παθητικές πολιτικές απασχόλησης δεν αποσκοπούν να περιορίσουν τις κύριες αιτίες που σχετίζονται με την ανεργίας αλλά στο να αντιμετωπίσουν κατά βάση τις συνέπειες της ανεργίας. Έτσι υπάρχουν δύο κατά βάση πολιτικές, που μπορούν να χαρακτηριστούν ως παθητικές και περιλαμβάνουν πρώτον τη διατήρηση των εισοδημάτων των ανέργων μέσω των επιδοτήσεων της ανεργίας και δεύτερον του περιορισμού του όγκου μέσω πολιτικών για τη μείωση του απασχολούμενου προσωπικού τους. (Employment in Europe, 2006)

Αρχικά, οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης έρχονται σε άμεση επαφή με τους λόγους και τις αιτίες που σχετίζονται με την ύπαρξη ανεργίας, σε αντίθεση με τις παθητικές πολιτικές, οι οποίες στην ουσία λειτουργούν σαν αντιστάθμισμα των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν τα άτομα, λόγω της απώλειας της εργασίας τους.

Συνεπώς, οι παθητικές πολιτικές σχετίζονται με τη στήριξη του εισοδήματος των ανέργων, μέσω για παράδειγμα της χρήσης των επιδομάτων ανεργίας ή του περιορισμού της προσφοράς εργασίας, καθώς επίσης και μέσω κινήτρων που δίνονται σε άτομα κοντά στη σύνταξη, ώστε να συνταξιοδοτηθούν πρόωρα, κάτι το οποίο

είναι ιδιαίτερα συνηθισμένο τα τελευταία χρόνια. (Δημουλάς & Μιχαλοπούλου, 2008)

3.3 Έννοια της ανεργίας

Όταν λέμε τη λέξη ανεργία αναφερόμαστε στο λόγο των ανέργων που βρίσκονται σε κάθε περιοχή σε σχέση με το συνολικό εργατικό δυναμικό της περιοχής (άνεργοι + απασχολούμενοι), εκφραζόμενη παράλληλα ως ποσοστό του.

Στην πραγματικότητα η ανεργία είναι ένα πρόβλημα της μακροοικονομίας, το οποίο προκαλεί άμεσες επιδράσεις στα άτομα, ενώ αποτελεί και το σημαντικότερο ίσως πρόβλημα στις σημερινές κοινωνίες, έχοντας άμεσες επιδράσεις στα άτομα που βρίσκονται στην ανεργία, μη διαθέτοντας τα απαραίτητα προς το ζην, αλλά και στα κοντινά τους περιβάλλοντα.

Όπως είναι προφανές, η απώλεια εργασίας, δεν σχετίζεται μόνο με την μείωση του βιοτικού επιπέδου των ατόμων, αλλά πολύ περισσότερο δημιουργεί και ψυχολογικά πέρα από τα οικονομικά προβλήματα στον άνθρωπο. Επίσης, η ανεργία είναι ένα αρκετά συχνό στοιχείο είναι στοιχείο ενός φαύλου κύκλου ατόμων με χαμηλή κατάρτιση και εκπαίδευση, ατόμων με σοβαρές παθήσεις υγείας, ή ατόμων που βρίσκονται υπό κοινωνική ή ακόμα και πολιτική περιθωριοποίηση. (Γιρβαλάκη & Σταμούλη, 2010)

3.3.1 Είδη της ανεργίας

Τα κυριότερα είδη ανεργίας, τα οποία είναι ευρέως γνωστά είναι τα εξής:

Ανεργία Τριβής

Πρόκειται για την ανεργία η οποία θεωρείται αναπόφευκτη διότι παρουσιάζεται ακόμα και όταν η αγορά εργασίας βρίσκεται σε κατάσταση πλήρους απασχόλησης. Πιο συγκεκριμένα, όταν σε μια οικονομία υπάρχει πλήρης απασχόληση, αυτό δεν σημαίνει αντίστοιχα, ότι η ανεργία θα αγγίζει το μηδέν.

Στην πραγματικότητα, πάντα θα υπάρχει ένα ποσοστό ανεργίας, καθώς νέα άτομα θα εισέρχονται στην αγορά εργασίας, ενώ από την άλλη μετακινούνται από μια εργασία σε άλλη με αποτέλεσμα να είναι πιθανόν να μεσολαβήσει κάποιο σημαντικό χρονικό διάστημα μέχρι να μπορέσουν να βρουν την κατάλληλη απασχόληση.

Η ανεργία τριβής παρατηρείται περισσότερο στις περιπτώσεις εκείνες, που τα άτομα εγκαταλείπουν οικειοθελώς την εργασία τους, δηλαδή ηθελημένα είναι άνεργα, αναζητώντας έτσι άλλη εργασία, και δεύτερον παρατηρείται όταν οι εργαζόμενοι απολύονται από την εργασία τους, αναζητώντας στη συνέχεια εργασία, ενώ και από την άλλη πλευρά και οι επιχειρήσεις αναζητούν εργαζόμενους. Όπως είναι κατανοητό η συγκεκριμένη ανεργία είναι περισσότερο εμφανής στα νεαρά άτομα, καθώς είναι εκείνα αποφασίζουν πιο εύκολα σχετικά με το να αφήσουν μια εργασία για μια καλύτερη.

Η συμπεριφορά τους αυτή μπορεί να εξηγηθεί και από το γεγονός, ότι τα άτομα αυτά είναι στην αρχή της σταδιοδρομίας τους, συνεπώς αναζητούν για την απασχόλησή τους κάτι που τους ταιριάζει περισσότερο ή πολλές φορές θέλουν να δοκιμάσουν διάφορες εργασίες έως ότου αποφασίσουν ποια είναι η κλίση τους. (Κώττης και Κώττη- Πετράκη, 2000).

Τα παραπάνω έρχονται σε μεγάλη αντίθεση με την διαρθρωτική ανεργία, που θα αναφέρουμε στη συνέχεια, η οποία είναι κατά κανόνα μια ανεργία μακροχρόνιου χαρακτήρα, καθώς η ανεργία τριβής είναι μια ανεργία, η οποία είναι κατά βάση βραχυχρόνια, με αποτέλεσμα να διαφοροποιείται από την διαρθρωτική. (Πετρινιώτη, 1989).

Διαρθρωτική ή τεχνολογική ανεργία

Είναι γεγονός, ότι η ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας τα τελευταία χρόνια είχε σαν αποτέλεσμα να δημιουργηθούν σημαντικά προβλήματα στη βιομηχανία, άμεση συνέπεια των οποίων ήταν να παρακμάσουν κάποιοι τομείς της οικονομίας σε βάρος άλλων τομέων οι οποίοι αναπτύχθηκαν τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Εκτός των άλλων κάτι αντίστοιχο συνέβη μέσω της εμφάνισης νέων ανταγωνιστών, οι οποίοι λειτούργησαν περιοριστικά σε βάρος της ζήτησης για εργασία σε μια περιοχή ή χώρα.

Στην πραγματικότητα ανεξάρτητα από το ποιες είναι αυτές οι αιτίες, η παραγωγή υπέστη μια σειρά από διαρθρωτικές αλλαγές οι οποίες οδήγησαν σε μια αύξηση της ανεργίας σε τομείς οι οποίοι παρήκμασαν, και για τους οποίους οι επιχειρήσεις αναγκάστηκαν να διακόψουν τις λειτουργίες τους ή αν δεν προχώρησαν στη διακοπή αυτή, αναγκάστηκαν να περιορίσουν σε μεγάλο βαθμό τις θέσεις εργασίας. Όλα αυτά οδήγησαν τα άτομα που απασχολούνταν μέχρι τότε στους τομείς αυτούς, να περάσουν στην ανεργία, καθώς δεν είχαν προσόντα για να ακολουθήσουν τις νέες δραστηριότητες που δημιουργήθηκαν αντί αυτών που προϋπήρχαν.

Επιπλέον, υπάρχουν μια σειρά από παράγοντες οι οποίες σχετίζονται με τη διαρθρωτική ανεργία και επηρέασαν τη ζήτηση και τη προσφορά για εργασία, όπως είναι η σύνθεση σε δημογραφικό επίπεδο του πληθυσμού, οι ρυθμίσεις καθώς και τα μέτρα που χρησιμοποιήθηκαν σε θεσμικό επίπεδο και τα οποία επέδρασαν σημαντικά στη ομαλή λειτουργία της αγοράς εργασίας, όπως είναι για παράδειγμα η νομοθεσία για την προστασία της εργασίας, καθώς και τα συστήματα που σχετίζονταν με την αποζημίωση των παροχών της ανεργίας.

Τέλος, η υποκατάσταση της εργασίας από το κεφάλαιο είναι ακόμα ένας παράγοντας, που μπορεί να είναι μια πιθανή αιτία για την εμφάνιση της διαρθρωτικής ανεργίας. Πιο συγκεκριμένα, η ανεργία αυτού του είδους μπορεί να θεωρηθεί σαν μια συνιστώσα μιας ανεργίας η οποία δεν περιορίζεται μέσω της ανάκαμψης της οικονομίας, συνεπώς είναι μια ανεργία η οποία δεν είναι δυνατόν να θεωρήσουμε ότι επηρεάζεται από την πολιτική που ακολουθείται σε μακροοικονομικό επίπεδο. (Νταντά, 2009)

Εποχιακή ανεργία

Όπως υπονοεί η ονομασία της, με τον όρο εποχιακή ανεργία αναφερόμαστε σε εκείνη την ανεργία, η οποία είναι απόρροια των διακυμάνσεων δραστηριοτήτων συγκεκριμένων κλάδων, όπως είναι για παράδειγμα ο τουριστικός κλάδος, οι οποίοι χαρακτηρίζονται από μεγάλο βαθμό εποχικότητας. Οι διακυμάνσεις μπορεί να μην σχετίζονται με την κλάδο της οικονομίας, αλλά από την άλλη πλευρά εμφανίζονται σε συστηματική βάση ανά έτος, συνεπώς χαρακτηρίζονται από μεγάλο βαθμό προβλεπτικότητας. (Πετρινώτη, 1989).

Στην πραγματικότητα, η εποχιακή ανεργία δεν είναι μια ανεργία, που μπορεί να χαρακτηριστεί ως σοβαρό πρόβλημα της οικονομίας, καθώς τα άτομα είναι δυνατόν να την αντιμετωπίσουν, μέσω της αναζήτησης μιας συμπληρωματικής εργασίας για τις περιόδους στις οποίες δεν υπάρχει η εποχιακή τους εργασία, ώστε να μην μένουν αδρανείς για μεγάλο χρονικό διάστημα. (Κώττη και Κώττη-Πετράκη, 2000).

Επιπλέον, είναι σύνηθες το φαινόμενο τα άτομα που απασχολούνται σε εποχιακές εργασίες να λαμβάνουν μεγαλύτερους μισθούς για το χρονικό διάστημα στο οποίο εργάζονται, έτσι ώστε να μην αντιμετωπίζουν προβλήματα επιβίωσης τις περιόδους κατά τις οποίες δεν εργάζονται. (Πετκίδου, 2007)

Κυκλική ανεργία

Η κυκλική ανεργία είναι μια μορφή ανεργία η οποία συνδέεται άμεσα με τις διακυμάνσεις της οικονομικής δραστηριότητας της κοινωνίας. Πιο συγκεκριμένα, η κυκλική ανεργία είναι χαμηλή όταν αναφερόμαστε σε περιόδους οι οποίοι χαρακτηρίζονται από αυξημένη δραστηριότητα, ενώ από την άλλη πλευρά παρουσιάζεται αυξημένη σε περιόδους που η οικονομική δραστηριότητα αυξάνεται.

Αξίζει να αναφέρουμε επίσης, ότι σε κάθε επιβράδυνση της παραγωγής μειώνονται και οι ανάγκες των οικονομιών για εργασία, καθώς για ένα σταθερό και δεδομένο επίπεδο μισθών, οι επιχειρήσεις έχουν χαμηλότερη ζήτηση για εργασία.

Άμεση συνέπεια της μείωσης της ζήτησης αυτής είναι να υπάρχει και μια αντίστοιχη μείωση της διάρκειας της εργασίας, συνεπώς η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από απολύσεις και αυξημένη ανεργία. (Νταντά, 2009)

Καλυμμένη Ανεργία

Με τον όρο καλυμμένη ανεργία αναφερόμαστε σε εκείνη την ανεργία, όπου τα άτομα αν και έχουν εργασία στην ουσία υποαπασχολούνται. Πιο συγκεκριμένα, η έννοια της καλυμμένης ανεργίας έρχεται σε άμεση αντιστοιχία με αυτή της μερικής απασχόλησης, όπου ενώ τα άτομα αναζητούν πλήρη απασχόληση, εντούτοις δεν μπορούν να βρουν κάτι τέτοιο με αποτέλεσμα να αναγκάζονται να απασχολούνται με συμβάσεις μερικής απασχόλησης. (Πετκίδου, 2007)

3.3.2 Συνέπειες της Ανεργίας

Όσον αφορά τις συνέπειες της ανεργίας, αυτές είναι ιδιαίτερα περίπλοκες και έρχονται σε άμεση εξάρτηση από μια σειρά από παράγοντες, καθώς οι συνέπειες αυτές είναι δυνατόν να κατηγοριοποιηθούν σε άμεσες και έμμεσες, αντίστοιχα σε μακροπρόθεσμες και βραχυπρόθεσμες, όπως επίσης και σε πολιτικές, οικονομικές, ψυχολογικές κλπ. Μερικές από τις παραπάνω συνέπειες θα γίνουν αντικείμενο συζήτησης παρακάτω:

Πιο συγκεκριμένα, ένα μεγάλο κομμάτι των συνεπειών, που σχετίζονται με την ανεργία αφορά το νεανικό τμήμα του πληθυσμού, καθώς οι κυριότερες συνέπειες της ανεργίας είναι οι ακόλουθες:

A) Το γεγονός, ότι η ανεργία είναι ένα φαινόμενο το οποίο έχει κάνει έντονη την εμφάνισή τους στα νεαρής ηλικίας άτομα, τα οποία μόλις αποφοίτησαν από το λύκειο και την ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση έχουν σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία αισθημάτων που σχετίζονται με την αβεβαιότητα, ενώ και τα άτομα νιώθουν σε μεγάλο βαθμό κατώτερα έναντι των άλλων, ενώ η ανασφάλεια είναι διάχυτη στις διαπροσωπικές τους σχέσεις, στοιχεία τα οποία οδηγούν τους νέους στο άγχος και στην δημιουργία απαισιοδοξίας για το μέλλον τους.

Αποτέλεσμα όλων αυτών είναι τα άτομα να στρέφονται σε επαγγέλματα τα οποία είναι πολύ διαφορετικά από αυτά που θα έπρεπε να ασκούν σε μια προσπάθεια να εξασφαλίσουν τα απαραίτητα για την επιβίωσή τους.

β) Επιπλέον, οι νέοι που βρίσκονται στην ανεργία νιώθουν σαν να είναι ένοχοι για το γεγονός αυτό, καθώς η μη ύπαρξη εργασίας έχει σαν αποτέλεσμα τα άτομα αυτά να επιβαρύνουν οικονομικά τους γονείς τους, ενώ δεν έχουν τη δυνατότητα να ζήσουν όπως αυτοί θέλουν, καθώς η μη ύπαρξη εργασίας κάνει ακόμα και την κάλυψη των απαραίτητων για αυτούς από δύσκολη έως αδύνατη. Άμεση συνέπεια του παραπάνω είναι τα άτομα να στρέφονται προς το εξωτερικό μεταναστεύοντας σε χώρες στις οποίες θα μπορέσουν να βρουν εργασία, έχοντας με αυτό τον τρόπο ένα πιο σίγουρο μέλλον σε σχέση με το αντίστοιχό τους στην Ελλάδα.

γ) Εκτός αυτού, η δύσκολη πραγματικότητα, που βιώνουν τα άτομα σε αντιπαράθεση με το ένστικτο της αυτοσυντήρησης έχουν σαν αποτέλεσμα να εμφανίζονται νοσηρά φαινόμενα, τα οποία έχουν σαν συνέπεια τη δημιουργία συναισθημάτων αποκλεισμού, μέσω των οποίων οδηγούμαστε σε αντικοινωνικές συμπεριφορές από την πλευρά των νέων ανθρώπων, καθώς το συναίσθημα της αδικίας μαζί με την ύπαρξη στερήσεων οδηγούν τα άτομα στο να είναι περισσότερο ευάλωτοι σε μη σύννομες πράξεις, όπως είναι οι κλοπές.

δ) Επίσης, το γεγονός ότι σε μια από τις καλύτερες περιόδους της ζωής τους τα άτομα φτάνουν στο σημείο να αποκλείονται από τη χαρά και τη δυνατότητα για δημιουργία οδηγούν στο να αισθανθούν σημάδια παραγκωνισμού, θεωρώντας ότι είναι καταδικασμένοι να βιώνουν τέτοια συναισθήματα από την κοινωνία.

ε) Τέλος, η ανεργία δημιουργεί στα άτομα την αίσθηση ότι είναι περιθωριοποιημένοι και αποκλεισμένοι από την κοινωνία, γεγονός που επιδρά αρνητικά στην αίσθηση που έχει το άτομο για την εαυτό του και τις ικανότητές του.

Αντίθετα, οι συνέπειες της ανεργίας συνολικά στην κοινωνία και τη οικονομία είναι οι ακόλουθες:

α) Είναι γεγονός, ότι η ύπαρξη ανεργίας είναι ένα γεγονός που αφαιρεί σημαντικές παραγωγικές δυνάμεις από την κοινωνία, καθώς τα άτομα παραγκωνίζονται μένοντας εκτός της αγοράς εργασίας, με αποτέλεσμα η συνολική παραγωγή της οικονομίας να είναι μικρότερη, συνεπώς κατά αυτό τον τρόπο επηρεάζεται αρνητικά και η συνολική ανάπτυξη της οικονομίας.

β) Εκτός των άλλων το μεγαλύτερο ποσοστό ατόμων, που τα τελευταία χρόνια περνάει στην ανεργία προέρχεται από επιχειρήσεις που έκλεισαν λόγω της οικονομικής κρίσης που έπληξε την Ελλάδα, με συνέπεια να δημιουργούνται σημαντικά προβλήματα και στον προϋπολογισμό της Ελλάδος, καθώς τώρα το κράτος έπρεπε να δίνει περισσότερα επιδόματα ανεργίας σε σχέση με την περίοδο πριν τη κρίση.

γ) Αξίζει να σημειωθεί, ότι η ανεργία εκτός από την ύπαρξη άμεσου κόστους έχει και έμμεσο κόστος, το οποίο συνιστάται στους συνολικούς πόρους, τους οποίους το κράτος χάνει μέσα από τις μικρότερες εισφορές που καλείται να πληρώσει στα ασφαλιστικά του ταμεία, καθότι οι άνεργοι δεν πληρώνουν εισφορές σε αυτά και δεύτερον μέσω των περιορισμένων πηγών του δημοσίου για φορολογικά έσοδα, καθότι οι άνεργοι δεν έχουν εισοδήματα συνεπώς δεν πληρώνουν φόρους αφού δεν υπάρχει εισόδημα για να φορολογηθούν.

δ) Η μη ύπαρξη εργασίας οδηγεί τα άτομα να μην έχουν ασφάλιση συνεπώς ούτε και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη για τυχόν ασθένειές τους. (Γιρβαλάκη & Σταμούλη, 2010)

3.3.3 Τρόποι αντιμετώπισης της ανεργίας

Είναι γεγονός, ότι η αντιμετώπιση της ανεργίας αποτελεί ένα θέμα βαρύνουσας σημασίας ανεξάρτητα από την περίοδο στην οποία βρισκόμαστε, όλοι αναζητούν συνεχώς τρόπους για να αντιμετωπίσουν το φαινόμενο αυτό.

Πιο συγκεκριμένα, μερικοί τρόποι επίλυσης της ανεργίας είναι:

- ✓ Η ενίσχυση της επιχειρηματικής δραστηριότητας με βασικό στόχο να αυξηθεί η απασχόληση μέσω της ενίσχυσης της επιχειρηματικής πρωτοβουλίας, με τη στήριξη προσωπικά των ανέργων και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.
- ✓ Ο Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού δυναμικού (ΟΑΕΔ) θα πρέπει να συνεχίσει την εφαρμογή και υλοποίηση επιδοτούμενων προγραμμάτων απασχόλησης και να διευρύνει τα προγράμματα του για επιδότηση νέων θέσεων εργασίας. Να καταβάλλει τα απαραίτητα επιδόματα ανεργίας και να εντοπίζει για τους ανέργους εργασία καλύπτοντας με αυτό τον τρόπο όσο μεγαλύτερο αριθμό ανέργων είναι εφικτό.
- ✓ Η απαγόρευση των ατόμων να κατέχουν ταυτόχρονα δύο θέσει, καθώς και συνεπακόλουθα ο περιορισμός των υπερωριών σε συνδυασμό με τη μείωση των ωρών εργασίας, χωρίς αντίστοιχη όμως μείωση των μισθών, έτσι ώστε σε συνδυασμό με την μείωση των ορίων ηλικίας να οδηγήσει τα άτομα νωρίτερα σε συνταξιοδότηση συνεπώς να συντελέσει στο να δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας.
- ✓ Βασικό είναι επίσης, το κράτος να προχωρήσει σε μια χρηματοδότηση όλων εκείνων των ατόμων που εκδηλώνουν την πρόθεση να μετεγκατασταθούν στην επαρχία, με τέτοιο τρόπο ώστε να τους δίνει τη δυνατότητα να ανοίξουν νέες επιχειρήσεις σχετικές με την παραγωγή, αυξάνοντας με αυτόν τον τρόπο την εγχώρια παραγωγή της Ελλάδος. (Γιρβαλάκη & Σταμούλη, 2010)

3.3.4 Η πορεία της ανεργίας

Αν θέλουμε να δούμε την πορεία της ανεργίας με το πέρασμα των χρόνων θα δούμε ότι το φαινόμενο της ανεργίας άρχισε να εμφανίζεται σε περισσότερο έντονη μορφή τη βιομηχανική περίοδο και πιο συγκεκριμένα κατά το διάστημα από τα τέλη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι και τη δεκαετία του 1970, ένα διάστημα στο οποίο ανεργία και πληθωρισμός σαν μεγέθη πραγματοποίησαν μια κοινή την εμφάνιση, κάτι το οποίο οδήγησε στο να εμφανιστούν σημαντικές δυσκολίες αναφορικά με το πώς θα αντιμετωπιστεί η ανεργία.

Πιο συγκεκριμένα, η ανεργία αυξήθηκε σε ποσοστό σε τρεις φάσεις: Η πρώτη σχετίζεται με την πρώτη κρίση του πετρελαίου, που αναφέραμε σε προηγούμενο κεφάλαιο αφορά την περίοδο 1972 – 1973, ενώ η δεύτερη εμφανίστηκε στη δεύτερη κρίση του πετρελαίου την περίοδο 1979 – 1980, ενώ τέλος η Τρίτη αύξηση της ανεργίας σχετίζεται με την απότομη κάλυψη της ζήτησης την περίοδο μεταξύ 1990 και 1992. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί, ότι η είσοδος της χώρας στη νομισματική ένωση το 2001 οδήγησε και αυτή με τη σειρά της στο να αυξηθούν σημαντικά τα ποσοστά ανεργίας στην Ελλάδα.

Όπως είναι φανερό, δεν λήφθηκαν όλα εκείνα τα απαραίτητα μέτρα, τα οποία θα επέτρεπαν το συντονισμό όλων εκείνων των πολιτικών που θα έπρεπε να εφαρμοστούν ώστε να πληρούνται τα κριτήρια σύγκλισης της συνθήκης του «Μάαστριχτ», και έτσι δεν θα είχαμε φτάσει σε σημείο να αντιμετωπίζουμε όλες αυτές τις δυσμενείς επιπτώσεις, που έχουμε σήμερα, μέσα στις οποίες είναι και η αύξηση της ανεργίας. (Γιρβαλάκη & Σταμούλη, 2010)

Εν προκειμένω, στην Ελλάδα ο αριθμός των ανέργων οριζόταν το 1996 στο 10,3 %, αντίστοιχα το 2006 το ποσοστό ανεργία είχε διαμορφωθεί στο 8,6 %, το τρίτο τρίμηνο του 2013 έφτασε στο 26%. (Eurostat, 2013)

Κεφάλαιο 4: Έρευνα - Η περίπτωση της Λέσβου

4.1 Εισαγωγή

Αναφορικά με το ερευνητικό μέρος της παρούσας εργασίας τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν για την συγκέντρωση των απαραίτητων πληροφοριών ήταν το ερωτηματολόγιο, το οποίο κλήθηκε να συμπληρωθεί με τη μέθοδο της απλής τυχαίας δειγματοληψίας.

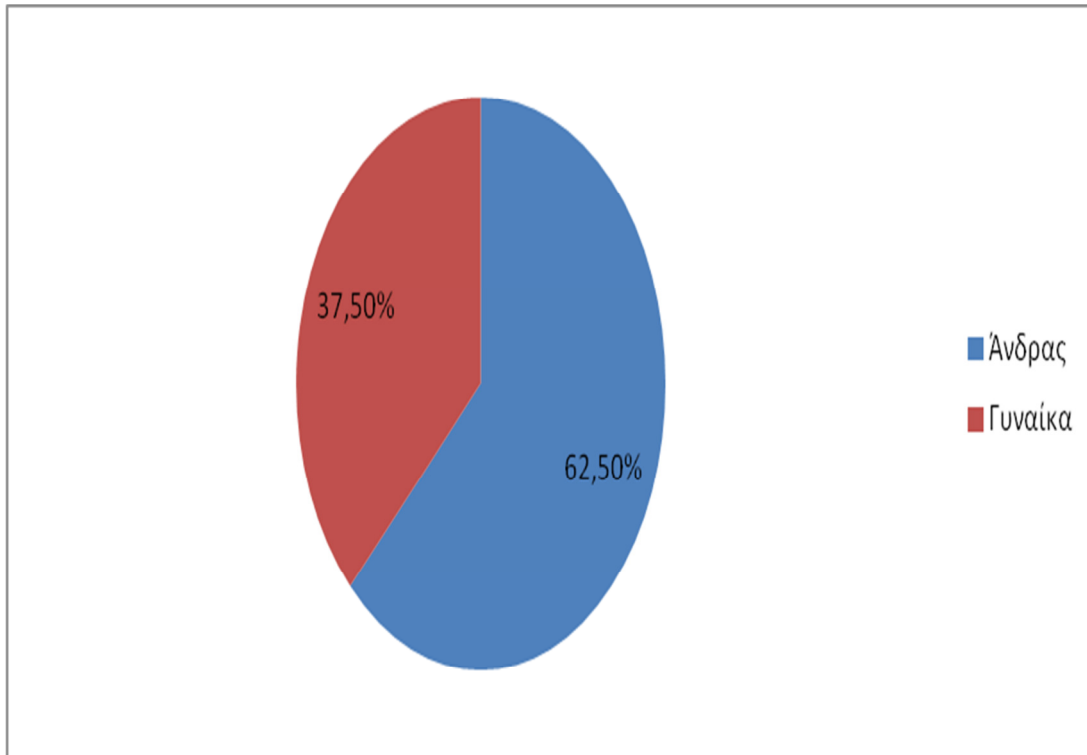
Η παρούσα έρευνα έχει σκοπό να διερευνηθεί η αντίληψη των ερωτηθέντων σχετικά με την οικονομική κρίση και πως αυτή επηρέασε τη δραστηριότητά τους στην ευρύτερη περιοχή του Νομού Λέσβου.

Η έρευνα αυτή διεξήχθη στην περιοχή της Μυτιλήνης και της Λήμνου σε δείγμα 400 ατόμων. Για το λόγο αυτό δημιουργήθηκε ένα ερωτηματολόγιο το οποίο περιλάμβανε δύο τύπους ερωτήσεων, τις ανοικτές, όπου ο κάθε ερωτώμενος είχε τη δυνατότητα να απαντήσει την γνώμη του ελεύθερα και τις κλειστές ερωτήσεις, όπου οι ερωτήσεις είχαν συγκεκριμένες απαντήσεις από τις οποίες οι ερωτώμενοι έπρεπε να επιλέξουν μία από αυτές σαν απάντησή τους

4.2 Κύριο μέρος της ανάλυσης

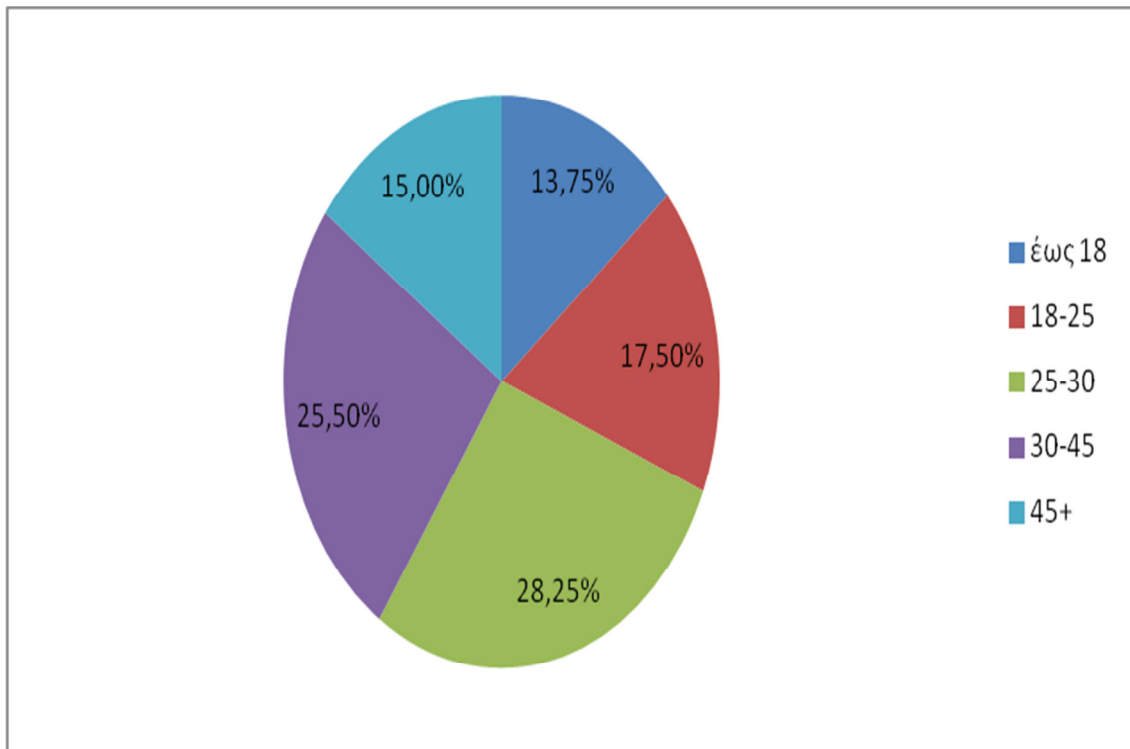
A. Δημογραφικά στοιχεία

Η πρώτη ερώτηση του ερωτηματολογίου αναφέρεται στο φύλο των ερωτηθέντων και τα αποτελέσματα αυτά απεικονίζονται στο παρακάτω γράφημα. Πιο συγκεκριμένα,

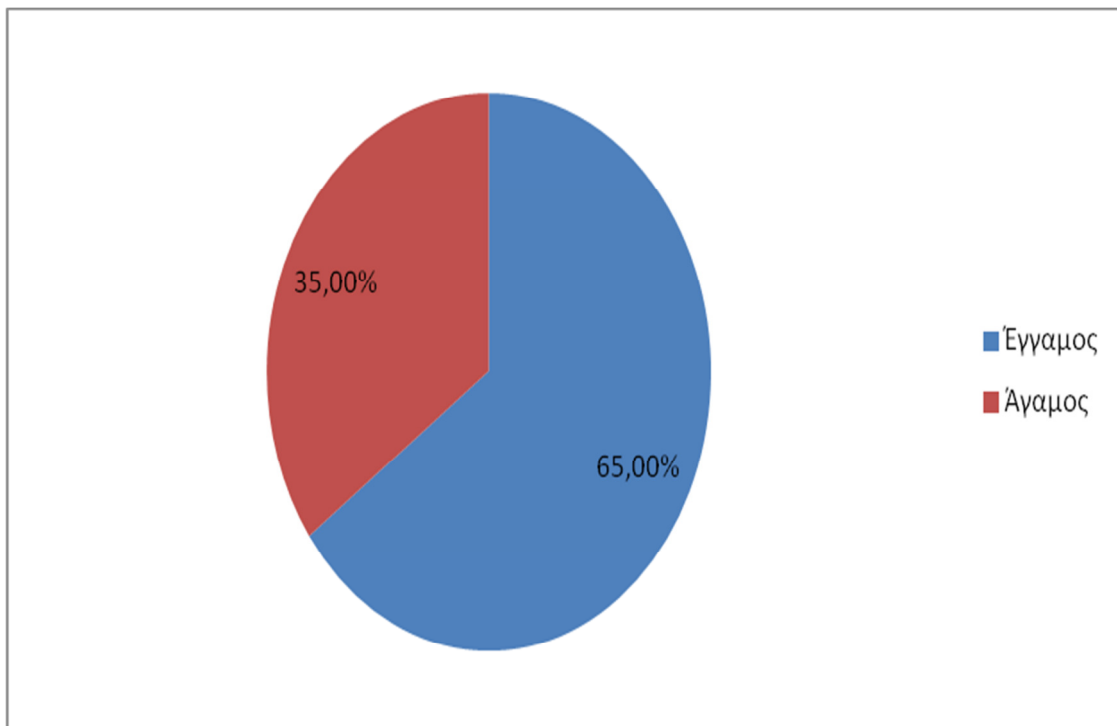
Γράφημα 1: Κατανομή φύλου

Αναφορικά με την ηλικιακή κατανομή των ερωτηθέντων, αυτή περιλαμβάνει, όπως φαίνεται παρακάτω ένα 28,25% ήταν 25-30 ετών, ένα 25,5% ήταν ηλικίας 30 – 45, ένα 17,5% ήταν 18 – 25 ετών, ενώ τέλος ένα 15% ήταν άτομα άνω του 45% και ένα 13,75% ήταν ηλικίας έως 18 ετών. Η παραπάνω κατανομή του δείγματος είναι ιδιαίτερα αντιπροσωπευτική της έρευνάς μας, καθώς αποτελείται κυρίως από άτομα, τα οποία αποτελούν το παραγωγικό δυναμικό της περιοχής, οπότε είναι ιδιαίτερα σημαντικό να εξετάσουμε στο συγκεκριμένο δείγμα ποια είναι η επίδραση των ατόμων αυτών από την οικονομική κρίση.

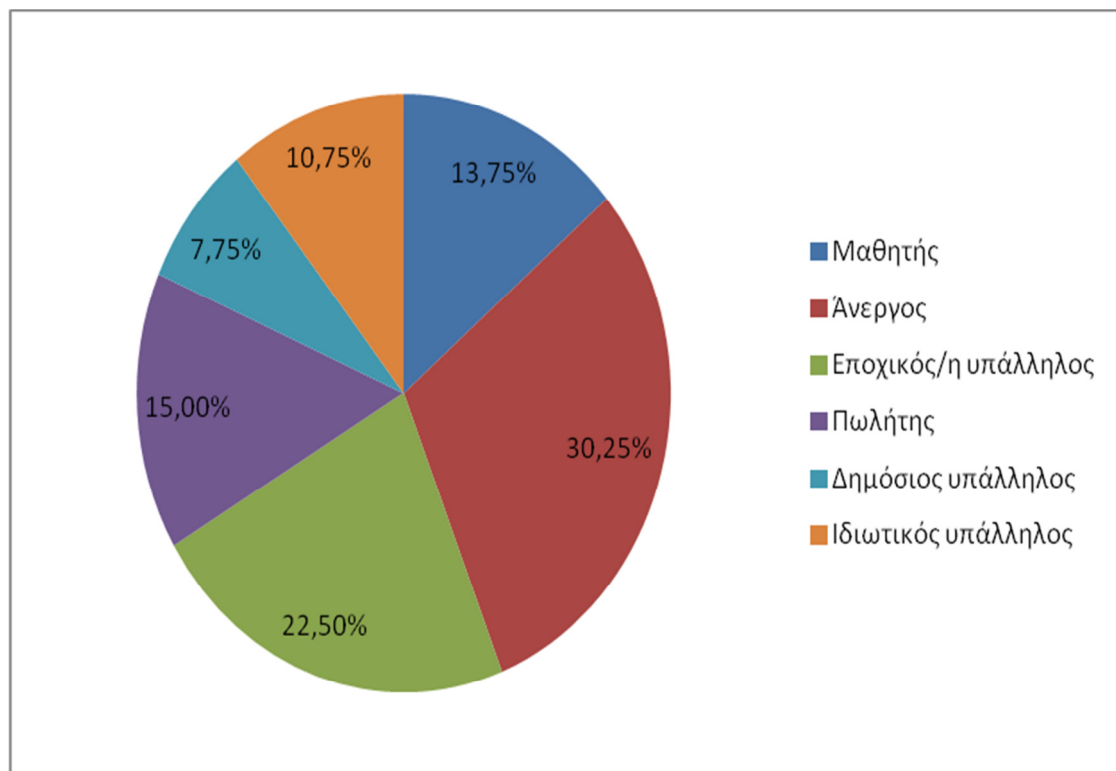
Γράφημα 2: Ηλικιακή κατανομή

Όσον αφορά την οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων το 65% δήλωσαν έγγαμοι ενώ το 35% δήλωσαν άγαμοι, στοιχείο το οποίο είναι σημαντικό αναφορικά με το πώς τα άτομα επηρεάζονται από την οικονομική κρίση σήμερα.

Γράφημα 3: Κατανομή οικογενειακής κατάστασης

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η κατανομή των επαγγελματιών των ερωτηθέντων, καθώς αντανακλά σε ένα μεγάλο βαθμό την κατάσταση που επικρατεί σήμερα στην οικονομία με την υψηλή ανεργία να αποτελεί κύριο χαρακτηριστικό της κατάστασης.

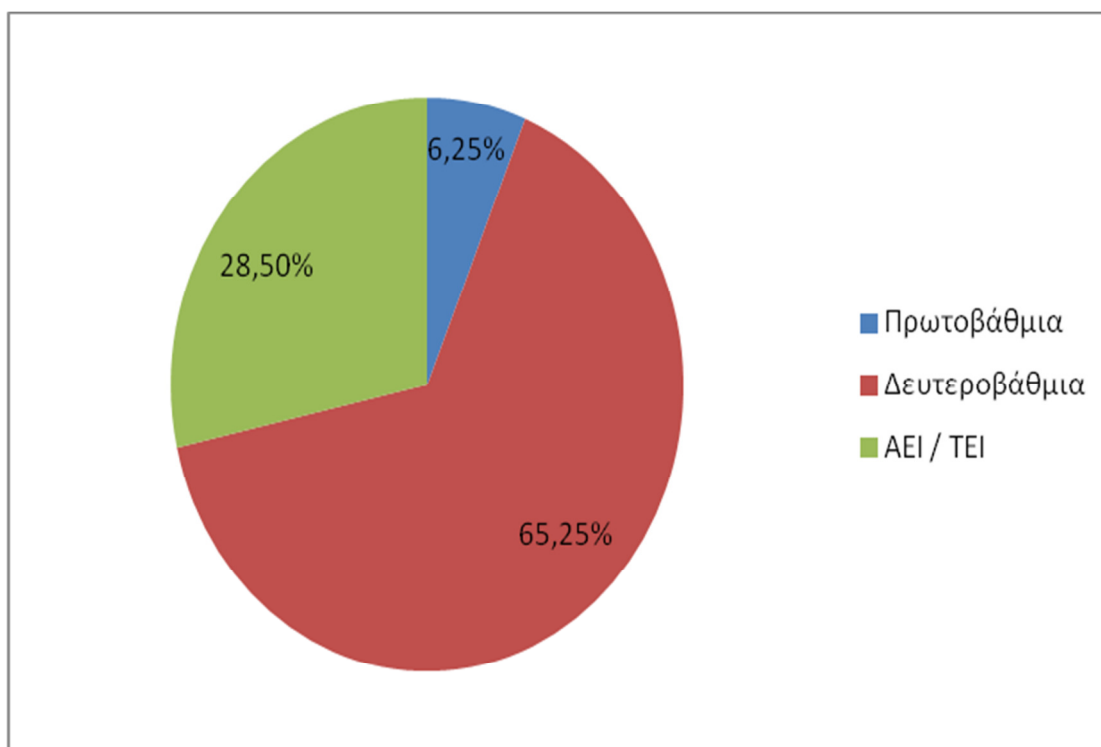

Γράφημα 3: Κατανομή επαγγελματικής κατάστασης

Όπως φαίνεται από το παραπάνω γράφημα το 30,25% των ερωτηθέντων είναι άνεργοι, στοιχείο το οποίο αντανακλά τη σημερινή κατάσταση στην ελληνική οικονομία, ενώ στη δεύτερη θέση με 22,5% καταλαμβάνουν οι εποχικοί υπάλληλοι, οι οποίοι στην πλειοψηφία τους είναι άτομα τα οποία απασχολούνται με τον τουριστικό κλάδο, καθώς ο κλάδος αυτός αποτελεί την κύρια πηγή εισοδήματος του κλάδου, ενώ δεν πρέπει να λησμονηθεί το γεγονός, ότι ο κλάδος αυτός αποτελεί πηγή εισοδήματος μόνο την περίοδο Απρίλιος με Οκτώβριος κάθε έτους, είναι δηλαδή εποχιακός.

Επίσης, ένα 15% αποτελούν άτομα τα οποία εργάζονται σαν πωλητές και πωλήτριες σε μικρές επιχειρήσεις και εν συνεχεία ένα 13,75% είναι δημόσιοι υπάλληλοι, ακολουθούμενο από άτομα που εργάζονται στον λοιπό ιδιωτικό τομέα σε ποσοστό 10,75%.

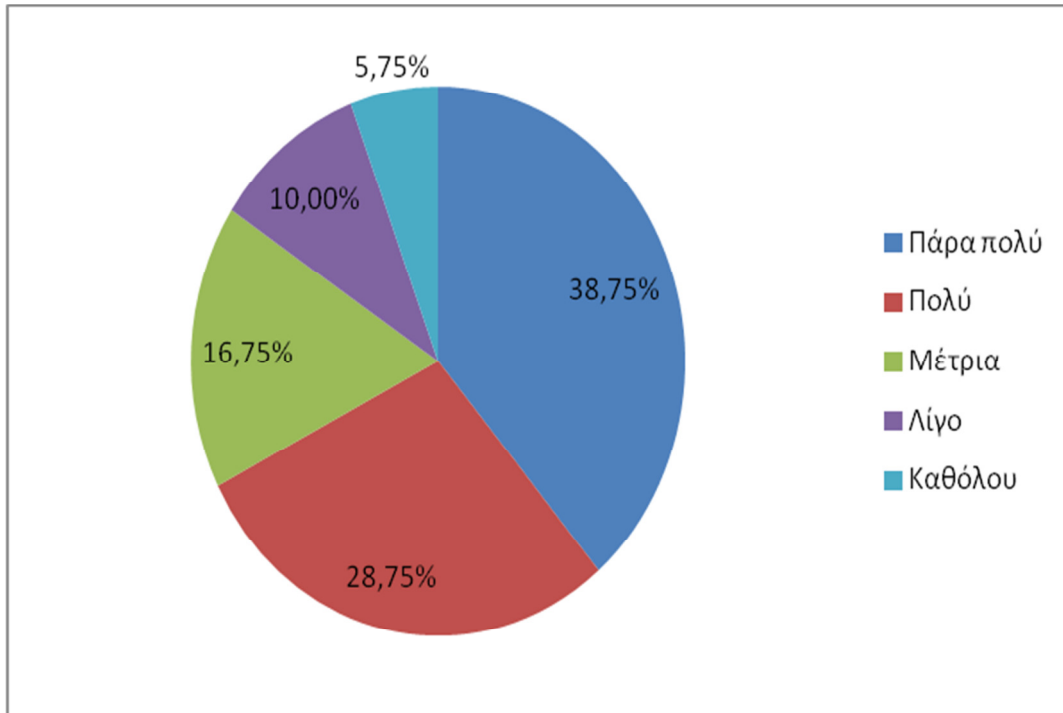
Στη συνέχεια εξετάσαμε το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων, από τα οποία προέκυψε ότι το 65,25% ήταν απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ένα 6,25% ήταν απόφοιτοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και τέλος ένα 28,50% ήταν απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ΑΕΙ – ΤΕΙ), στοιχείο που δείχνει ότι το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού είναι άτομα τα οποία δεν έχουν προχωρήσει σε σπουδές πέραν το λυκείου, καθώς ασχολήθηκαν με τον τουριστικό τομέα της περιοχής.

Γράφημα 4: Κατανομή μορφωτικού επιπέδου

Β. Συναισθήματα - Στάσεις ως προς την οικονομική κρίση

Από τα παρακάτω διαγράμματα μπορούμε να λάβουμε υπόψη το πως επηρέασε η οικονομική κρίση την ζωή των κατοίκων του νομού Λέσβου:

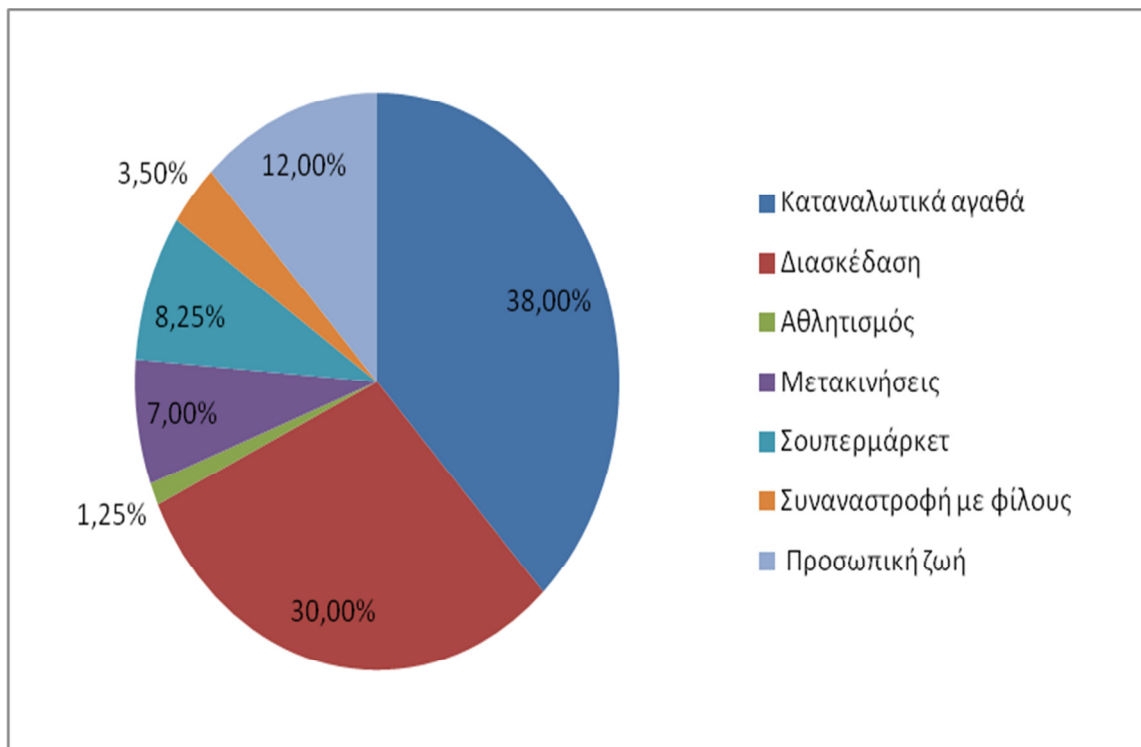

Γράφημα 5: Βαθμός επηρεασμού από την οικονομική κρίση

Από το παραπάνω γράφημα βλέπουμε ότι το 38,75% των ατόμων δήλωσαν ότι επηρεάστηκαν σε μεγάλο βαθμό από την οικονομική κρίση, ενώ ένα 28,75% δήλωσαν ότι επηρεάστηκαν πολύ από την κρίση, γεγονός που κρίνεται ως αναμενόμενο αν σκεφτούμε τις επιπτώσεις, που είχε η οικονομική κρίση στη ζωή των ατόμων στην Ελλάδα και στην απασχόλησή τους.

Από την άλλη πλευρά, μόλις ένα 16,75% δήλωσε ότι η οικονομική κρίση είχε μέτρια επίδραση στη ζωή του, και τέλος μόλις ένα 5,75% δήλωσε ότι δεν έχει επηρεαστεί σε κανένα βαθμό από την οικονομική κρίση.

Αναφορικά με τους τομείς που δήλωσαν τα άτομα ότι επηρεάστηκαν από την οικονομική κρίση, αξίζει να αναφέρουμε ότι τα αποτελέσματα είναι σε μεγάλο βαθμό αναμενόμενα, καθώς το μεγαλύτερο μέρος των ατόμων έχει ως βασική του προτεραιότητα την ικανοποίηση των καταναλωτικών του αναγκών.

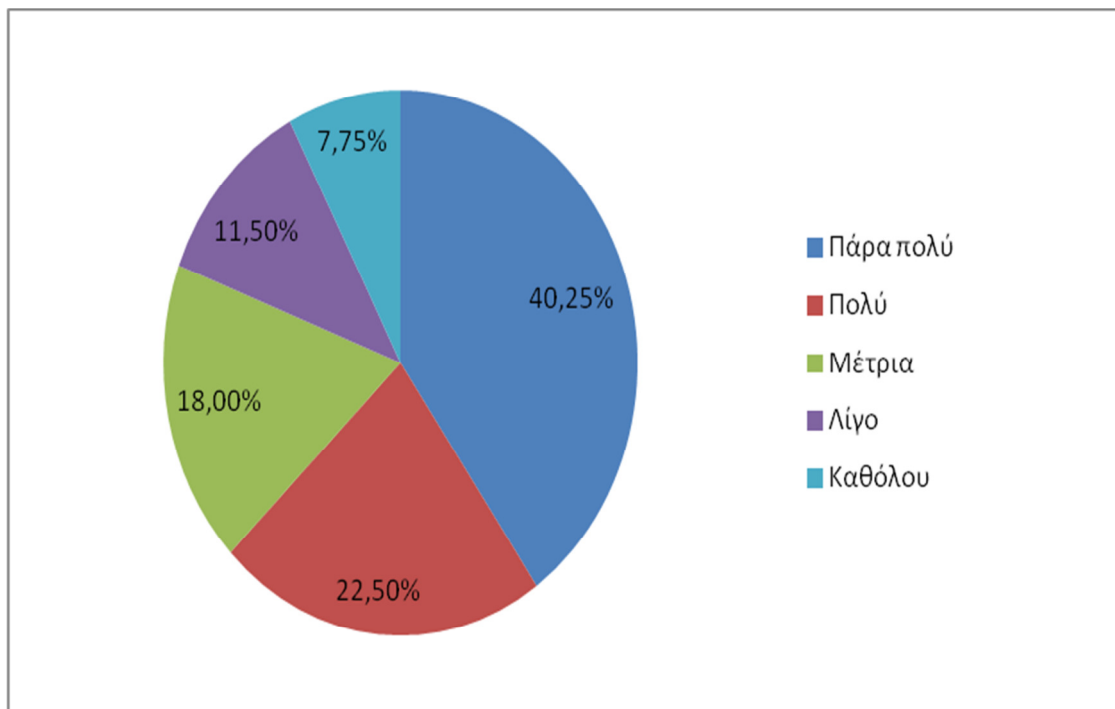
Γράφημα 6: Τομείς επηρεασμού από την οικονομική κρίση

Πιο συγκεκριμένα, το 38,00 % των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι ο τομέας που επηρεάστηκε περισσότερο από την κρίση ήταν η αγορά καταναλωτικών αγαθών, στοιχείο το οποίο δείχνει, ότι ενώ ήθελε να αγοράσει καταναλωτικά αγαθά εντούτοις η μείωση του διαθέσιμου του εισοδήματος σε συνδυασμό με την πιθανότητα να βρίσκεται εκτός αγοράς εργασίας επηρέασαν τον τομέα αυτό.

Από την άλλη πλευρά, στη δεύτερη θέση, παρατηρούμε ότι το 30% των ερωτηθέντων δήλωσαν περιόρισαν την διασκέδαση, ενώ στην τρίτη θέση βλέπουμε ότι τα άτομα περιόρισαν τα έξοδα για την προσωπική τους ζωή σε ποσοστό 12,00%, ακολουθούμενο από τα έξοδα για σουπερμάρκετ με 9,79%.

Τέλος, τα έξοδα για αθλητικές δραστηριότητες είναι τα τελευταία που περιόρισαν τα άτομα σε ποσοστό 3,50% δείγμα του, ότι στην περιοχή αυτή δεν φαίνεται να δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην ενασχόληση με τον αθλητισμό, με αποτέλεσμα η μείωσή του να είναι πολύ μικρή λόγω της οικονομικής κρίσης.

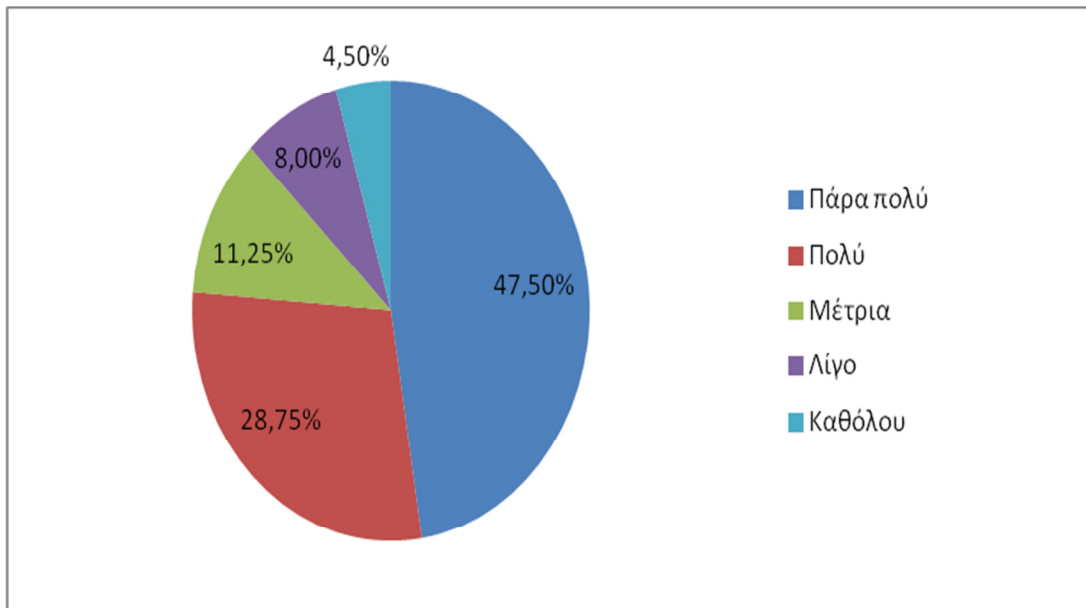

Γράφημα 7: Κατά πόσον η οικονομική κρίση έχει αλλάξει τη καθημερινότητα των ατόμων

Ιδιαίτερα ενδιαφέροντα είναι τα ευρήματα από το κατά πόσον η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει την καθημερινότητα των ατόμων, καθώς παρατηρούμε ότι το 40,25% δήλωσαν ότι έχουν επηρεαστεί η καθημερινότητά τους πάρα πολύ από την κρίση, ακολουθούμενο από ένα 22,5% που δήλωσε ότι έχει επηρεαστεί πολύ από την κρίση, ενώ από την άλλη πλευρά μόλις ένα 7,75% δήλωσαν ότι η καθημερινότητά τους δεν έχει επηρεαστεί καθόλου από την οικονομική κρίση.

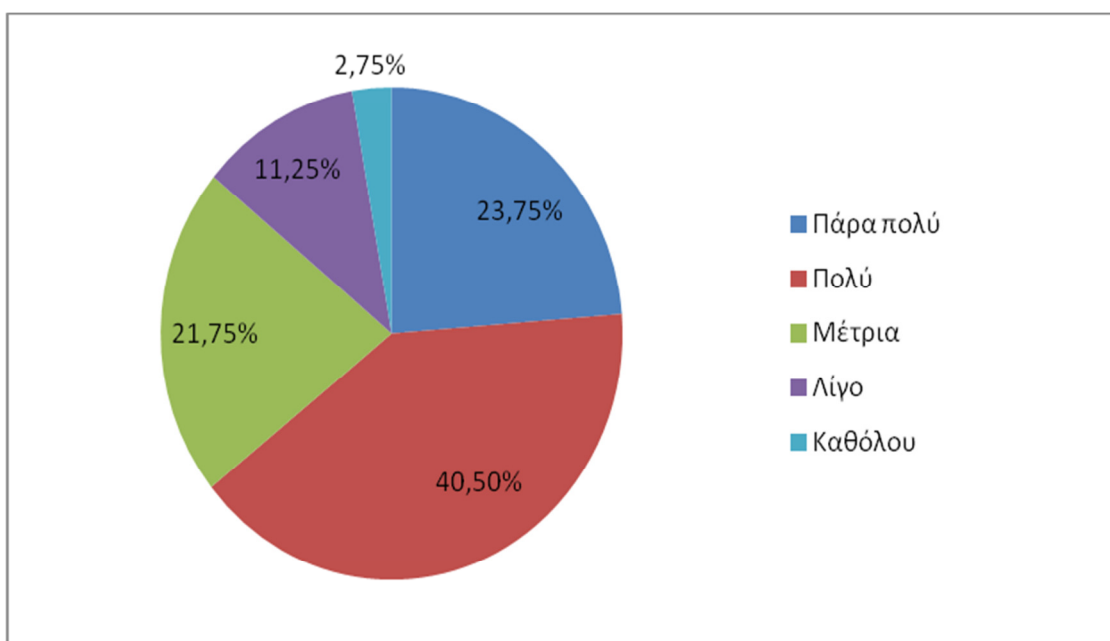
Από την άλλη πλευρά, αναφορικά με το κατά πόσον η κρίση μπορεί να επηρεάσει τους νέους μέσω της διαθεσιμότητας των ευκαιριών για εργασία, αξίζει να σημειώσουμε ότι το 47,5% δήλωσαν ότι η οικονομική κρίση μπορεί να επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό τους νέους αναφορικά με τις ευκαιρίες για εργασία που τους παρουσιάζονται, ενώ από την άλλη το 28,75% δήλωσαν ότι η οικονομική κρίση επηρεάζει πολύ τις ευκαιρίες των νέων για εργασία και τέλος, μόλις ένα 4,5% δήλωσε ότι θα έχουν επηρεαστεί σε μικρό βαθμό από την οικονομική κρίση οι ευκαιρίες των νέων για εργασία, γεγονός το οποίο αντανακλά την πεποίθηση των ατόμων ότι η οικονομική κρίση είναι η βασική αιτία για την ανάπτυξη της ανεργίας των νέων.

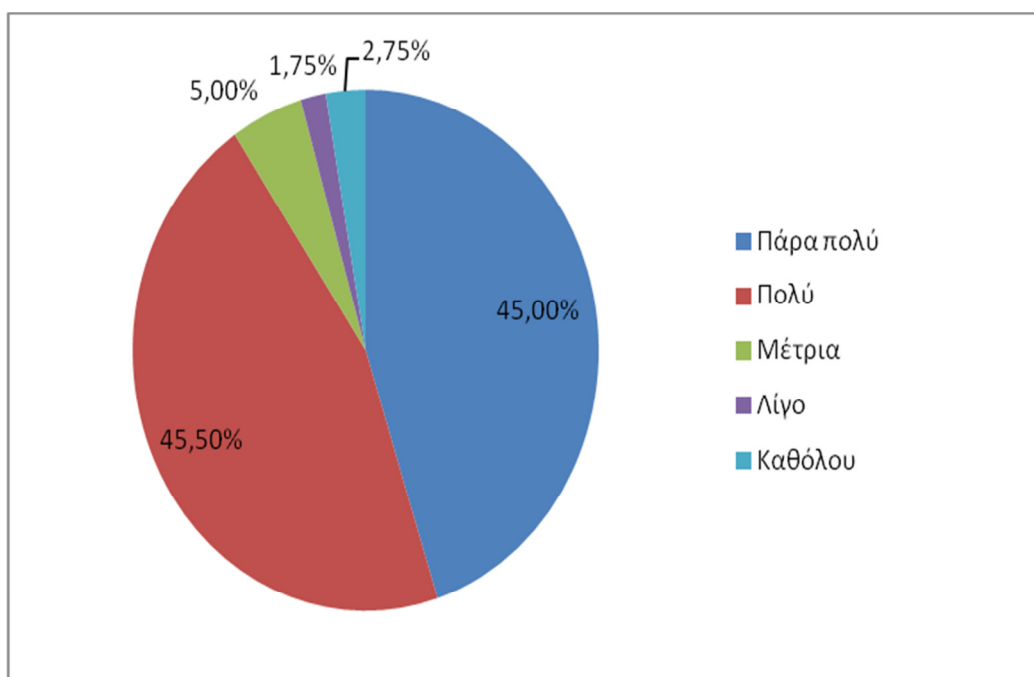
Γράφημα 7: Κατά πόσον η οικονομική κρίση επηρεάζει τις ευκαιρίες των νέων για εργασία.

Στη συνέχεια ζητήσαμε από τους ερωτηθέντες να εκτιμήσουν κατά πόσον η οικονομική κρίση επηρεάζει περισσότερο τις μεγάλες πόλεις, την επαρχία ή τα νησιά.

Πιο συγκεκριμένα, αναφορικά με τις μεγάλες πόλεις το 40,5% των ερωτηθέντων ανέφερε ότι οι πόλεις αυτές έχουν επηρεαστεί πολύ από την κρίση, ενώ το 23,75% δήλωσαν ότι έχουν επηρεαστεί πάρα πολύ οι μεγάλες πόλεις από την οικονομική κρίση και ένα 21,75% δήλωσε ότι έχουν επηρεαστεί κατά τη γνώμη του σε μέτριο βαθμό οι μεγάλες πόλεις από την οικονομική κρίση.

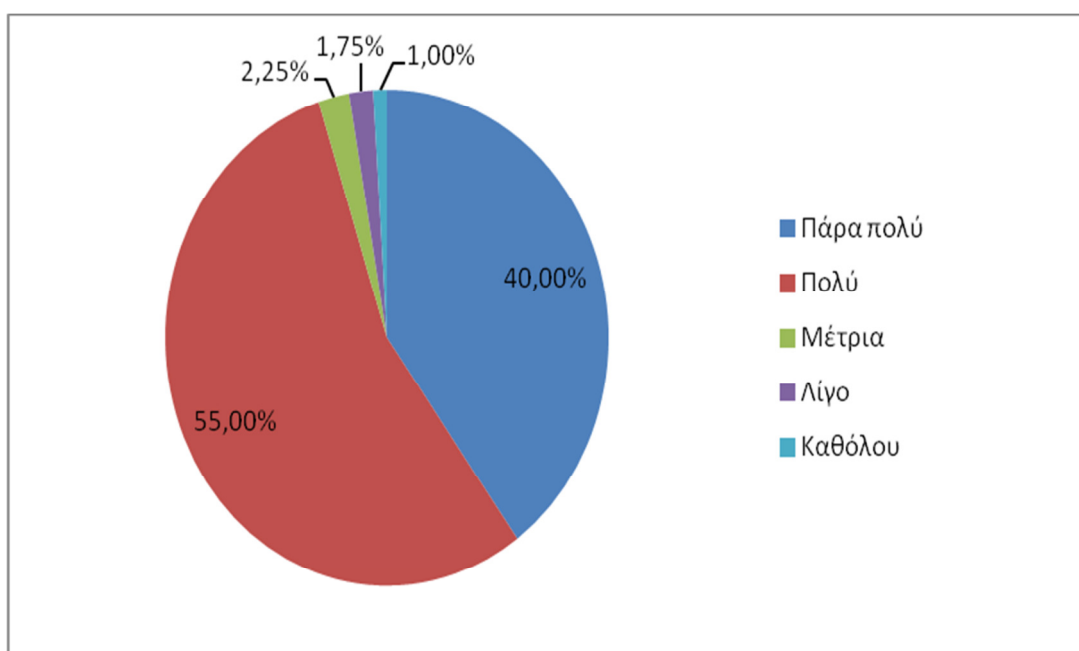

Γράφημα 8: Κατά πόσον η οικονομική κρίση επηρεάζει τις μεγάλες πόλεις

Γράφημα 9: Κατά πόσον η οικονομική κρίση επηρεάζει την επαρχία

Από την άλλη πλευρά ξεκάθαρη είναι η άποψη των ερωτηθέντων αναφορικά με το κατά πόσον επηρεάζει η οικονομική κρίση την επαρχία, καθώς το 45,5% δήλωσε ότι έχουν επηρεαστεί πολύ από την κρίση, ακολουθούμενο από ένα 45%, που δήλωσαν ότι έχουν επηρεαστεί πάρα πολύ από την κρίση οι πόλεις της επαρχίας.

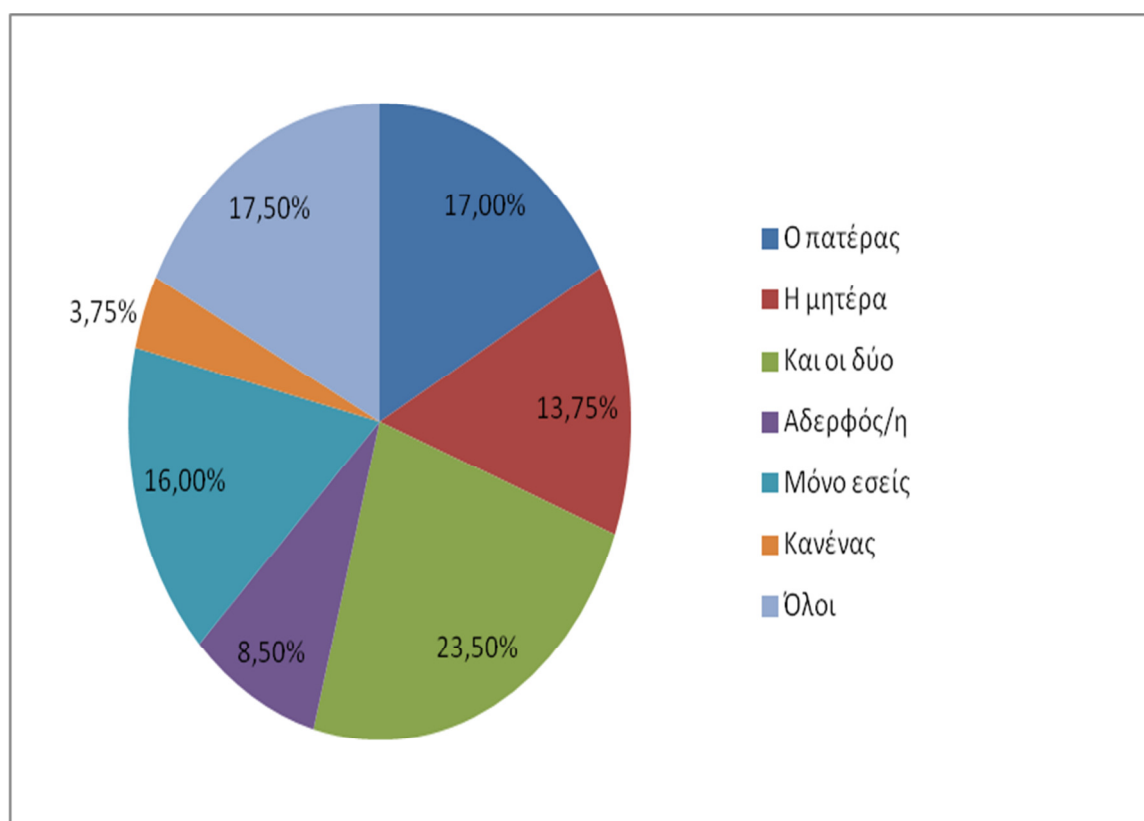

Γράφημα 10: Κατά πόσον η οικονομική κρίση επηρεάζει τα νησιά

Από την άλλη πλευρά, παρόμοια είναι τα ευρήματα και για τα νησιά, όπου το 55% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι τα νησιά επηρεάζονται πολύ την οικονομική κρίση και αντίστοιχα 40% πάρα πολύ, ενώ μόλις ένα 2,25% δήλωσαν μέτρια σχετικά με το κατά πόσον η οικονομική κρίση επηρεάζει τα νησιά.

Το βασικό συμπέρασμα, από τα παραπάνω ευρήματα είναι ότι η οικονομική κρίση έχει πλήξει περισσότερο τα νησιά και την επαρχία και εν συνεχεία τις μεγάλες πόλεις, έτσι όπως αυτό αντανακλάται από τις απόψεις των ερωτώμενων.

Από την άλλη πλευρά, ιδιαίτερη μνεία αξίζει να γίνει στο πόσα άτομα εργάζονται στην οικογένεια των ερωτώμενων, καθώς μέσω αυτού αντανακλάται ως ένα βαθμό η επίδραση της οικονομικής κρίσης στη ζωή των ατόμων.

Γράφημα 11: Αριθμός ατόμων στην αγορά εργασία από την οικογένεια των ερωτώμενων

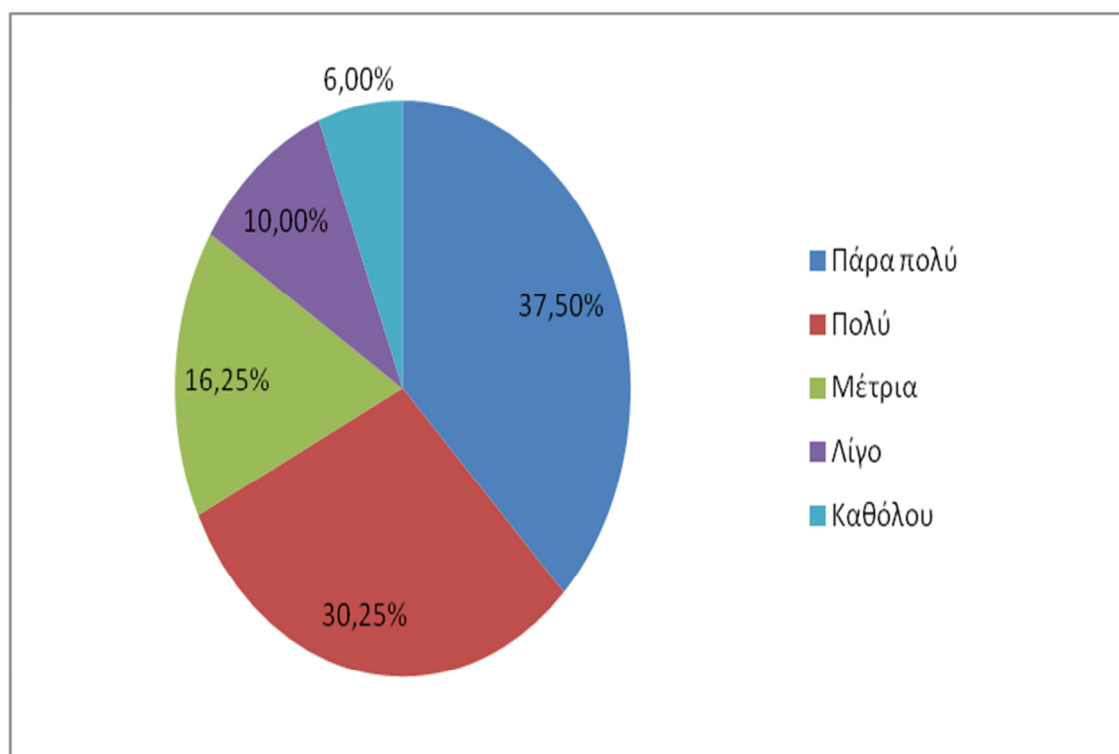
Πιο συγκεκριμένα, το 23,50% των ερωτηθέντων δήλωσαν, ότι ο πατέρας και η μητέρα είναι τα άτομα εκείνα τα οποία εργάζονται από την οικογένεια, ενώ από την άλλη το 17,50% δήλωσαν ότι όλα τα άτομα μέσα στην οικογένεια εργάζονται.

Αντίθετα, ένα 17,00% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι ο πατέρας είναι εκείνο το άτομο που εργάζεται στην οικογένεια, όσο και ενώ επίσης ένα 16,00% των ερωτηθέντων δήλωσαν οι ίδιοι είναι τα μόνα άτομα που εργάζονται στην οικογένειά τους.

Τέλος, από την άλλη το 8,50% δήλωσε, ότι τα αδέρφια τους είναι εκείνα τα άτομα, που εργάζονται στην οικογένεια και μόλις το 63,75% ανέφερε ότι η μητέρα είναι το μόνο άτομο από την οικογένεια που εργάζεται τη δεδομένη χρονική στιγμή, δείγμα ότι παρά την οικονομική κρίση στις οικογένειες των ερωτώμενων υπάρχει έστω ένα άτομο, το οποίο εργάζεται κάτι το οποίο πιθανόν να μην συνέβαινε σε μια μεγάλη πόλη.

Γ. Αντίκτυπος της οικονομικής κρίσης

Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε μέσω των κατάλληλων διαγραμμάτων, που αντιστοιχούν στις αντίστοιχες ερωτήσεις του ερωτηματολογίου μας τον αντίκτυπο, που είχε η οικονομική κρίση στη ζωή των κατοίκων του νομού Λέσβου.

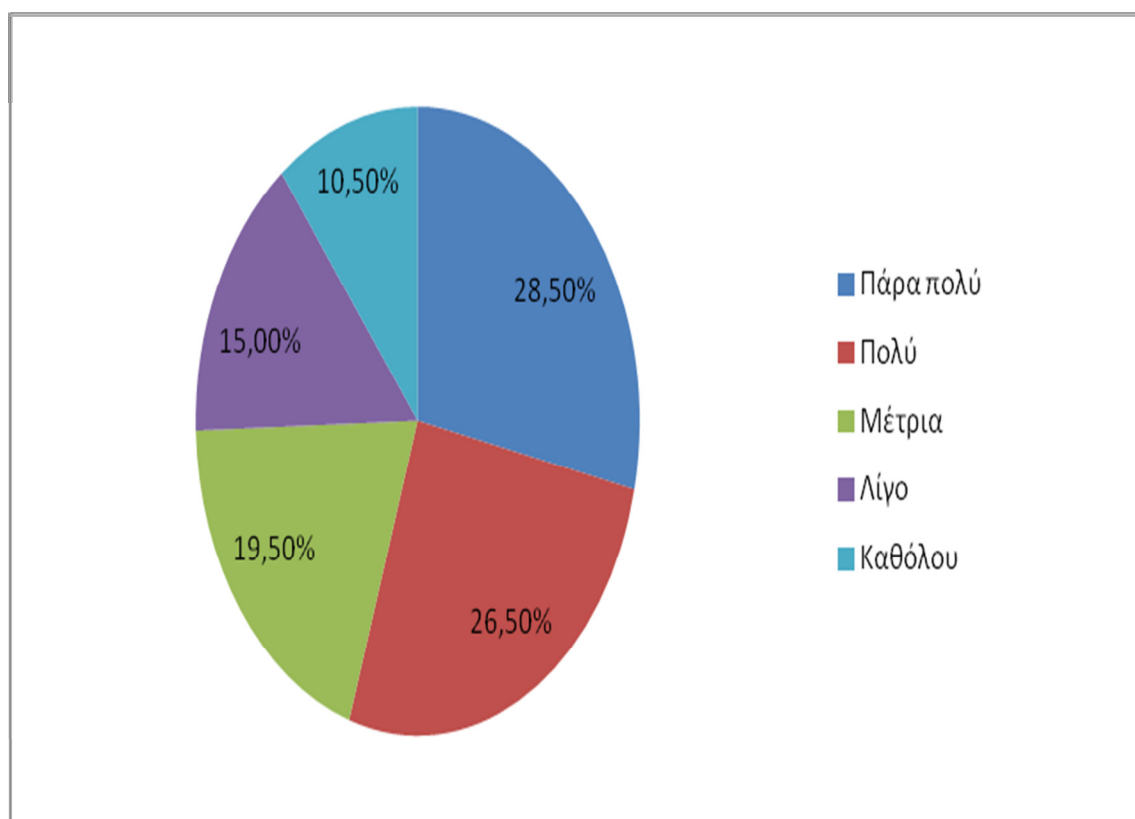

Γράφημα 12: Βαθμός αναπόλησης της προ κρίσης εποχής

Πιο συγκεκριμένα αναφορικά με το κατά πόσον τα άτομα αναπολούν την εποχή προ κρίσης και μνημονίων, το 37,5% των ερωτηθέντων δήλωσε, ότι αναπολεί σε πάρα πολύ μεγάλο βαθμό αναπολεί την υπό κρίσης εποχή, ενώ αντίθετα ένα 30,25% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι αναπολούν πολύ την προ κρίσης εποχή.

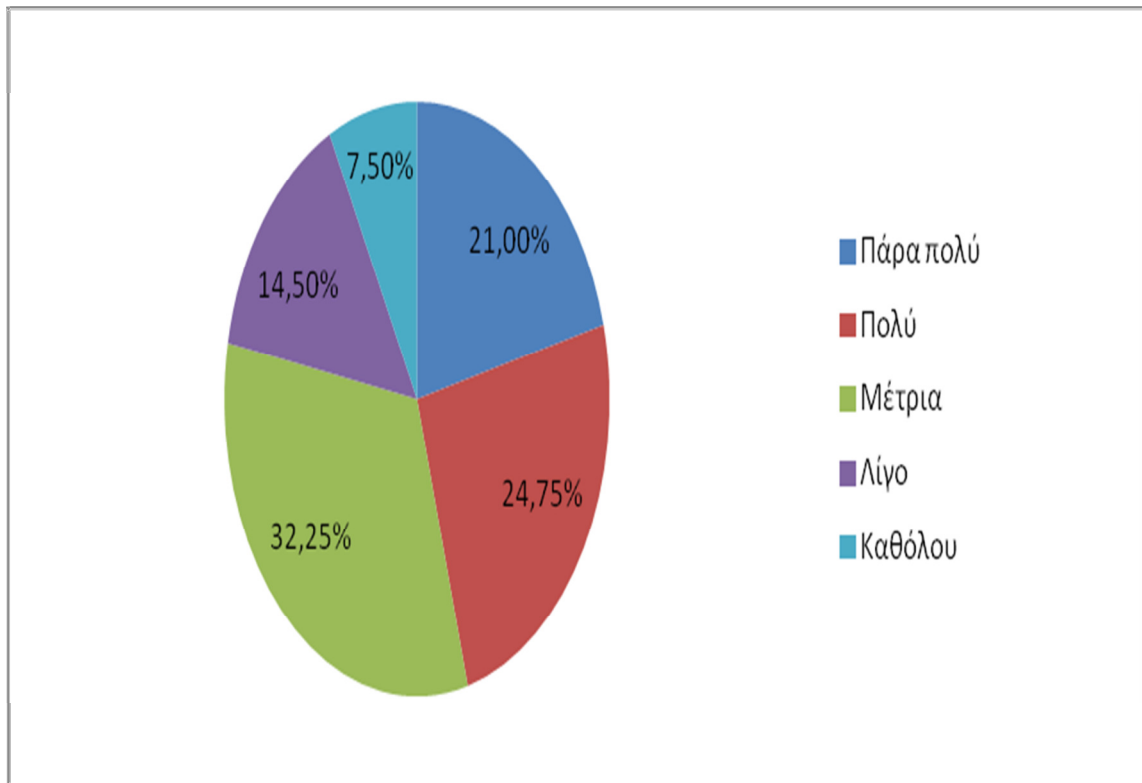
Από την άλλη πλευρά, μόλις ένα 16,25% δήλωσε ότι αναπολεί σε μέτριο βαθμό την προ κρίσης εποχή, ενώ από την άλλη ένα 6% αναπολεί λίγο την προ κρίσης εποχή.

Στη συνέχεια ζητήσαμε από τα άτομα, να μας αναφέρουν το κατά πόσον η κρίση επηρεάζει την ψυχική υγεία του, όπου το 28,5% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι η κρίση επηρεάζει πάρα πολύ την ψυχική υγεία των ατόμων, ενώ από την άλλη πλευρά το 26,50% δήλωσε πολύ, ακολουθούμενο από ένα 19,51% των ερωτηθέντων, που δήλωσε ότι η κρίση επηρεάζει την ψυχική υγεία σε μέτριο βαθμό, ενώ μόλις ένα 10,5 δήλωσε ότι η κρίση δεν επηρεάζει καθόλου την ψυχική τους υγεία.

Γράφημα 13: Κατά πόσον η οικονομική κρίση επηρεάζει τη ψυχική υγεία

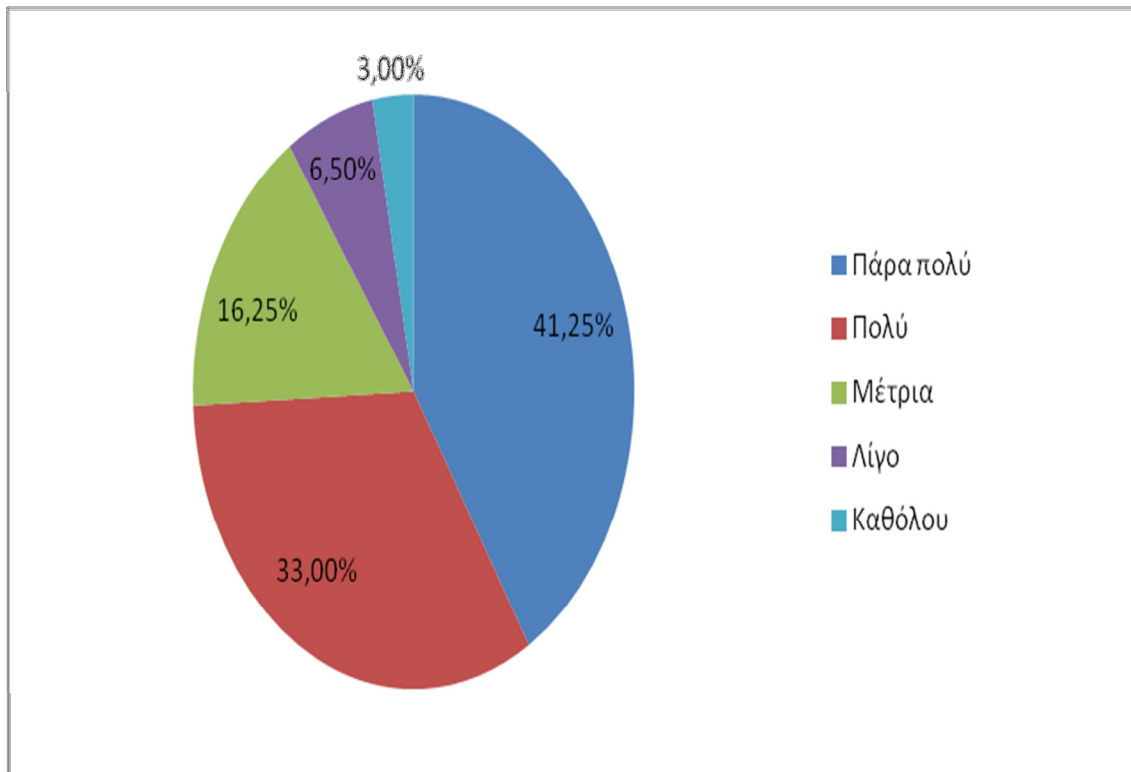
Στη συνέχεια ζητήσαμε από τα άτομα να μας αναφέρουν κατά πόσον η κρίση είναι ένας παράγοντας, που μπορεί να αλλάξει σημαντικά τον άνθρωπο απέναντι στο κοινωνικό του περιβάλλον. Τα ευρήματα από την ερώτηση αυτή ήταν τα ακόλουθα:

Γράφημα 14: Κατά πόσον η οικονομική κρίση επηρεάζει τη στάση απέναντι στο κοινωνικό περιβάλλον

Πιο συγκεκριμένα, το 32,25% των ερωτηθέντων ανέφερε ότι η κρίση μπορεί να αλλάξει σε μέτριο βαθμό την στάση των ατόμων απέναντι στο κοινωνικό περιβάλλον, ακολουθούμενο από ένα 24,75%, που δήλωσε ότι η κρίση μπορεί να αλλάξει πολύ τη στάση των ατόμων, ενώ στην αντίπερα όχθη μόλις ένα 7,50% δήλωσε ότι η κρίση δεν μπορεί να αλλάξει καθόλου τη συμπεριφορά των ατόμων απέναντι στους συνανθρώπους του και το κοινωνικό περιβάλλον.

Στη συνέχεια ζητήσαμε τη γνώμη των ατόμων αναφορικά με το κατά πόσον η κρίση οφείλεται για τον πεσιμισμό και την ματαιοδοξία του σημερινού ατόμου, αξίζει να αναφέρουμε ότι το 41,25% των ατόμων θεωρεί σε παρά πολύ μεγάλο βαθμό υπαίτια για την κρίση, τον πεσιμισμό και την ματαιοδοξία των ατόμων, ενώ ένα 33% δήλωσε ότι η κρίση είναι υπαίτια σε μεγάλο βαθμό, ενώ μόλις ένα 3% δήλωσε ότι η κρίση δεν οφείλεται σε κανένα βαθμό για τη ματαιοδοξία και τον πεσιμισμό, που χαρακτηρίζει τα άτομα σήμερα.

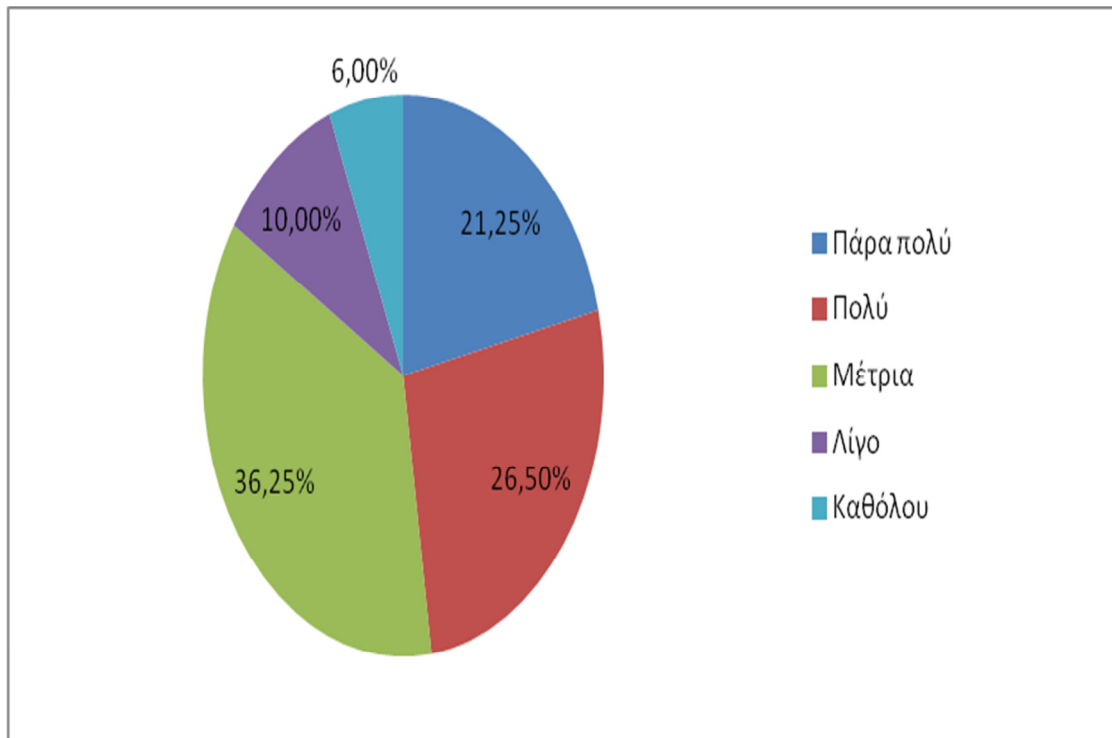

Γράφημα 15: Κατά πόσον η οικονομική κρίση οφείλεται για τον pesiμισμό και την ματαιοδοξία των ατόμων

Στη συνέχεια ζητήσαμε από τα άτομα να μας εξηγήσουν το κατά πόσον το σοκ της κρίσης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και από το κοινωνικό περιβάλλον, αναφέροντας για παράδειγμα, το ότι οι πιο φτωχοί νέοι είναι αυτοί που κατά μέσο όρο δέχονται τα πιο 'δύσκολα χτυπήματα' σε περίοδο οικονομικής κρίσης. Τα ευρήματα έδειξαν, ότι το 36,25% των ερωτηθέντων απάντησαν ότι αυτό συμβαίνει σε μέτριο βαθμό, ακολουθούμενο από ένα 26,50%, το οποίο δήλωσε πολύ, ενώ αντίστοιχα ένα επίσης 21,25% δήλωσε πάρα πολύ στην ερώτηση αυτή.

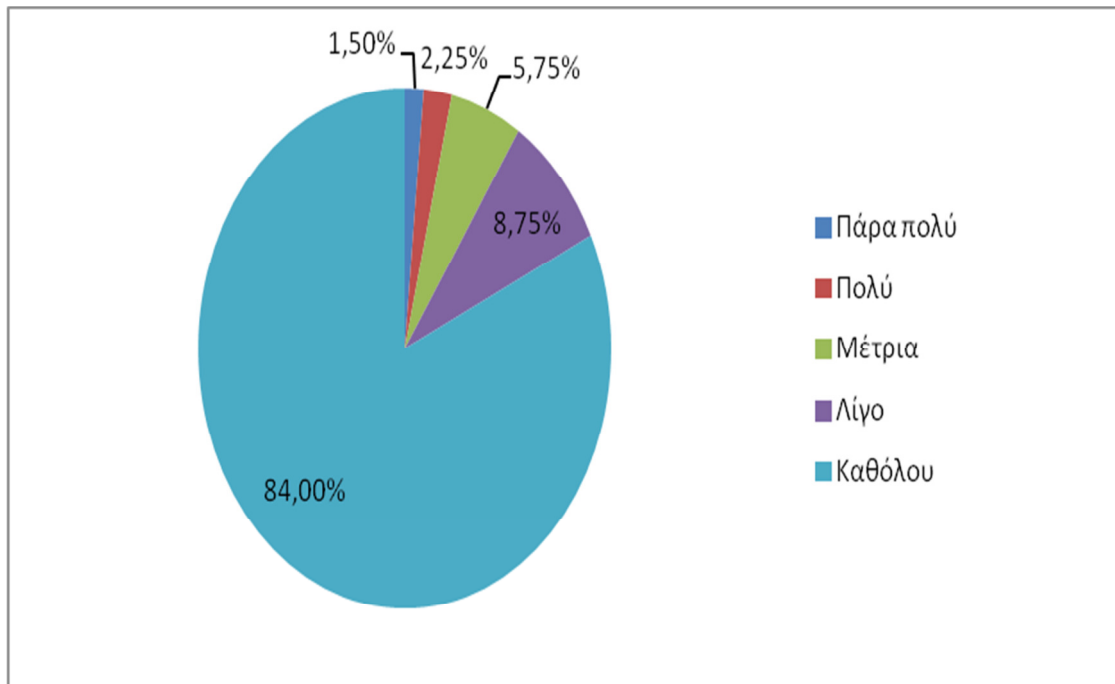
Όπως μπορούμε να συμπεράνουμε, η κρίση εξαρτάται και σε τι βαθμό από το κοινωνικό περιβάλλον, στοιχείο το οποίο δείχνει ότι η οικονομική κρίση, προήλθε από την ίδια την κοινωνία και το κοινωνικό σύνολο σύμφωνα με τις απόψεις των ερωτώμενων.

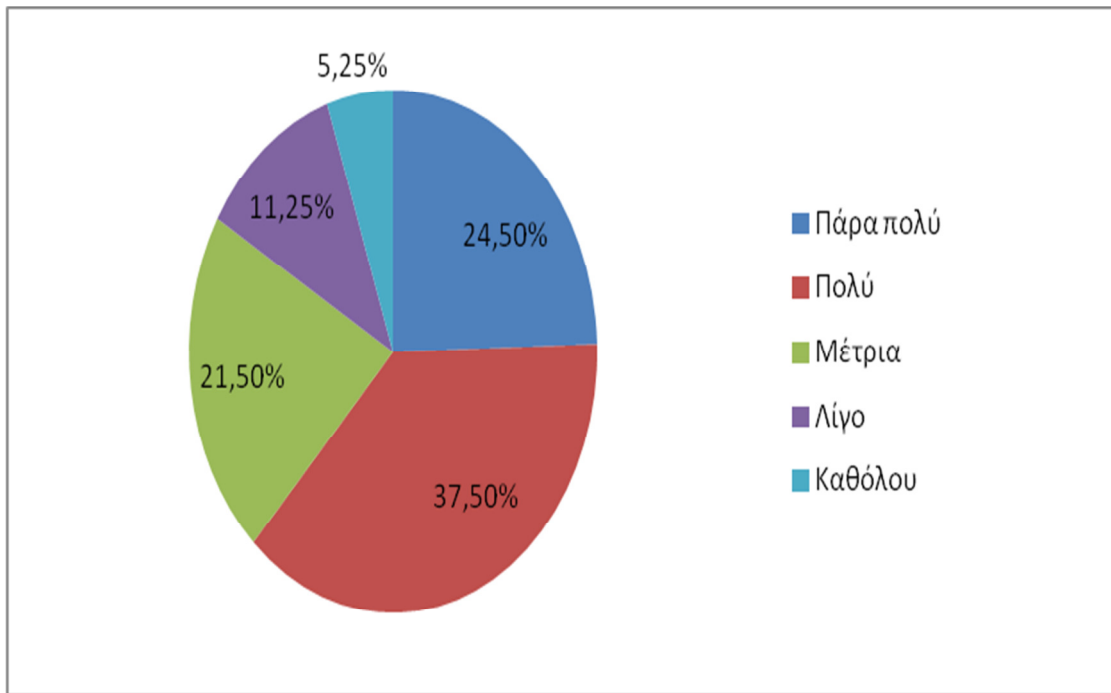
Γράφημα 16: Κατά πόσον η οικονομική κρίση προέρχεται από το κοινωνικό σύνολο

Επίσης, αναφορικά με το κατά πόσον τα άτομα νιώθουν, ότι λόγω της σημερινής κρίσης έχουν την ανάγκη να απευθυνθείτε κάποιον κοινωνικό οργανισμό στήριξης, όπως είναι η Συμβουλευτική Νέων, του εκάστοτε Δήμου, ότι παρά το γεγονός της κρίσης τα άτομα δεν δείχνουν καμία διάθεση να απευθυνθούν σε τέτοιους οργανισμούς, καθώς το 84% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι δεν έχουν καμία πρόθεση να απευθυνθούν σε κάποιο τέτοιο οργανισμό, ενώ ένα 8,75 δήλωσε ότι έχουν αυτή την ανάγκη σε λίγο βαθμό και μόλις το 1,50% των απαντήσεων δήλωσε ότι νιώθει σε πάρα πολύ μεγάλο βαθμό την ανάγκη να απευθυνθεί σε έναν τέτοιο οργανισμό για την παροχή συμβουλών.

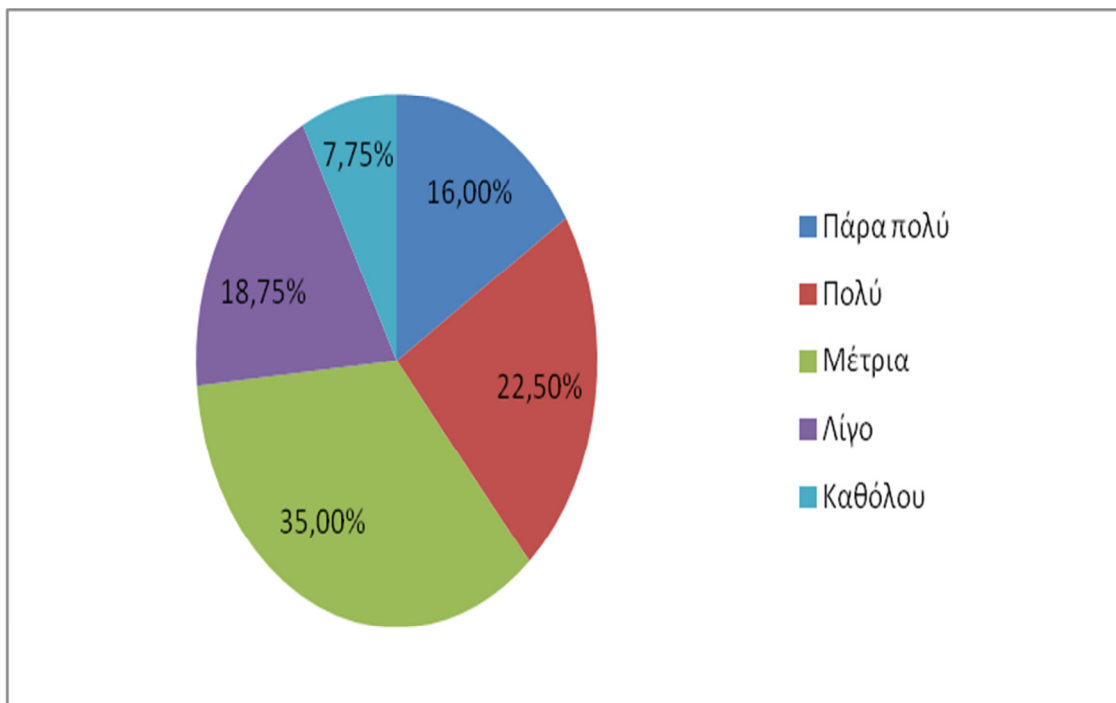
Γράφημα 17: Κατά πόσον τα άτομα νιώθουν την ανάγκη να απευθυνθούν σε έναν κοινωνικό οργανισμό στήριξης

Από την άλλη πλευρά, αναφορικά με το κατά πόσον η θετική ενέργεια και η αισιοδοξία μπορεί να βοηθήσει καταλυτικά στην περίοδο της κρίσης, το 37,5% δήλωσαν ότι η θετική ενέργεια και η αισιοδοξία είναι δυο στοιχεία, τα οποία μπορούν να βοηθήσουν καταλυτικά την περίοδο της κρίσης, ακολουθούμενο από ένα 24,5% που δήλωσαν ότι η θετική ενέργεια και η αισιοδοξία είναι δυο στοιχεία βοηθούν πάρα πολύ στην περίοδο της κρίσης, ενώ μόλις το 5,25% δήλωσε ότι δεν θα βοηθήσουν καθόλου η αισιοδοξία και η θετική ενέργεια την περίοδο της κρίσης.

Γράφημα 18: Κατά πόσον η θετική ενέργεια και η αισιοδοξία μπορεί να βοηθήσει καταλυτικά στην περίοδο της κρίσης

Επιπλέον, διχασμένες φαίνεται να είναι οι απαντήσεις του κοινού αναφορικά με το κατά πόσον η κρίση ενισχύει τη δημιουργικότητα των ατόμων.

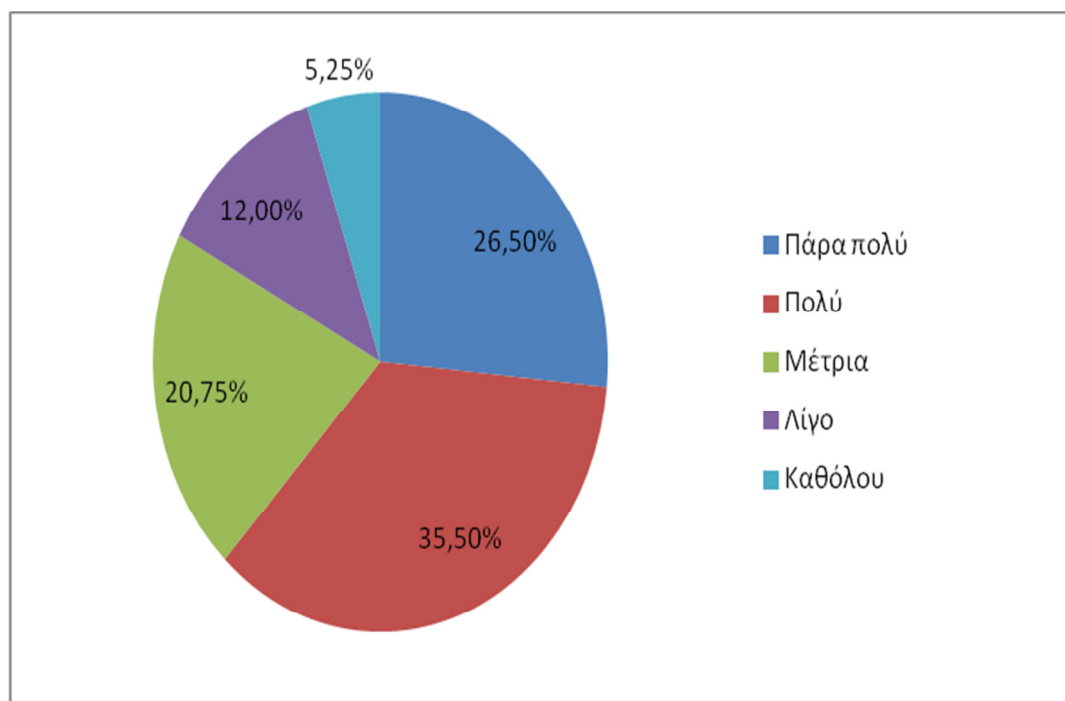
Γράφημα 19: Κατά πόσον η κρίση ενισχύει τη δημιουργικότητα

Πιο συγκεκριμένα, το 35% των ερωτηθέντων αποκρίθηκαν ότι η κρίση επηρεάζει σε μέτριο βαθμό τη δημιουργικότητα των ατόμων, ενώ ένα 22,5% δήλωσαν ότι η κρίση επηρεάζει πολύ την δημιουργικότητα των ατόμων με αυτά να γίνονται περισσότερο δημιουργικά σε μια τέτοια περίοδο, ενώ από την άλλη πλευρά το 18,75% των ερωτηθέντων ανέφερε ότι η κρίση επηρεάζει σε μικρό βαθμό τη δημιουργικότητα των ατόμων.

Επιπλέον, ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον στοιχείο έχει να κάνει με το κατά πόσον η κρίση έχει κάνει τους νέους λιγότερο εγωκεντρικούς σε σχέση με την προγενέστερη κατάσταση.

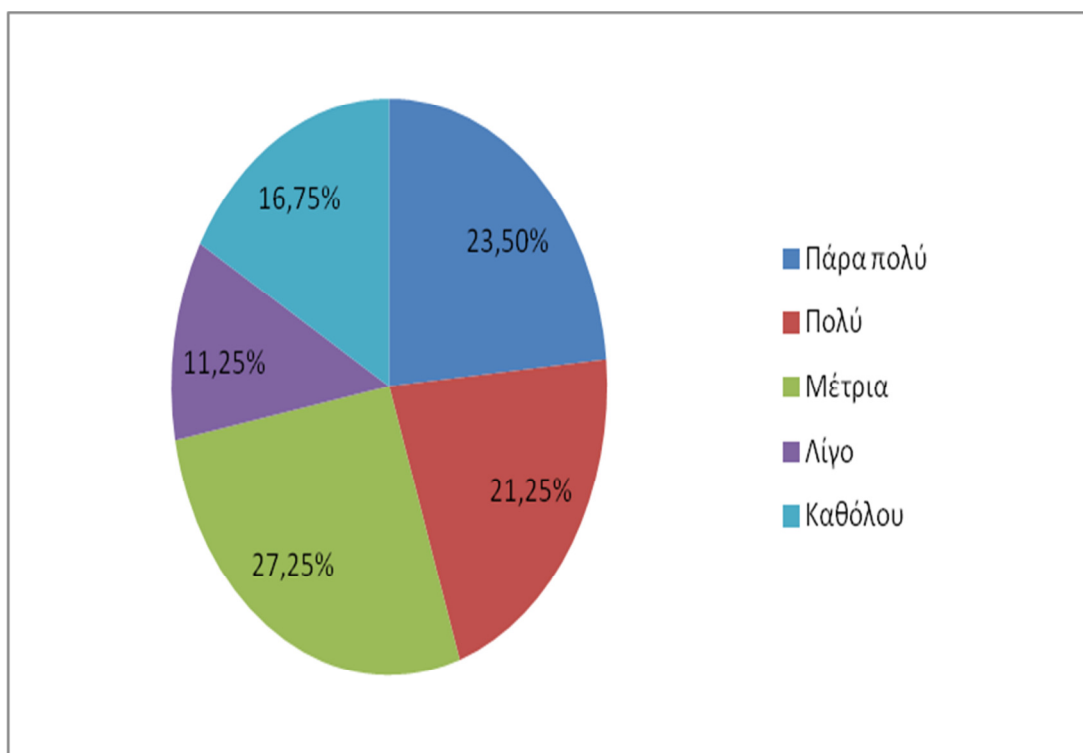
Όπως φαίνεται από το παρακάτω γράφημα το 35,50% των ερωτηθέντων δήλωσε, ότι η κρίση έχει κάνει τους νέους λιγότερο εγωκεντρικούς σε μεγάλο βαθμό, ενώ αντίστοιχα ένα 26,50% δήλωσε ότι η κρίση έχει κάνει τα άτομα εγωκεντρικά σε πολύ μεγάλο βαθμό.

Από την άλλη πλευρά, ένα 20,75% δήλωσε ότι ο εγωκεντρισμός των ατόμων ήταν περίπου στα ίδια με προ κρίσης επίπεδα, ενώ μόλις ένα 12% θεώρησε ότι η μεταβολή του εγωκεντρισμού των ατόμων προς το λιγότερο ήταν πολύ μικρή σε σχέση με τα προ κρίσης επίπεδα.

Γράφημα 20: Κατά πόσον η κρίση έχει κάνει τους νέους λιγότερο εγωκεντρικούς σε σχέση με την προγενέστερη κατάσταση

Τέλος, αναφορικά με το αν θα υπάρξει διέξοδος για τη χώρα μας από την οικονομική κρίση σύντομα, το 27,25% των ατόμων ανέφερε ότι τα άτομα πιστεύουν ότι σε μέτριο βαθμό θα βελτιωθεί η υπάρχουσα κατάσταση, ενώ από την άλλη το 23,5% δήλωσαν πάρα πολύ ότι περιμένουν να βελτιωθεί η κατάσταση, ενώ ένα 16,75% περιμένει να χειροτερέψει η κατάσταση της οικονομικής κρίσης σήμερα. Όλα τα τελευταία δείχνουν ότι υπάρχει αισιοδοξία μεταξύ των ερωτηθέντων αναφορικά με το κατά πόσον θα βελτιωθεί σύντομα η κατάσταση, που έχει προκληθεί ελέω της οικονομικής κρίσης.

Γράφημα 21: Κατά πόσον θα υπάρξει διέξοδος για τη χώρα μας από την οικονομική κρίση σύντομα

Συμπεράσματα

Όπως είναι φανερό ένα από τα σημαντικότερα οικονομικά προβλήματα της ελληνικής κοινωνία, το οποίο έχει βαθύτερες κοινωνικές προεκτάσεις τα τελευταία είναι το φαινόμενο της ανεργίας, το οποίο εντάθηκε στην περίοδο της κρίσης που διανύουμε.

Πιο συγκεκριμένα, είναι ίσως το σημαντικότερο πρόβλημα που πρέπει να αντιμετωπίσει ο μέσος Έλληνας σήμερα και δεν είναι τίποτα άλλο από την επαγγελματική του αποκατάσταση και ενώ έχει να αντιμετωπίσει μια ανεργία της τάξεως του 30%, η οποία ξεπερνάει το 50% στους νέους.

Είναι φανερό από τα αποτελέσματα του δείγματος που προέκυψαν βάση ποσοτικής έρευνας, ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει άμεσα την ζωή και την καθημερινότητα των κατοίκων του νομού Λέσβου. Ο τομέας που έχει πληγεί κατά κόρον είναι αγοραστική δυνατότητα των κατοίκων καθώς όπως δήλωσαν και οι ερωτηθέντες η κρίση χτύπησε περισσότερο τους κατοίκους των νησιών και της επαρχίας.

Το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος αναπολεί την εποχή πριν την κρίση, παρόλα αυτά φαίνεται ότι παρά τα όσα δεινά έχουν περάσει τα άτομα από την κρίση, εντούτοις υπάρχει σημαντικό κομμάτι του πληθυσμού που είναι αισιόδοξο για την μελλοντική πορεία της οικονομίας και έχει την πεποίθηση, ότι σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα η κατάσταση αυτή θα βελτιωθεί άρδην.

Το βασικό συμπέρασμα, που προέκυψε από την παρούσα διπλωματική είναι ότι η κρίση επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τη ζωή των ατόμων στην περιοχή της Λέσβου, παρόλα αυτά υπάρχουν εκείνες οι προοπτικές που επιτρέπουν την βελτίωση του κλίματος και την ανάπτυξη της περιοχής και προς τα εκεί πρέπει να κινηθούν οι τοπικοί φορείς της περιοχής.

Παράρτημα: Ερωτηματολόγιο

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Α. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ημερομηνία συμπλήρωσης ερωτηματολογίου: /   /

Περιοχή _____

1. Φύλο: Άντρας   Γυναίκα

2. Ηλικία: έως 18 18-25 25-30 30-45 45+

3. Οικογενειακή κατάσταση   Άγαμος/η   Έγγαμος/η

4. Επάγγελμα: .....

5. Εκπαίδευση: Πρωτοβάθμια Δευτεροβάθμια Τριτοβάθμια

Β. ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ-ΣΤΑΣΕΙΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

6. Σας έχει επηρεάσει η οικονομική κρίση?

- 1) Πάρα πολύ
- 2) Πολύ
- 3) Μέτρια
- 4) Λίγο
- 5) Καθόλου

7. Αν ναι, συγκεκριμένα σε ποιους τομείς της καθημερινότητας?

Καταναλωτικά αγαθά	☐
Διασκέδαση	☐
Αθλητισμός	☐
Μετακινήσεις	☐
Σουπερμάρκετ	☐
Συναναστροφή με φίλους	☐
Προσωπική ζωή	☐

8. Θεωρείτε ότι η καθημερινότητα σας έχει αλλάξει με την οικονομική κρίση:

- 1)Πάρα πολύ
- 2)Πολύ
- 3)Μέτρια
- 4)Λίγο
- 5)Καθόλου

9. Πιστεύετε πως η κρίση μπορεί να επηρεάσει τους νέους μέσω της διαθεσιμότητας των ευκαιριών για εργασία?

- 1)Πάρα πολύ
- 2)Πολύ
- 3)Μέτρια
- 4)Λίγο
- 5)Καθόλου

10. Πιστεύετε ότι στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης πλήττονται:

Οι μεγάλες πόλεις

1) Πάρα πολύ

2) Πολύ

3) Μέτρια

4) Λίγο

5) Καθόλου

Η επαρχία

1) Πάρα πολύ

2) Πολύ

3) Μέτρια

4) Λίγο

5) Καθόλου

Τα νησιά

1) Πάρα πολύ

2) Πολύ

3) Μέτρια

4) Λίγο

5) Καθόλου

11. Ποιοι εργάζονται στην οικογένειά σας:

Ο πατέρας

Η μητέρα

Και οι δύο

Αδερφός/η

Μόνο εσείς

Κανένας

Όλοι

Γ. ΑΝΤΙΚΤΥΠΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

12. Αναπολείτε την εποχή προ κρίσης?

1) Πάρα πολύ

2) Πολύ

3) Μέτρια

4) Λίγο

5) Καθόλου

13. Πιστεύετε ότι η κρίση επηρεάζει την ψυχική σας υγεία?

1) Πάρα πολύ

2) Πολύ

3) Μέτρια

4) Λίγο

5) Καθόλου

14. Πιστεύετε ότι η κρίση είναι παράγοντας που μπορεί να αλλάξει σημαντικά τον άνθρωπο απέναντι στο κοινωνικό του περιβάλλον?

1) Πάρα πολύ

2) Πολύ

3) Μέτρια

4) Λίγο

5) Καθόλου

15. Πιστεύετε ότι η κρίση ευθύνεται για τον πεσσιμισμό και την ματαιοδοξία του σημερινού ατόμου?

1)Πάρα πολύ

2)Πολύ

3)Μέτρια

4)Λίγο

5)Καθόλου

16. Θεωρείτε ότι το σοκ της κρίσης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και από το κοινωνικό περιβάλλον. Για παράδειγμα, οι πιο φτωχοί νέοι είναι αυτοί που κατά μέσο όρο δέχονται τα πιο ‘δύσκολα χτυπήματα’ σε περίοδο οικονομικής κρίσης.

1)Πάρα πολύ

2)Πολύ

3)Μέτρια

4)Λίγο

5)Καθόλου

17. Νιώθετε ότι λόγω της σημερινής κρίσης έχετε την ανάγκη να απευθυνθείτε κάποιον κοινωνικό οργανισμό στήριξης? (Όπως π.χ. Συμβουλευτική Νέων, του εκάστοτε Δήμου.)

1)Πάρα πολύ

2)Πολύ

3)Μέτρια

4)Λίγο

5)Καθόλου

18. Πιστεύετε ότι η θετική ενέργεια και η αισιοδοξία μπορεί να βοηθήσει καταλυτικά στην περίοδο της κρίσης?

1)Πάρα πολύ

2)Πολύ

3)Μέτρια

4)Λίγο

5)Καθόλου

19. Πιστεύετε ότι η κρίση αναπτύσσει την δημιουργικότητα των νέων?

1)Πάρα πολύ

2)Πολύ

3)Μέτρια

4)Λίγο

5)Καθόλου

20. Πιστεύετε ότι η κρίση έχει κάνει τους νέους λιγότερο εγωκεντρικούς?

1)Πάρα πολύ

2)Πολύ

3)Μέτρια

4)Λίγο

5)Καθόλου

21. Θεωρείτε ότι θα υπάρξει διέξοδος για τη χώρα μας από την οικονομική κρίση σύντομα?

1)Πάρα πολύ

2)Πολύ

3)Μέτρια

4)Λίγο

5)Καθόλου

Τέλος ερωτηματολογίου

Ευχαριστώ πολύ για το χρόνο σας!

Βιβλιογραφία

Α. Ελληνική

- 1) Αγγελόπουλος Κ., «Παγκόσμια οικονομική κρίση, ουδέ κακόν αμιγές καλού», Επιστημονικό Μάρκετινγκ, Τεύχος 56, 71-72 σελ.
- 2) Αλεξανδρίδης Μ., «Προϋπόθεση η αξιοπιστία», Σήμερα στη Θεσσαλονίκη, 4/3/09, 6 σελ.
- 3) Αντζουλάτος, Α. (2011), «Κυβερνήσεις Χρηματαγορές και Μακροοικονομία», Εκδόσεις Διπλογραφία, Αθήνα
- 4) Γιρβαλάκη, Ε. & Σταμούλη, Μ. (2012), «Ανεργία και απασχόληση στην Ελληνική αγορά εργασίας την τελευταία δεκαετία», Πτυχιακή εργασία, ΤΕΙ Κρήτης, Ηράκλειο
- 5) Δημουλάς Κ. & Μιχαλοπούλου Κ. (2008), «Ενεργητικές Πολιτικές Απασχόλησης», ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-Α5 Ε5Υ, σελ. 52
- 6) Ενημερωτικό δελτίο Ξενοδοχειακού επιμελητηρίου, (2010), «Νέος νόμος για ρυθμίσεις εργασιακών θεμάτων», Εκδόσεις Ξενοδοχειακό επιμελητήριο Ελλάδος
- 7) Ελληνική στατιστική αρχή, Διαθέσιμο στο : <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE>
- 8) Employment in Europe, (2006), Ετήσια έκθεση Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την απασχόληση, Γενική Διεύθυνση Κοινωνικών Υποθέσεων και Ισότητας Ευκαιριών, Unit D.1, σελ 121-122.
- 9) Έρευνα Παρατηρητηρίου ΜΜΕ του ΕΟΜΜΕΧ. (2007) «Προσδιοριστικοί Παράγοντες της αυτοαπασχόλησης και οι αντιλήψεις ανδρών και γυναικών στην Ελλάδα»
- 10) Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΣΕ, (2013), «Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση», ετήσια έκθεση, Αύγουστος 2013, Αθήνα

- 11) Κατσανέβας Θ. (2007), «Οικονομικά της εργασίας και εργασιακές σχέσεις», Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα
- 12) Κώττης, Χ.Γ. και Κώττη-Πετράκη. Α., (2000), «Σύγχρονη Μακροοικονομική», Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα.
- 13) Marge J., “Πως λαμβάνονται οι αποφάσεις”, «Επιστημονικό Μάρκετινγκ», Τεύχος 40, 106-108 σελ.
- 14) Νταντά, Ε. (2009), «Ανεργία», Πτυχιακή εργασία, ΤΕΙ Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη
- 15) Πανηγυράκης Γ., (2001), «Σύγχρονη Διοικητική Δημοσίων Σχέσεων», Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα
- 16) Πετκίδου, Ε. (2007), «Απασχόληση και ανεργία, η περίπτωση των νέων ανέργων», Πτυχιακή εργασία, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα
- 17) Πετρινώτη, Ξ., (1989), «Αγορές Εργασίας-Οικονομικές Θεωρίες και Έρευνες», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
- 18) Πουρνάρα, Σ. (2012), «Η επίδραση της οικονομικής κρίσης στην επίδοση των ελληνικών επιχειρήσεων», διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα.
- 19) Σαρμανιώτης Χ., (2006), «Εφαρμογές Μάρκετινγκ με ηλεκτρονικούς υπολογιστές», Εκδόσεις Δίσιγμα Θεσσαλονίκη
- 20) Σφακιανάκης Μ.Κ, 1998, «Διοικητική κρίσεων», Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα
- 21) Σωσσίδου Ε.Ν. και Ψευτογιάννη Δ., 2007, «Μεθοδολογία Έρευνας & Στατιστική με τη χρήση του SPSS 13.0 for Windows», Θεσσαλονίκη
- 22) Τηλικίδου – Στογιάννη Ι., (2004) «Η έρευνα του μάρκετινγκ», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- 23) Τράπεζα της Ελλάδος, (2012), «Κοινωνική πολιτική και κοινωνική συνοχή στην Ελλάδα σε συνθήκες οικονομικής κρίσης», Αθήνα
- 24) Υπουργείο Οικονομικών, (2014), «Εισηγητική έκθεση προϋπολογισμού 2014»

- 25) Χαρδούβελης, Γ. (2009), «Η χρηματοοικονομική κρίση και το μέλλον της παγκόσμιας οικονομίας», Τόμος IV, Τεύχος 8, Δεκέμβριος 2009.
- 26) Χρηστίδης Γ., «Εκθεση – κόλαφος για την ελληνική οικονομία», Εφημερίδα Μακεδονία, 20/01/2009, σελ. 6.

B. Ξενόγλωσση

- 1) Calmfors L., (1994), “Active Labor Market Policy and Unemployment – A framework for the Analysis of Crucial Design Features”,
- 2) Erol, M., Apak, S., Atmaca, M. and Öztürk, S. (2011), “Management measures to be taken for the enterprises in difficulty during times of global crisis: An empirical study”, Published by Elsevier, Procedia Social and Behavioral Sciences 24, pp.16–32
- 3) European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, «European Economic Forecast», Άνοιξη 2013
- 4) Eurostat, (2009), “Reconciliation between work, private and family life in the European Union”, European Commission.
- 5) Eurostat, Statistics in Focus 48/2012 “In 2010, 17% of employees in the EU were low-wage earners”.
- 6) Rosenthal, U., Charles, M. and Hart, P. (1989), “Coping with crises: The management of disasters, riots, and terrorism”, C.C. Thomas, Springfield, IL.
- 7) Sharpe, W.F. (1963), “A Simplified Model for Portfolio Analysis”, Management Science, Vol. 9, No. 2, pp.277-293

Γ. Ιστοσελίδες

- 1) <http://www.madata.gr/index.php/epikairoτητα/economy/30133.html>
- 2) <http://news.ert.gr/el/26355-meiosi-0-3-tou-aep-to-b-trimino-tou-2009.html>
- 3) <http://news.ert.gr/el/26600-sto-8-6-i-anergia-ton-iounio-2009.html>
- 4) <http://www.tanea.gr/default.asp?pid=2&artid=4540207&ct=3>
- 5) http://www.veth.gov.gr/c/portal_public/layout?p_1_id=1.1&p_p_id=GUEST_NEWS&p_p_action=1&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&GUEST_NEWS_struts_action=%2Fext%2Fmy%2Fnews%2Fview_new&GUEST_NEWS_type=&GUEST_NEWS_p_p_text=%CE%95%CF%80%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%81%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1&GUEST_NEWS_new_id=585
- 6) <http://www.agelioforos.gr/archive/article.asp?date=3/6/2009&page=14>
- 7) <http://www.tanea.gr/news/economy/article/5096292/elstat-sta-181-1-dis-eyrw-anhlthe-to-aep-ths-elladas-to-2013/>
- 8) http://www.patris.gr/articles/188102?PHPSESSID=#.VC1dvhY0_oE
- 9) <http://www.makthes.gr/news/opinions/26646/>